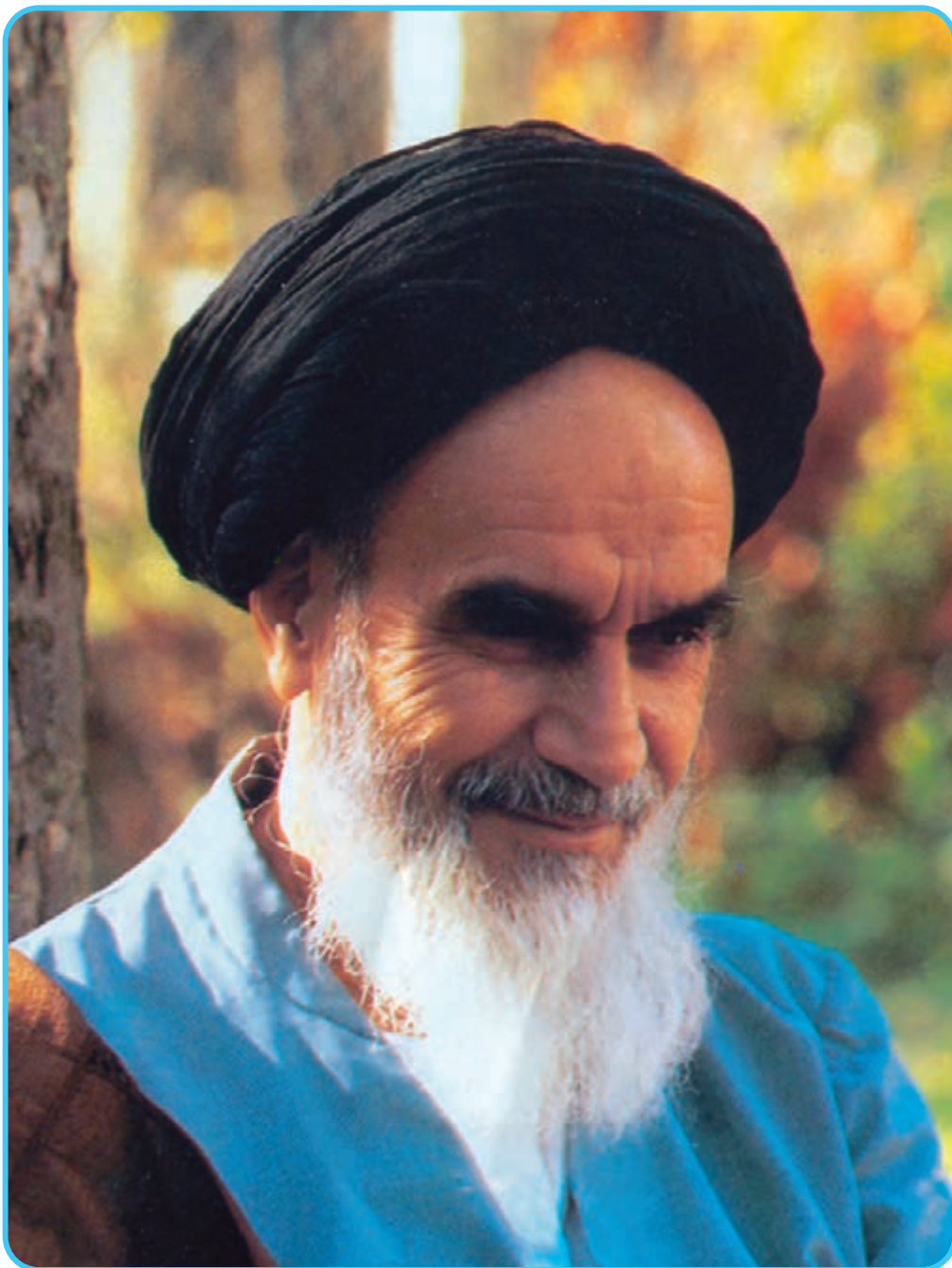

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب :	مطالعات اجتماعی - پایه هفتم دوره اول متوسطه - ۷۰۷
پدیدآورنده :	سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف :	دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف :	محمدباقر آرام، بهروز انصاری، عباس پرتوی مقدم، پروانه چمن، مینو رحیمی، محمدرضا سنگری، ناهید فلاحیان، منصور ملک‌عباسی، محمدشریف متولی‌الموتی، محمدمهدی موسی‌خان و محمود معافی (اعضای شورای برنامه‌ریزی) ناهید فلاحیان، نازی‌ا ملک‌محمودی، عباس پرتوی مقدم و با همکاری نصرالله صالحی (فصل ۹ و ۱۰) (مولفان) - حسن ستایش (ویراستار)
مدیریت آماده‌سازی هنری :	اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
شناسه افزوده آماده‌سازی :	احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) - مجید ذاکری یونسی (مدیر هنری) - محمدعباسی (طراح گرافیک و صفحه‌آرا) - طاهره حسن‌زاده (طراح جلد) - مرتضی یزدانی دینانی، پژمان جعفرتاش، بیمن جعفرتاش، نسیم بهاری و محمد زمانی (تصویرگران) - طیبه رحیمی، رضا بهرامی، محمدعباسی، بهنام مؤذن، رضا بختیاری، ناهید فلاحیان، سازمان حفاظت محیط‌زیست، سازمان آب و فاضلاب استان تهران، سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری و بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران (عکاس) - فاطمه رئیس‌یان فیروزآباد (رسام) - مؤسسه جغرافیایی و نقشه‌نگاری (کارتوگرافی) (سحاب (نقشه) - سیده فاطمه حسینی، حسین قاسم‌پور اقدم، الهام جعفرآبادی، فریبا سیر و راحله زادفتح‌اله (امور آماده‌سازی)
نشانی سازمان :	تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن : ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹ وبگاه : www.chap.sch.ir و www.irtextbook.ir
ناشر :	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران : تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروبخش) تلفن : ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی : ۳۷۵۱۵-۱۳۹
چاپخانه :	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»
سال انتشار و نوبت چاپ :	چاپ سیزدهم ۱۴۰۴

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت جایی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

جوان‌ها قدر جوانی‌شان را بدانند و آن را در علم و تقوا و سازندگی خودشان صرف کنند
که اشخاصی امین و صالح بشوند.

امام خمینی (قُدس سِرُّه)

فهرست

۱	فصل اوّل : حقوق و مسئولیت های ما
۲	درس ۱ : من حق دارم
۶	درس ۲ : من مسئول هستم
۱۳	فصل دوم : قانون
۱۴	درس ۳ : چرا به مقررات و قوانین نیاز داریم؟
۱۷	درس ۴ : قانون گذاری
۲۱	فصل سوم : مقابله با حوادث
۲۲	درس ۵ : همدلی و همیاری در حوادث
۲۶	درس ۶ : بیمه و مقابله با حوادث
۳۱	فصل چهارم : تولید، توزیع، مصرف
۳۲	درس ۷ : تولید و توزیع
۳۷	درس ۸ : مصرف
۴۳	فصل پنجم : محیط زندگی خود را بشناسیم
۴۴	درس ۹ : من کجا زندگی می کنم؟
۵۰	درس ۱۰ : ایران، خانه ما
۵۷	فصل ششم : از زیستگاه های ایران حفاظت کنیم
۵۸	درس ۱۱ : تنوع آب و هوای ایران
۶۴	درس ۱۲ : حفاظت از زیستگاه های ایران
۷۳	فصل هفتم : جمعیت و منابع
۷۴	درس ۱۳ : جمعیت ایران
۷۹	درس ۱۴ : منابع آب و خاک
۸۹	فصل هشتم : گردشگری در ایران
۹۰	درس ۱۵ : گردشگری چیست؟
۹۴	درس ۱۶ : جاذبه های گردشگری ایران
۱۰۳	فصل نهم : سرزمین ما، کاوش در گذشته های دور
۱۰۴	درس ۱۷ : میراث فرهنگی و تاریخ
۱۰۹	درس ۱۸ : قدیمی ترین سکونتگاه های ایران
۱۱۷	فصل دهم : شکل گیری امپراتوری های بزرگ در ایران باستان
۱۱۸	درس ۱۹ : آریایی ها و تشکیل حکومت های قدرتمند در ایران
۱۲۳	درس ۲۰ : امپراتوری های ایران باستان چگونه کشور را اداره می کردند؟
۱۳۱	فصل یازدهم : اوضاع اجتماعی - اقتصادی ایران باستان
۱۳۲	درس ۲۱ : اوضاع اجتماعی ایران باستان
۱۳۷	درس ۲۲ : اوضاع اقتصادی در ایران باستان
۱۴۳	فصل دوازدهم : فرهنگ و تمدن ایران باستان
۱۴۴	درس ۲۳ : عقاید و سبک زندگی مردم در ایران باستان
۱۵۰	درس ۲۴ : دانش و هنر در ایران باستان

خداوند متعال را سپاس می‌گوییم که به لطف او توانستیم کتاب **مطالعات اجتماعی** پایه هفتم دورهٔ اول متوسطه را به شما تقدیم کنیم. با توجه به بروز مشکلات ناشی از تعدد دروس و درخواست شما معلمان عزیز از سال‌ها قبل و همچنین سیاست‌های آموزشی و خط مشی‌های برنامهٔ درسی ملی مبنی بر تلفیق دروس مرتبط، اکنون درس مطالعات اجتماعی در قالب یک عنوان کتاب و موضوع درسی به دانش‌آموزان عزیز ارائه می‌شود.

مطالعات اجتماعی یک حوزهٔ مهم تربیت و یادگیری است که از انسان و تعامل او با محیط‌های گوناگون و همچنین خلق و خلقت در زمان‌های مختلف (حال، گذشته و آینده) و جنبه‌های گوناگون این تعامل (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیطی و...) بحث می‌کند. به همین دلیل، این حوزه، مفاهیم رشته‌های متعدد و مختلف چون تاریخ، جغرافیا، مدنی، اقتصاد، حقوق، مردم‌شناسی و نظایر آن را دربرمی‌گیرد. در برنامهٔ دوره ابتدایی از تلفیق بیشتری در سازماندهی محتوا استفاده می‌شود؛ اما با رسیدن به دورهٔ اول متوسطه از درجهٔ تلفیق کاسته شده و با توجه به درجه و نوع تلفیق به کار رفته، رشته‌ها هویت خود را از دست نمی‌دهند، بلکه یک حوزهٔ موضوعی غالب بوده و در جاهای مناسب از پیوند با حوزه‌های دیگر و مفاهیم کلیدی مربوطه استفاده می‌شود.

در برنامهٔ درسی جدید مطالعات اجتماعی، به منظور سازماندهی تلفیقی محتوا، پنج حوزهٔ موضوعی انتخاب شده است:

- ۱- فضا و مکان
- ۲- زمان، تداوم و تغییر
- ۳- فرهنگ و هویت
- ۴- نظام اجتماعی
- ۵- منابع و فعالیت‌های اقتصادی.

هریک از این حوزه‌ها ناظر به تعدادی از رشته‌های مذکور است. این کتاب شامل ۱۲ فصل و ۲۴ درس است که در هر فصل، دو یا چند حوزهٔ موضوعی و مفاهیم کلیدی مربوط به آنها با یکدیگر تلفیق شده‌اند.

رویکرد و هدف اصلی برنامه

درس مطالعات اجتماعی با توجه به رویکرد کلی برنامهٔ درسی ملی مبنی بر فطرت‌گرایی توحیدی و اهتمام به شکوفایی آن، سعی می‌کند زمینه‌های تربیت فردی و اجتماعی نوجوانان را فراهم آورد. از این روی، هدف غایی این درس تربیت افرادی مؤمن، مسئول، توانمند و آگاه در زندگی فردی و اجتماعی، پایبند به اخلاق و ارزش‌های دینی و انقلابی و علاقه‌مند به ایران و هویت فرهنگی – تمدنی آن است. این درس پیوند نزدیکی با مهارت‌های زندگی دارد.

روش‌های آموزش: به همراه این کتاب راهنمای تدریس معلم تهیه شده است. به شما توصیه می‌کنیم این راهنما را به دقت مطالعه کنید.

- با توجه به رویکرد و هدف اصلی برنامه، و به منظور کاربردی کردن دروس و پیوند آن با زندگی واقعی، لازم است شما معلمان عزیز، الگوهای تدریس و شیوه‌های ارزشیابی خود را با اهداف این درس منطبق کنید و از شیوه‌های سنتی تأکید بر محفوظات و دانستنی‌ها و تدریس‌های مبتنی بر روش‌های غیرفعال یا تماماً سخنرانی و روش مرسوم و غلط سؤال و جواب در آوردن‌های قالبی (کلیشه‌ای) از متن درس‌ها بپرهیزید. توجه کنید که اطلاعات و دانستنی‌های کتاب وسیله است و نه هدف. آنها را به عنوان منبعی برای کاوشگری دانش‌آموزان و انجام فعالیت‌ها قلمداد کنید. این کتاب شامل فعالیت‌هایی در متن و همچنین کاربرگه‌هایی در پایان کتاب است. این فعالیت‌ها و کاربرگه‌ها که عمدتاً باید در کلاس و در حین تدریس (و نه بعد از تدریس) انجام شوند، طوری طراحی شده‌اند که فضای لازم برای پرورش مهارت‌ها و نگرش‌های مختلف را به وجود بیاورند. بکوشید تا دانش‌آموزان این فعالیت‌ها را به طور صحیح انجام دهند. چنانچه این فعالیت‌ها به خوبی انجام شوند، امید است اهداف برنامه در مسیر تحقق قرار گیرد. بر همین مبنا به استفاده از کتاب‌های آزمون (تست) و تمرین متداول در بازار که مورد تأیید دفتر تألیف کتاب‌های درسی نمی‌باشند نیازی نیست.

- به محیط‌های آموزشی و روش‌های یاددهی - یادگیری تنوع ببخشید و از بازدید دانش‌آموزان از محیط‌های جغرافیایی، ابنیه تاریخی، موزه‌ها، فرهنگ‌سراها، زیارت‌گاه‌ها و مساجد، مؤسسات اجتماعی، حضور در فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی و نظایر آن غفلت نورزید.

- همچون گذشته مشارکت خانواده‌ها را جلب کنید و از همراهی آنها در تحقق اهداف تربیتی برنامه و حتی ارزشیابی استفاده کنید.

- اگرچه بخش اعظم کتاب به موضوعات ضروری برای همه دانش‌آموزان کشور اختصاص دارد، اما این کتاب تنها کلیاتی را در اختیار شما می‌گذارد. از شما معلم عزیز انتظار می‌رود در موارد مقتضی، تدریس موضوعات را با شرایط بومی و محلی منطبق کنید و به نیازهای خاص منطقه خودتان پاسخ دهید.

- فعالیت‌های مربوط به نقشه و نمودار، تنها در محدوده کتاب و کاربرگ‌ها انجام می‌گیرد. لذا درخواست از دانش‌آموزان برای ترسیم نقشه‌های اضافی یا فعالیت‌های بیش از این توصیه نمی‌شود.

- فصول این کتاب باید به ترتیب تدریس و در هر نوبت تحصیلی تقریباً نیمی از کتاب آموزش داده شود.

شیوه ارزشیابی: با توجه به اهمیت تربیت اجتماعی و مهارت‌های زندگی و هدف والای آماده کردن دانش‌آموزان برای زندگی شایسته، ارزشیابی این درس به هیچ عنوان نباید احساس سرخوردگی یا شکست در دانش‌آموزان پدید آورد.

ارزشیابی درس مطالعات اجتماعی، به صورت جمع ارزشیابی مستمر و ارزشیابی کتبی پایانی در هر دو نوبت تحصیلی صورت می‌گیرد و در هر نوبت ۲۰ نمره به ارزشیابی مستمر و ۲۰ نمره به آزمون پایانی اختصاص می‌یابد. توجه کنید که منظور از ارزشیابی مستمر آزمون‌های مکرر نیست. ارزشیابی مستمر کلیه فعالیت‌های خارج از کلاس و داخل کلاس نظیر انجام فعالیت‌های محوله، شرکت در بحث و گفت‌وگو، درست کردن روزنامه دیواری و مدل و نمونک (ماکت)، پرس‌وجو و تحقیق و نوشتن مطلب و گزارش، جمع‌آوری عکس یا نمونه‌ها و... را دربرمی‌گیرد. شمارک (بارم‌بندی) مربوط به هریک از فعالیت‌ها رعایت گردد. به ارزشیابی مستمر بها بدهید. شایسته است به این منظور بازینه‌های (چک‌لیست‌های) ثبت مشاهدات و بررسی فعالیت‌ها و پوشه کار را فراهم نمایید. نیک می‌دانید ارزشیابی باید به منظور اصلاح نواقص آموزش و یادگیری و ایجاد فرصت‌های مناسب‌تر برای یادگیری دانش‌آموزان صورت بگیرد. در ارزشیابی کتبی پایانی، اهداف و انتظارات یادگیری اصلی درس را در نظر بگیرید.

بخش «واژه‌ها» در پایان هر فصل، به منظور پرورش مهارت مراجعه دانش‌آموزان به اصطلاحات و تعاریف و فهم بهتر مطالب صورت گرفته است و درج عبارت «**بیشتر بدانیم**» بر روی آن، به این معنا است که در ارزشیابی مستمر و کتبی نباید از این بخش سؤال طرح شود. دانش‌آموزان را مجبور به حفظ تعاریف واژه‌ها نکنید.

همچنین عبارت «**بیشتر بدانیم**» در بخش‌های دیگری از کتاب مشاهده می‌شود. این عبارت به معنای آن است که این بخش‌ها، به منظور دانستن یا انجام فعالیت در کلاس طراحی شده و در ارزشیابی‌های کتبی پایانی نباید از آنها سؤالی طرح شود.

از طرح سؤال از زیرنویس عکس‌ها و نقشه‌ها و محتوای کاربرگ‌ها پرهیز شود.

همکار گرامی رمزینه‌های سریع پاسخ به عنوان ابزاری برای دسترسی سریع به اطلاعات آموزشی می‌باشد. با هدایت دانش‌آموزان و اسکن نمودن رمزینه‌های هر فصل دانش‌آموزان را برای استفاده از محتوای آن باری نمایید.

امید است شما معلمان عزیز با استفاده از روش‌های فعال، فضایی پر نشاط و دلپذیر در کلاس‌های درس مطالعات اجتماعی پدید آورید.

گروه درسی مطالعات اجتماعی

دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

نظر سنجی کتاب درسی

حقوق و مسئولیت‌های ما

فصل

حوزه‌های موضوعی:

- نظام اجتماعی
- فرهنگ و هویت
- فضا و مکان

یکی از نیازها و ضرورت‌های مهم زندگی ما آشنایی با حقوق و مسئولیت‌هایمان است. به عبارت دیگر، هر فردی باید هم با حقوق خود آشنا باشد و هم وظایف خود را بداند و آنها را انجام دهد.

حتماً تاکنون عبارت‌هایی از قبیل این حق من است یا نباید حق کسی را پایمال کرد، را شنیده یا به کار برده‌اید. آیا درباره موضوع حق یا حقوقی که افراد نسبت به یکدیگر دارند فکر کرده‌اید؟

از سوی دیگر، همواره گفته می‌شود که همراه با هر حقی مسئولیت و تکلیفی وجود دارد.

این به چه معناست؟

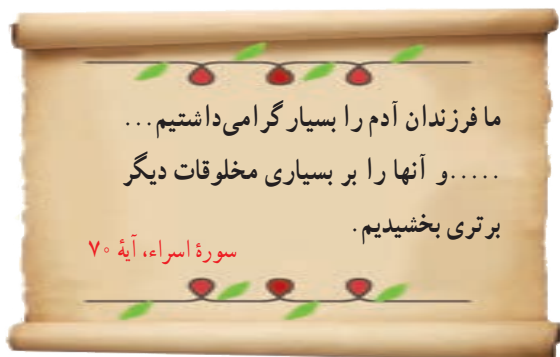
در این فصل شما با نمونه‌هایی از حقوق و مسئولیت‌های خود آشنا می‌شوید.

شما با آموختن این فصل و انجام فعالیت‌های آن درمی‌یابید:

- منظور از حق و مسئولیت چیست؟
- حقوق ما در خانه و مدرسه و محیط زندگی کدام‌اند؟
- ما چه مسئولیت‌هایی نسبت به خود، دیگران و محیطی که در آن زندگی می‌کنیم داریم؟
- تکلیف ما در مقابل خداوند متعال چیست؟

من حق دارم

همه ما مخلوق خداوند هستیم. خداوند انسان را عزیز و محترم و گرانقدر آفریده و درباره گرامی بودن مقام او در قرآن فرموده است:

خداوند با آفرینش انسان، حقوقی به او اعطا کرده است. منظور از حق چیزهایی است که یک انسان به دلیل مقام انسانی اش، شایستگی داشتن آنها را دارد. انسان‌ها از ابتدای خلقت و تولد دارای حقوق طبیعی* می‌شوند.

برای مثال همه انسان‌ها حق حیات یا زندگی دارند که مهم‌ترین حق آنها است. آنها حق دارند از نعمت‌های الهی برخوردار شوند. برای تأمین نیازهای خود کار و تلاش کنند، ازدواج کنند و تشکیل خانواده بدهند، یاد بگیرند راه زندگی خود را انتخاب کنند. انسان‌ها حق دارند آزاد باشند؛ یعنی برده و بنده انسان‌های دیگر نباشند زیرا خداوند آنها را آزاد آفریده است.

فعالیت

۱- چند مورد از نعمت‌های الهی و حق برخورداری از آنها را نام ببرید.

۲- آیا همه انسان‌ها صرف نظر از قوم، نژاد، زبان، اعتقادات، ثروت، فقر و ... دارای حقوق طبیعی هستند؟ چرا؟

هیچ‌کس نمی‌تواند به تنهایی زندگی کند. ما از ابتدای تولد با مادر و پدر و برادر و خواهر و خویشان ارتباط برقرار می‌کنیم. سپس به مدرسه می‌رویم و آنجا نیز هر روز با معلمان و هم‌کلاسی‌هایمان ارتباط داریم. وقتی بزرگ‌تر می‌شویم، ازدواج می‌کنیم، صاحب فرزند می‌شویم، با همسر و فرزندان زندگی می‌کنیم و در محله یا شهر و روستا برای رفع نیازهای مادی و معنوی* خود از دیگران کمک می‌گیریم. بنابراین ما در روابطی که به طور دائم با یکدیگر داریم، از حقوقی برخوردار می‌شویم. همچنین هر فردی، تبعه* یک کشور است. تبعه یک کشور بودن موجب می‌شود افراد حقوقی بر مبنای قوانین آن کشور داشته باشند.

۳- متن را بخوانید. به نمونه هایی از حقوق خود در خانه و مدرسه و محیط زندگی توجه کنید. با راهنمایی معلم درباره هریک، گفت و گو و اظهار نظر کنید.

در خانه و خانواده

• هر فرد حق دارد نام و نام خانوادگی و شناسنامه داشته باشد.

پدر و مادر برای من نام خوبی انتخاب کرده اند. پدرم برای من شناسنامه گرفته است. شناسنامه نشان می دهد که فرزند چه کسی هستم و به کدام کشور تعلق دارم. من ایرانی ام و کشورم را دوست دارم.

• فرزندان همواره از محبت و توجه پدر و مادر برخوردارند.

پدر و مادرم مرا دوست دارند و به من محبت می کنند، وقتی بیمار می شوم امکانات درمان برایم فراهم می کنند. آنها فرصتی را برای بودن با من و صحبت کردن با من اختصاص می دهند. وقتی احساس ناراحتی می کنم، اعضای خانواده به حرف هایم گوش می دهند و به من کمک می کنند. ما از اینکه با هم هستیم، خوش حالیم.

• همه حق دارند با سواد شوند و تحصیل کنند و استعداد های خود را شکوفا کنند.

پدر و مادر برای تربیت من تلاش می کنند و به من آداب و مهارت های زندگی را می آموزند. آنها مرا به مدرسه می فرستند تا تحصیل کنم و فرد مفیدی برای کشورم باشم.

• همه افراد حق دارند غذا، لباس و مسکن مناسب داشته باشند.

خانواده وسایل زندگی مرا فراهم می کند تا به خوبی رشد کنم.
البته هرکس تا حدی که توان مالی* دارد، باید به فکر دیگران هم باشد.

در مدرسه

• هیچ کس حق ندارد دیگری را مسخره کند یا به او صدمه بزند.

از نظر اسلام، مسخره کردن و تهدید کردن و ناسزا گفتن،
گناهی بزرگ است.

• هر دانش آموزی حق دارد در مدرسه، به اندازه سایر دانش آموزان
مورد توجه واقع شود و تبعیضی* بین او و دیگران وجود نداشته باشد.

• هر دانش آموزی حق دارد نظرش را درباره مشکلات درسی یا
روش های آموزشی در مدرسه، مؤدبانه و محترمانه بیان کند.

• هیچ کس نباید در مدرسه، مورد تنبیه بدنی قرار گیرد.

مسئولان و معلمان مدرسه ما با همه دانش آموزان با اخلاق نیکو و مهربانی
و عدالت رفتار می کنند.

در محیط زندگی و کشور

- هر فرد حق دارد در محیطی سالم، تمیز و پاک زندگی کند.
- ما مسئولیم مراقب اموال عمومی باشیم.
- هر فرد حق دارد در محیط همسایگی آرامی زندگی کند.
- هیچ کس حق ندارد به واسطه زندگی در خانه خود، به آرامش دیگران لطمه وارد کند.

- هر فرد حق دارد از خدمات مناسب پزشکی و بهداشتی استفاده کند.
- هیچ کشوری حق ندارد مردم کشورهای دیگر را از داشتن سلامت و خدمات بهداشتی و درمانی، محروم کند.

- همه حق دارند اگر کسی کار اشتباه یا خطرناکی در جامعه انجام داد، به او تذکر دهند و با روشی صحیح، وی را از آن کار باز دارند.
- همه حق دارند در کوچه و خیابان امنیت داشته باشند.

در کشور ما مؤسساتی وجود دارند که با همکاری مردم برای بهداشت و سلامتی، آموزش و امنیت مردم تلاش می کنند.

فعالیت

۴- آیا غیر از موارد مذکور، در محیط های چندانة زندگی، حقوق دیگری نیز وجود دارد؟ پس از مشورت در گروه های خود در کلاس گزارش کنید.

من مسئول هستم

در درس قبل آموختید که شما حقوقی دارید. اما حتماً پی بردید که دیگران نیز حقوقی دارند. به عبارت دیگر ما در روابطی که با دیگران برقرار می‌کنیم دارای «حقوق متقابل» هستیم. همان‌طور که ما حق داریم، پدر و مادر و معلم و همسایگان و دوستان و... نیز حقی بر ما دارند. اما همراه با هر حق، مسئولیت‌ها و تکالیفی وجود دارد و این دو به منزله دو کفه ترازو هستند که باید تعادل آنها حفظ شود؛ برای مثال، ما در کشورمان از امکانات و حقوقی مانند آموزش، امنیت و بهداشت برخورداریم تا بتوانیم زندگی بهتری داشته باشیم. از طرف دیگر، ما نیز نسبت به آبادانی کشورمان مسئول هستیم و باید همیشه به فکر پیشرفت آن باشیم.

پس همان‌طور که ما حقوقی داریم، مسئول هم هستیم.

مسئولیت یعنی وظایفی که هر یک از ما به عهده داریم و انتظار می‌رود آنها را انجام دهیم. وقتی فردی وظایف و تکالیف خود را خوب انجام می‌دهد می‌گویند او فرد مسئولیت‌پذیری است.

افراد در نقش‌های مختلف، مسئولیت‌های مختلف دارند. اگر چه ممکن است بعضی افراد مسئولیت‌های بیشتر یا مهم‌تری داشته باشند اما هیچ فردی نیست که مسئولیتی نداشته باشد.

فعالیت

۱- آقای مسعودی ۴۰ سال دارد و پزشک است. او دارای همسر و سه فرزند است و در یک کاشانه (آپارتمان) زندگی

می‌کند. به نظر شما او در هریک از نقش‌های زیر چه مسئولیت‌هایی به عهده دارد؟

به عنوان پدر :

به عنوان همسر :

به عنوان پزشک :

به عنوان فرزند پدر و مادر خود :

به عنوان همسایه :

۲- کاربرگه شماره (۱) را کامل کنید و در جدول آن مسئولیت‌های خود و سایر اعضای خانواده‌تان را بنویسید.

اکنون که این فعالیت‌ها را انجام دادید، از خود پرسید من در برابر چه چیز و چه کسانی مسئول هستم؟

• من در نزد خداوند مسئول هستم.

... این از فضل پروردگار من است تا مرا آزمایش کند که آیا شکر می‌کنم یا کفر می‌ورزم؟

سوره نمل، آیه ۴۰

خداوند متعال نعمت‌های فراوانی به من عطا کرده است. عقل و فکر و استعداد و توانایی؛ خانواده؛ معلم؛ خوراک و پوشاک و صدها نعمت دیگر... وظیفه من این است که خداوند را عبادت کنم، شکرگزار نعمت‌هایش باشم و از دستورات او که برای سعادت و خوشبختی من و جامعه من است پیروی کنم.

شکرگزاری، استفاده صحیح از نعمت‌ها، قدر نعمت‌ها را دانستن و به هدر ندادن آنها است.

خداوند از اعمال و رفتار من و از آنچه در قلب و فکر من می‌گذرد آگاه است.

فعالیت

۳- نعمت‌هایی را که خداوند متعال به شما داده، به خاطر بیاورید و آنها را یادداشت کنید. سپس با دوستان خود همفکری کنید و بگویید برای قدردانی و اطاعت از او تصمیم می‌گیرید چه کارهایی انجام دهید.

• من نسبت به خودم مسئول هستم.

یکی از مسئولیت‌های مهم من مراقبت از خودم است. بدن من یکی از شگفتی‌های خلقت است. هریک از اعضای بدن از ده‌ها بخش تشکیل شده که مانند یک دستگاه پیچیده و برنامه‌ریزی شده وظایفی را به عهده دارد.

من با خوردن غذای مناسب و پرهیز از غذاها یا مواد مضر، رعایت بهداشت و نظافت، خواب کافی و ورزش از بدنم مراقبت می‌کنم. من از بدن خودم در مقابل موقعیت‌های خطرناک مثل سرما یا گرمای شدید، ترقه‌بازی، عبور از خیابان و جاده با بی احتیاطی و نظایر آن محافظت می‌کنم. من باید تلاش کنم استعدادهای خودم را بشناسم و آنها را شکوفا کنم. من از یک جنبه دیگر هم مراقب اعضای بدنم هستم. تلاش می‌کنم با زیانم دروغ نگویم یا غیبت نکنم. با دست و پایم کار خطا یا گناه انجام ندهم و مراقب اعمال و رفتار خود باشم.

فعّالیت

- ۴- امام سجاد (علیه السلام) در «رساله حقوق»، حق «دست»، «پا»، «چشم» و «گوش» بر انسان را بیان فرموده‌اند. با راهنمایی معلم خود، به این متن مراجعه کنید و دربارهٔ حقوق یکی از این چهار عضو بدن، با هم گفت‌وگو کنید.
- ۵- فهرستی از فعّالیت‌هایی که می‌تواند به سلامتی شما کمک کنند، تهیه کنید و در کلاس با دیگر دوستان خود آن را در قالب یک پیمان‌نامه تکمیل کنید. فعّالیت‌هایی مانند:
- من قول می‌دهم هر روز چند دقیقه پیاده‌روی کنم.
 - من قول می‌دهم مدت زمان تماشای تلویزیون یا استفاده از بازی‌های رایانه‌ای و تلفن همراه را کاهش دهم.
 - من قول می‌دهم بخشی از اوقات فراغت خودم را در کنار خانواده و دوستانم، به انجام بازی‌های گروهی و ورزش اختصاص دهم.
 - من قول می‌دهم وعده‌های غذایی خودم را به طور کامل میل کنم.
 - من قول می‌دهم در خرید مواد خوراکی، از استاندارد بودن آن مطمئن شوم و سعی می‌کنم از غذاهای آماده، کمتر استفاده کنم.
 - من قول می‌دهم
 - من قول می‌دهم

● من نسبت به دیگران مسئول هستم.

با اعضای خانواده

من در کارهای خانه با پدر و مادرم همکاری می‌کنم. وظایف شخصی خودم را بر دوش دیگران نمی‌گذارم. از پدر و مادرم اطاعت می‌کنم و به نصیحت‌هایشان گوش می‌دهم؛ چون آنها خوشبختی مرا می‌خواهند.

من به خواهران و برادرانم کمک و از آنها مراقبت می‌نمایم.

می‌دانم باید به اعضای خانواده‌ام احترام بگذارم و هرگز نباید با پدر و مادرم با تندی و گستاخی صحبت کنم. از هر تصمیم یا کاری که باعث ناراحتی آنها می‌شود خودداری می‌کنم.

با معلمان و هم‌کلاسی‌ها

آیا می‌دانید؟

طبق قانون مسئولیت مدنی و مجازات اسلامی هر شخص در قبال تصمیمات و رفتارهای خود مسئول بوده و چنانچه قصور یا بی‌احتیاطی او منجر به حادثه شود طبق قانون مسئول جبران خسارات وارده به خود و دیگران خواهد بود.

مقررات و نظم کلاس و مدرسه را رعایت می‌کنم.

در مدرسه همه تلاش می‌کنند تا من بیاموزم و پیشرفت کنم.

با معلمان و دیگر مسئولان مدرسه، با ادب و احترام برخورد می‌کنم.

به توصیه‌های معلم گوش می‌کنم و سعی می‌کنم درس‌ها را خوب یاد بگیرم و تکالیفم را به موقع انجام دهم. من همیشه با هم‌کلاسی‌هایم مهربان هستم و به آنها کمک می‌کنم.

باید از اموال عمومی مدرسه که متعلق به همه است محافظت کنیم.

با اعضای جامعه

به عنوان یک ایرانی در جامعه طوری زندگی می‌کنم که به اموال عمومی مورد استفاده هم‌وطنانم (مانند اتوبوس، مترو، آثار باستانی و...) آسیبی وارد نشود.

به عنوان یک هم‌وطن مسئولیت‌پذیر وظیفه دارم در صورت مشاهده شخص یا اشخاصی که به اموال عمومی آسیب می‌رسانند به آنان تذکر دهم. برای حفظ پاکیزگی و امنیت با اهالی محل و مسئولان همکاری می‌کنم. من وظیفه دارم به همراه هم‌وطنانم برای پیشرفت و آبادانی کشورم تلاش کنم و در هنگام حوادث طبیعی مانند سیل یا زلزله به یاری آنها بشتابم.

من در برابر خون شهیدانی که برای انقلاب اسلامی و دفاع از میهن جان دادند مسئول هستم و خود را موظف به ادامه راه آنها می‌دانم. من وظیفه دارم از وحدت و استقلال میهن در مقابل دشمنان دفاع کنم. یکی از راه‌هایی که من به وسیله آن می‌توانم از استقلال کشورم دفاع کنم، خوب درس خواندن و امیدواری به آینده کشورم است. من علاوه بر کشورم در برابر مسلمانان جهان و همه انسان‌ها، مسئول هستم.

بیشتر بدانیم

دانش‌آموزان و مسئولیت‌های اجتماعی

دانش‌آموزان علاقه‌مندند در فعالیت‌های اجتماعی همکاری و مشارکت کنند و مانند اعضای دیگر جامعه برای پیشرفت علمی و فرهنگی و امنیت و آبادانی کشور خودگام بردارند. انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان، بسیج دانش‌آموزی و سازمان دانش‌آموزی از نهادهایی هستند که در مدارس زمینه مناسبی را برای افزایش توانمندی و فعالیت‌های

اجتماعی دانش‌آموزان فراهم می‌کنند. دانش‌آموزان با عضویت و فعالیت در انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان، بسیج دانش‌آموزی و سازمان دانش‌آموزی توانمندی‌های تشکیلاتی و مدیریتی خود را تقویت می‌کنند و برای پذیرش مسئولیت‌های اجتماعی بزرگ‌تر آماده می‌شوند.

پویندگان و پیشگامان بسیج دانش آموزی با شرکت در اردوهای آموزشی، علمی و فرهنگی و جهادی، کلاس‌های قرآن و معارف، راه‌پیمایی‌های مختلف، گرامیداشت مناسبت‌ها و ایام الله، نماز جمعه، برگزاری مسابقات ورزشی، جمع‌آوری و نشر آثار شهیدان و شهدای دانش آموز، روحیه همکاری و انقلابی‌بودن و مسئولیت‌پذیری را در خود تقویت می‌کنند. بسیجی، فردی است که عاشقانه و شجاعانه تا پای جان از اسلام و قرآن و انقلاب در مقابل دشمنانی همچون آمریکای ظالم و صهیونیسم جنایت‌کار دفاع می‌کند؛ با ظالمان می‌جنگد و نسبت به مردم صمیمی و فروتن و همواره آماده کمک به هموعان است. نوجوانان و جوانان دانش آموز بسیجی در پیروزی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس و دیگر عرصه‌های انقلاب نقش مؤثر و ممتازی داشته‌اند. **پیش‌تازان (پسر و دختر)** سازمان دانش آموزی نیز در فعالیتهایی چون اداره امور مدرسه، تشکیل گروه‌های علمی و کمک به دانش آموزان دیگر، اداره تعاونی مدرسه، دوستی با طبیعت، آمادگی برای امداد و نجات، شرکت در اجرای مراسم عبادی و گرامیداشت مناسبت‌ها و ایام الله، مسئولیت‌پذیری اجتماعی را می‌آموزند و به کار می‌بندند.

۱- شما در کدام یک از نهادهای اجتماعی مدرسه عضو هستید؟ چرا؟

۲- الف) تاکنون در کدام یک از برنامه‌های بسیج دانش آموزی، انجمن اسلامی دانش آموزان یا سازمان دانش آموزی فعالیت و مشارکت کرده‌اید؟ برای هم‌کلاسی‌هایتان توضیح دهید.

ب) به نظر شما شرکت در برنامه‌های تشکلهای دانش آموزی چه تأثیری بر شخصیت شما داشته است؟ چه چیزهایی

آموخته‌اید؟

۳- برای بهتر شدن و گسترش برنامه‌های تشکّل‌های دانش‌آموزی در مدرسه خودتان، چه پیشنهادهایی دارید؟
پیشنهادهای خود را روی یک کاغذ بنویسید و به دست مسئولان مدرسه و مسئول امور پرورشی برسانید.

اسطوره ملی

هشتم آبان، سالروز شهادت دانش‌آموز بسیجی، شهید حسین فهمیده را «روز بسیج دانش‌آموزی» نام‌گذاری کرده‌اند.

امام خمینی رهبر درباره وی فرمود:

رهبر ما آن طفل سیزده ساله‌ای است که با قلب کوچک خود که ارزشش از صدها زبان و قلم، بزرگ‌تر است با نارنجک خود را زیر تانک دشمن انداخت و آن را منهدم نمود و خود نیز شربت شهادت نوشید.

آیت الله خامنه‌ای، رهبر انقلاب اسلامی درباره او فرمود:

او سیزده ساله بود؛ اما با رشد، با شعور، با اراده و مصمّم [بود]، او کشور خود را می‌شناخت، امام خود را می‌شناخت، دشمن خود را می‌شناخت؛ اهمیت وجود و فعالیت خود را هم می‌شناخت. [او] رفت [تا] این سرمایه را تقدیم عزّت کشور و آینده انقلاب و منافع و مصالح مردم کند. جسم او رفت؛ اما روحش زنده ماند، یادش ابدی شد و خاطره‌اش به صورت اسطوره درآمد. این الگوست.

• من نسبت به محیط زندگی خود و عالم آفرینش مسئول هستم.

من و خانواده‌ام سعی می‌کنیم در روز درختکاری، چند نهال درخت را بکاریم، مخصوصاً درختانی که میوه می‌دهند.

آب و خاک و نور و هوا و گیاه و جانوران نشانه‌های عظمت خلقت خداوند و

نعمت‌هایی برای ما هستند.

باید برای آباد کردن محیط زندگی‌ام تلاش کنم.

سعی می‌کنم بهداشت و پاکیزگی را در محیط زندگی‌ام حفظ کنم؛ به محیط زیست

آسیب نرسانم و نظم طبیعت را برهم نزنم.

سعی می‌کنم محیط طبیعی زندگی حیوانات را تغییر ندهم و حیواناتی را که محل

زندگی آنها طبیعت است، با نگهداری در محیط‌های بسته‌ای مانند قفس یا خانه، اذیت نکنم.

سعی می‌کنم از دانش و فناوری جدیدی استفاده کنم که به محیط زندگی خودم

و دیگران آسیبی نرسانم.

حقوق طبیعی: حقوقی که خداوند به دلیل مقام انسان برای همه انسان‌ها قائل شده و در نهاد آدمیان قرار داده و از تولد تا مرگ با انسان‌ها همراه است و ربطی به کشور، زبان، نژاد و... ندارد.

نیازهای مادی و معنوی: به نیازهایی مانند پوشاک، خوراک و ابزار و وسایل زندگی نیازهای مادی و به نیازهایی چون نیاز به خداپرستی، محبت، احترام، زیبایی، همدلی، همکاری و کمال نیازهای معنوی می‌گویند.

تبعه: تبعه یک کشور بودن، یعنی تعلق به آن کشور داشتن و از قوانین و مقررات آن کشور پیروی کردن. برای مثال ما تبعه ایران هستیم. جمع این کلمه اتباع است.

توان مالی: یعنی مقدار پولی که فرد می‌تواند برای خریدن وسایل مورد نیاز خود پردازد، بودجه.

تبعیض: رفتار نابرابر با افرادی که حقوق یکسان دارند.

به کاربندیم

- ۱- درباره مسئولیت‌های خودتان در خانه و مدرسه فکر کنید. آیا مواردی بوده که مسئولیت‌های خودتان را به خوبی انجام نداده باشید؟ از این موضوع چه احساسی دارید؟
 الف) نامه‌ای به خودتان بنویسید و مسئولیت‌های خودتان را به خود تذکر بدهید.
 ب) مسئولیت‌هایی را که به خود تذکر داده‌اید در زندگی واقعی انجام دهید.
 در پایان سال از خانواده بخواهید که برگه ارزیابی از کارهای شما را به معلم بدهند.
- ۲- اگر دوستی دارید که پدر یا یکی از نزدیکان او، در راه استقلال و دفاع از کشور عزیز و اسلامی ما، شهید شده است، آیا می‌توانیم بگوییم که آن شهید، مسئولیت خود در مقابل خدا و کشورش را به خوبی و کامل انجام داده است؟ درباره دلایل خود، در کلاس گفت‌وگو کنید.
- ۳- اگر فکر می‌کنید در خانه یا مدرسه برخی حقوق شما نادیده گرفته می‌شود، با راهنمایی معلم به مشاور مدرسه مراجعه کنید و با همفکری او راه حل‌هایی برای موضوع پیدا کنید.

با مراجعه به این رمزین به داستانکی دسترسی پیدا می‌کنید که یک مسئله حقوقی مربوط به مطالب این فصل را مطرح می‌کند.

حوزه‌های موضوعی:

- نظام اجتماعی
- فرهنگ و هویت
- فضا و مکان

حتماً تاکنون از خود پرسیده‌اید که چرا اتومبیل‌ها و آدم‌ها در برابر چراغ قرمز توقف می‌کنند؟ چرا سال تحصیلی در روز و زمان مشخصی آغاز و پایان می‌یابد؟ چرا ادارات و بانک‌ها ساعت معینی کار خود را آغاز می‌کنند و به پایان می‌برند؟ چرا برای تأسیس یک کارخانه، مغازه و ساختن یک ساختمان باید مجوز گرفت؟ چرا برای هر سازمان و مؤسسه، وظایفی معین شده است؟

پاسخ این است: رعایت قانون
ما برای برقراری نظم و جلوگیری از هرج‌ومرج و همچنین حفظ حقوق انسان‌ها به قانون نیاز داریم.

شما با آموختن این فصل و انجام فعالیت‌های آن درمی‌یابید:

- چرا به قانون و مقررات نیاز داریم؟
- پیروی نکردن از قانون چه پیامدهایی دارد؟
- قانون اساسی چیست؟
- چه کسانی قانون وضع می‌کنند؟ کار قوه مقننه چیست و از چه بخش‌هایی تشکیل شده است؟

چرا به مقررات و قوانین نیاز داریم؟

در فصل پیش گفته شد که ما انسان‌ها از ابتدای تولد با انسان‌های دیگر زندگی می‌کنیم و با ورود به اجتماع، روابط اجتماعی میان ما و دیگران برقرار می‌شود و نسبت به یکدیگر حقوقی پیدا می‌کنیم. با این حال هیچ‌یک از ما در استفاده از حقوق خود، آزادی مطلق و بی‌قید و شرط نداریم؛ بلکه تا آنجا می‌توانیم حق خود را اعمال کنیم که مغایر* قانون نباشد. برای مثال نمی‌توانیم با اعمال حق خود سبب خسارت و زیان دیگران شویم. هم‌چنین، ما باید هنگام انجام کارهای خود، احکام الهی را نیز مانند قانون و مقررات، رعایت کنیم. از مهم‌ترین علل پدید آمدن مقررات و قوانین در جامعه، برقراری نظم و حفظ حقوق افراد بوده است. برای آنکه بهتر به موضوع نیاز به مقررات پی‌برید، متن زیر را بخوانید و فعالیت ۱ را انجام دهید:

... شما با گروهی از دوستانتان به یک اردوی علمی - تفریحی در یک منطقه جنگلی زیبا رفته‌اید.

شما چادری بزرگ برای استراحت و خوابیدن با خود آورده‌اید. پس از یک سفر طولانی به محل مورد نظر می‌رسید. چادر را برپا می‌کنید و لوازم و وسایلی را که با خود آورده‌اید در چادر می‌گذارید. قبل از سفر، از دیگران راهنمایی و مشورت گرفته‌اید. به شما گفته‌اند که با حدود بیست دقیقه پیاده‌روی می‌توانید به چشمه‌ای که در آن حوالی است بروید و آب مورد نیازتان را تأمین کنید. در یک کیلومتری آن محل نیز روستایی وجود دارد که می‌توانید مواد مورد نیازتان را از آنجا تهیه کنید. شما می‌خواهید یک هفته را در این منطقه سپری کنید، اما پس از گذشت یک روز مسائل و مشکلاتی بروز می‌کند. شما و گروه دوستانتان برای حل این مشکلات جلسه‌ای تشکیل می‌دهید و با هم گفت‌وگو می‌کنید....

۱- به گروه‌های ۵ یا ۶ نفره تقسیم شوید. مجسم کنید حالا گروه شما یک روز را در اردو سپری کرده و مسائل زیر پیش آمده است. گفت و گو کنید و دربارهٔ هریک از موقعیت‌های زیر تصمیم بگیرید.

(موقعیت ۱)

بعضی‌ها دوست دارند که داخل چادر همیشه مرتب و تمیز باشد، بعضی دیگر به این موضوع بی‌اعتنا هستند و بگو مگو بین افراد پیش آمده است. همچنین بعضی بچه‌ها کوله پشتی‌شان را روی وسایل دیگران گذاشته‌اند و دوربین یک نفر شکسته است.

(موقعیت ۲)

دو نفر از بچه‌ها با خود رادیویی آورده‌اند و شب موقع خواب با صدای بلند رادیو گوش می‌کنند و این کار همه را عصبانی کرده است.

(موقعیت ۳)

یکی از بچه‌ها پس از خوردن چای، کتری آب جوش را وسط چادر گذاشته و رفته است.

(موقعیت ۴)

صبح پس از خوردن صبحانه وقتی می‌خواهند به طور دسته جمعی به گردش بروند بعضی بچه‌ها خیلی دیر آماده می‌شوند.

(موقعیت ۵)

دو نفر که مسئول پختن بلال روی آتش بودند، آتشی را که برای این کار در نزدیکی چادر برافروخته بودند خاموش نکرده و به همراه بقیه برای بازی رفته‌اند.

همفکری کنید و بگویید چه مشکلات و شرایط دیگری ممکن است در اردوی شما به وجود بیاید.

۲- اکنون نتیجهٔ تصمیمات خودتان را به صورت مقررات اردو روی یک صفحه کاغذ بنویسید و در کلاس بخوانید.

بگویید هریک از این مقررات چگونه موجب حفظ حقوق افراد می‌شود.

۳- آیا همهٔ اعضا حق اظهار نظر درباره موضوع را داشتند؟

۴- اگر پس از تصمیم‌گیری، یک نفر با تصمیم شما مخالفت می‌کرد، چه می‌کردید؟

* مقررات برای فعالیت‌های گروهی، لازم و ضروری است. با این حال، فکر می‌کنید که «مشورت»، «همدلی و گذشت» و «کمک به دیگران برای انجام بهتر وظایفشان در گروه»، چه نقشی در داشتن یک اردوی بهتر خواهد داشت؟

در این فعالیت شما برای حفظ حقوق افراد و ایجاد نظم و ایمنی مقرراتی را تعیین کردید. اگر شما نتوانسته بودید برسر مقررات اردو به توافق برسید یا هیچ‌کس این مقررات را رعایت نمی‌کرد، چه وضعی پیش می‌آمد؟

در سال‌های پیش با مقررات خانه و مدرسه آشنا شدید. همچنین آموختید که هر یک از مکان‌های عمومی چون کتابخانه، سینما، پارک، مسجد، ورزشگاه و... مقررات مخصوص به خود را دارند.

اکنون یک بار دیگر مقررات هر یک از این مکان‌ها را در کلاس مرور کنید و بگویید اگر این مقررات نبود چه وضعیتی پیش می‌آمد؟ همان‌طور که بی‌بردید به‌طور کلی قانون و مقررات به‌چند دلیل به‌وجود آمده است:

۱- حفظ حقوق افراد

۲- برقراری نظم و امنیت

۳- رشد اخلاقی انسان‌ها

ایجاد نظم و امنیت و جلوگیری از هرج و مرج به نفع همگان بوده و احترام به حقوق دیگران است. عدم رعایت قوانین و مقررات در جامعه، علاوه بر به‌هم‌زدن نظم و امنیت اجتماعی موجب پایمال شدن حقوق افراد می‌شود.

به‌تصاویر دقت کنید و باتوجه به موضوع نظم و مقررات و حفظ حقوق افراد، آنها را توضیح دهید.

فعالیت

۵- به این موقعیت‌ها توجه کنید و بگویید هر کدام چه پیامدهایی دارد و کدام حقوق نادیده گرفته می‌شود؟

- فردی بخواهد خارج از صف افرادی که در نانوایی ایستاده‌اند، نان بگیرد.
 - فردی که در آپارتمان زندگی می‌کند و سهم مشارکت خود در هزینه‌های ساختمان را پرداخت نمی‌کند.
 - راننده‌ای که بدون توجه به علامت عبور ممنوع داخل خیابان یک طرفه می‌شود و شد آمد (ترافیک) به‌وجود می‌آورد.
 - موتور سواری که به علت شلوغی خیابان وارد پیاده‌رو می‌شود و از بین مردم عبور می‌کند.
 - شرکت ساختمانی‌ای که قرار است سالن ورزشی برای مردم بسازد، اما مقررات ساختمان سازی و مصالح مناسب را به کار نبرد.
 - عابر پیاده که بدون توجه به چراغ راهنما از لای اتومبیل‌ها حرکت می‌کند.
- به چند گروه تقسیم شوید و یک مکان یا گروه اجتماعی را انتخاب کنید. جدولی دوستونی رسم کنید که در آن مقررات مربوط به آن مکان در یک ستون و کارکرد آن در ستون مقابل نوشته شود.

مثال: پمپ بنزین: ۱- ورود با صف نظم و احترام به حقوق دیگران

آیا می‌دانید؟

حتماً می‌دانید که دو مفهوم حقوق و اخلاق در مواردی با هم متفاوت هستند. اخلاق به ما می‌آموزد که چه رفتاری درست یا نادرست است. حتی اگر قانونی درباره آن وجود نداشته باشد مثلاً کمک کردن به پیرزنی برای عبور از خیابان، در حالی که قانون ما را به این ملزم نکرده است.

- حقوق اما مجموعه‌ای از قوانین است که برای برقراری نظم جامعه وضع شده است اما همیشه و لزوماً با اصول اخلاقی یکسان نیست.

قانون گذاری

دانستید که هر جامعه‌ای برای حفظ نظم و امنیت و حقوق افراد به مقررات و قوانین نیاز دارد. این قوانین و مقررات چگونه و توسط چه کسانی تعیین می‌شود؟ ابتدا فعالیت ۱ را انجام دهید.

فعالیت

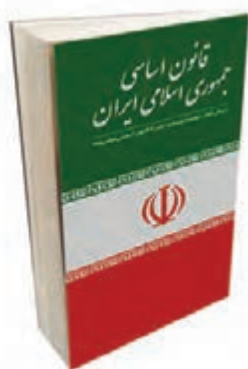
- ۱- **تعیین کنید:** با همفکری یکدیگر، مقرراتی برای کلاس و مدرسه‌تان بنویسید.
شما می‌توانید برخی از مقررات کنونی را حذف کنید یا نگه دارید و یا مقررات جدیدی را تعیین کنید.
- ۲- **نقد کنید:** هر گروه مقررات پیشنهادی خود را بخواند و علل تعیین آنها را توضیح دهد. سایر دانش‌آموزان بگویند آیا با این مقررات موافق‌اند یا نه؟ چرا؟ برای نقد مقررات توجه کنید که آیا مقررات پیشنهادی، واقع‌بینانه و قابل اجرا هستند؟ آیا این مقررات موجب بهتر شدن امور می‌شود؟ آیا این مقررات حقّی را از کسی ضایع نکرده است؟

- گاهی گروه‌های اجتماعی به صورت توافقی و براساس رعایت اصول اخلاقی یا برخی رسم‌ها، از مقرراتی پیروی می‌کنند؛ برای مثال، ایستادن در صف اتوبوس و یا نانوائی، قاعده‌ای اجتماعی است که مردم برای حفظ نظم، آن را پذیرفته و رعایت می‌کنند.
- هرگاه مقررات به وسیله یک نهاد دارای صلاحیت مثل مجلس تصویب شود، نام «قانون» به خود می‌گیرد؛ برای مثال، ممنوعیت عبور از چراغ قرمز، یک قانون راهنمایی و رانندگی است که در مجلس تصویب شده است و چنانچه راننده‌ای از آن تخلف کند جریمه می‌شود. همچنین، هیچ‌کس نمی‌تواند بدون داشتن صلاحیت و مدرک پزشکی به درمان مردم بپردازد و این یک قانون مصوّب است و اگر کسی از آن سرپیچی کند مجازات می‌شود.
- همه افراد در برابر قانون مساوی‌اند.

قانون اساسی

روز قانون اساسی

مهم‌ترین قانون هر کشور قانون اساسی آن کشور است. قانون اساسی مادر همه قانون‌ها است و سایر قوانین در چارچوب آن تصویب می‌شوند. در قانون اساسی هر کشور مهم‌ترین حقوق ملت و همچنین مهم‌ترین روابط و وظایف حکومت و مردم، معین شده است.

چند ماه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مجلس خبرگان برای نوشتن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تشکیل شد. در این مجلس، خبرگانی* که از سوی مردم انتخاب شده بودند در طی چند ماه قانون اساسی را براساس بحث‌های دینی و علمی فراوان و با توجه به اهداف انقلاب اسلامی، نوشته و تصویب کردند. سپس قانون اساسی در روزهای ۱۱ و ۱۲ آذر ماه ۱۳۵۸ به همه‌پرسی* گذاشته شد و بیش از ۹۸ درصد مردم به آن رأی **مثبت** یا **آری** دادند.

قانون اساسی کشور ما که براساس اصول اسلامی تدوین شده است، توجه خاصی به حقوق اساسی و اجتماعی همه مردم دارد و همه موظف‌اند به این قوانین احترام بگذارند. قانون اساسی کشور ما دارای ۱۷۷ اصل می‌باشد. به چند نمونه از اصول قانون اساسی توجه کنید :

قانون اساسی ما
بیشرو در جهان

◀ بیشتر بدانیم ▶

فصل سوم (حقوق ملت) :

.. اصل ۱۹- مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند اینها سبب امتیاز نخواهد بود.

اصل ۲۰- همه افراد ملت اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند.

اصل ۲۸- هرکس حق دارد شغلی را که بدان مایل است و مخالف اسلام و مصالح عمومی و حقوق دیگران نیست برگزیند. دولت موظف است با رعایت نیاز جامعه به مشاغل گوناگون، برای همه افراد امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی را برای احراز مشاغل ایجاد نماید.

اصل ۳۰- دولت موظف است وسایل آموزش و پرورش رایگان را برای همه ملت تا پایان دوره متوسطه فراهم سازد و وسایل تحصیلات عالی را تا سرحد خودکفایی کشور به طور رایگان گسترش دهد.

اصل ۴۰- هیچ‌کس نمی‌تواند اعمال حق خویش را وسیلهٔ اضرار به غیر* یا تجاوز به منافع عمومی قرار دهد.

فعالیت

۳- منظور از اینکه همه افراد در مقابل قانون مساوی هستند چیست؟ مثال بزنید.

۴- با راهنمایی معلم قانون اساسی را به کلاس بیاورید و آن را ورق بزنید و مطالعه کنید.

قوة مقننه

قوة مقننه تهیه و تصویب قوانین کشور را در چارچوب قانون اساسی به عهده دارد. این قوه از دو بخش تشکیل شده است :

۱- مجلس شورای اسلامی : نمایندگان منتخب مردم هستند که قوانین عادی را تهیه و تصویب می کنند. آنها برای یک دوره

چهار ساله از سوی مردم مناطق مختلف کشور ما انتخاب می شوند.

نمایندگان پس از انتخاب شدن برای شروع کار خود، در مجلس ادای سوگند* می کنند که در گفته ها، نوشته ها و اظهارنظرهایشان، استقلال کشور، آزادی مردم و تأمین منافع و مصلحت های آنان را مدنظر داشته باشند.

نمایندگان، از بین خود فردی را به عنوان رئیس مجلس انتخاب می کنند.

۲- شورای نگهبان : شورای نگهبان* دو وظیفه مهم بر

عهده دارد :

الف) این شورا قوانینی را که در مجلس تصویب شده است، بررسی

می کند. اگر قوانین تصویب شده با قانون اساسی یا اصول و احکام دین مخالف بود آنها را رد می کند یا دوباره به مجلس برمی گرداند تا اصلاح شود.

ب) این شورا بر انتخاباتی که در کشور برگزار می شود مانند انتخابات ریاست جمهوری و مجلس شورای اسلامی، نظارت می کند. نامزدهای* انتخابات پس از بررسی و تأیید صلاحیت توسط این شورا، می توانند در انتخابات حضور یابند و برای به دست آوردن رأی مردم، تلاش کنند.

● مجمع تشخیص مصلحت نظام : در مواردی که شورای

نگهبان و مجلس شورای اسلامی به توافق درباره تصویب یک قانون نمی رسند، مجمع تشخیص مصلحت نظام، تصمیم نهایی را می گیرد.

● قانون گذاران با توجه به نیازها و موضوعات مختلف جامعه سعی می کنند بهترین قوانین را وضع* کنند.

از آنجا که وضع قانون اهمیت زیادی دارد، قانون گذاران باید از بین بهترین افرادی که شایستگی های لازم را برای این کار دارند، انتخاب شوند؛ شایستگی هایی مانند : شجاعت، دلسوزی، تخصص، دین داری؛ طرف داری از حقوق محرومان و

نمای بیرونی ساختمان مجلس شورای اسلامی

بیشتر بدانیم

واژه‌ها

خبرگان: جمع خبره؛ به کسانی که شایستگی‌ها و مهارت‌های لازم را برای یک کار داشته باشند، خبره می‌گویند.

همه‌پرسی (رفراندوم): رأی‌گیری از همهٔ مردم یک کشور برای رد یا قبول یک موضوع.

در همه‌پرسی، مردم نماینده انتخاب نمی‌کنند. بلکه خودشان به طور مستقیم به یک موضوع رأی آری یا نه می‌دهند.

آدای سوگند: رئیس‌جمهور یا نمایندگان مجلس در شروع کار خود به قرآن کریم قسم یاد می‌کنند که وظایفی را که برعهده دارند به خوبی انجام دهند. به این کار آدای سوگند می‌گویند.

نامزدهای انتخابات: کسانی که برای انتخاب شدن اعلام آمادگی می‌کنند، داوطلب، نامزد (کاندیدا)

وضع قانون: نوشتن و تصویب قانون.

شورای نگهبان: این شورا مرکب از ۱۲ نفر است. ۶ نفر فقیه (کسی که احکام دینی را از منابع اسلامی مانند قرآن و حدیث به دست می‌آورد.) که از سوی رهبر جمهوری اسلامی انتخاب می‌شوند و ۶ نفر حقوقدان که از طرف قوه قضائیه به مجلس برای انتخاب توسط نمایندگان، پیشنهاد می‌شوند.

به کاربندیم

۱- توجه کنید:

در هنگام مشاهده یا بروز یک تخلف علاوه بر نهی از منکر (در صورت امکان) باید به قانون و مراجع قانونی مراجعه کنیم. معلم روایت‌هایی از چند موقعیت برای شما تعریف می‌کند. شما پس از همفکری و گفت‌وگو تصمیمات صحیح را بیان کنید.

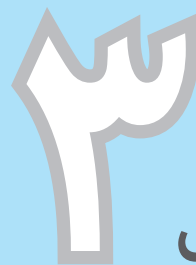
۲- تحقیق کنید نمایندهٔ شهر یا روستای محل زندگی شما در مجلس شورای اسلامی چه کسی یا چه کسانی هستند.

۳- از مسئولان مدرسه دربارهٔ کار و نقش شورای دانش‌آموزی و مجلس دانش‌آموزی جمهوری اسلامی ایران پرس‌وجو کنید.

با مراجعه به این رمزین به داستانکی دسترسی پیدا می‌کنید که یک مسئله حقوقی مربوط به مطالب این فصل را مطرح می‌کند.

مقابله با حوادث

فصل

حوزه‌های موضوعی:

- نظام اجتماعی
- فرهنگ و هویت

انسان‌ها در زندگی با خطرهای و حوادث ناگواری چون سیل، زلزله، آتش‌سوزی، خشک‌سالی و تصادف روبه‌رو می‌شوند.

حتماً تاکنون شنیده‌اید که در منطقه‌ای سیل یا زلزله خسارات زیادی به مردم وارد کرده و عده‌ای را بی‌خانمان نموده است و این حس در شما به وجود آمده که بخواهید به یاری آسیب‌دیدگان بشتابید و به آنها کمک کنید.

این حس زیبای شما همدلی و همدردی است. همدلی و کمک به دیگران از گذشته تا به امروز در جوامع مختلف وجود داشته است. اما علاوه بر کمک‌های فردی، امروزه مؤسسات اجتماعی مختلفی نیز به وجود آمده‌اند که به کمک آسیب‌دیدگان حوادث می‌شتابند و بخشی از نیازهای آنها را برطرف می‌کنند.

در این فصل شما با دو مورد از این مؤسسات آشنا می‌شوید.

شما با آموختن این فصل و انجام فعالیت‌های آن درمی‌یابید:

- چرا در هنگام وقوع حوادث با هموعان، همدلی و همیاری می‌کنیم؟
- جمعیت هلال احمر در هنگام حوادث چه کارهایی انجام می‌دهد؟
- بیمه چیست و انواع آن کدام است؟
- چرا بیمه به وجود آمده است؟

همدلی و همیاری در حوادث

• حادثه هیچ‌گاه خبر نمی‌کند!

فعالیت

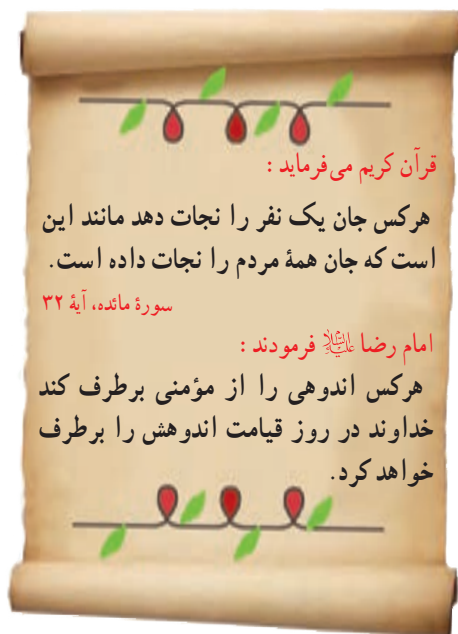
۱- به چند گروه تقسیم شوید. به اخبار روزنامه‌ها در بالای صفحه توجه کنید. با وقوع این حوادث چه مشکلاتی برای مردم این مناطق به وجود می‌آید؟ روی یک کاغذ تعدادی از مشکلات و نیازهای مردم آسیب دیده را بنویسید و در کلاس بیان کنید.

همه ما گاهی از طریق اخبار روزنامه‌ها یا صدا و سیما مطلع می‌شویم که در منطقه‌ای، تعدادی از هم‌وطنان ما و خانه‌هایشان در اثر وقوع زلزله، سیل یا بیماری‌های واگیردار از بین رفته‌اند یا در برخی از مناطق جهان، جنگ‌هایی روی داده و تعدادی از مردم غیرنظامی و زنان و کودکان مجروح شده‌اند. مردم کشور ما در حوادث مختلف مانند جنگ تحمیلی رژیم بعث در عراق علیه ایران، زلزله بم، زلزله آذربایجان و سیل استان گلستان نشان دادند که روحیه همدلی و همیاری بسیار خوبی دارند.

همدلی یعنی اینکه خود را به جای فردی که دچار حادثه شده بگذاریم و احساسات و شرایط او را درک کنیم. همیاری یعنی پس از درک احساس فرد حادثه دیده به کمک او بشتابیم.

همیاری اقشار مختلف جامعه در امداد رسانی به
سیل‌زدگان کشورمان، سال ۱۳۹۸

خداوند همدلی و انسان دوستی را در سرشت ما انسان‌ها قرار داده است. البته لازم نیست که حتماً حوادث بزرگی پیش بیاید. گاهی ممکن است در همسایگی ما، خانواده‌ای دچار یک حادثه بشود و نتواند هزینه‌های زندگی خود را تأمین کند. گاه ممکن است هم‌کلاسی ما در اثر یک حادثه یا بیماری ناتوانی جسمی پیدا کند. در هر یک از این موارد ما چه وظیفه‌ای داریم؟

آیا می‌دانید؟

در برخی مواقع ما به حکم اخلاق و قانون وظیفه داریم به مصدومان کمک کنیم و اگر علی‌رغم توانایی و امکان کمک به آنان کوتاهی کنیم، قانون با ما برخورد خواهد کرد.

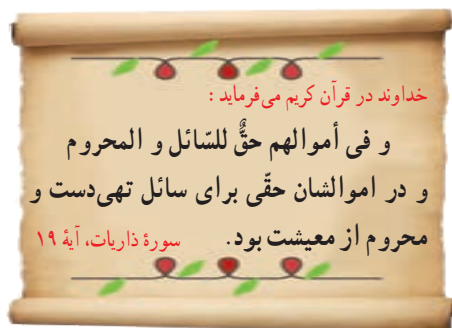

همیاری و مجاهدت کادر درمانی کشور (پزشکان، پرستاران و...) برای مقابله با بیماری کرونا

کمک‌های مؤمنانه مردم ایران به هم‌وطنان خود در هنگام بحران‌ها و بروز مشکلات مختلف در کشور

با تدبّر در مفهوم آیه ۱۹ سورة مبارکه ذاریات، در ارتباط آن با مسئولیت اجتماعی فکر نموده و نظرات خود را در کلاس بیان نمایید. ما در هنگام حوادث فقط به یاری هم‌وطنان خود نمی‌شتابیم، بلکه نسبت به همه انسان‌های مظلوم و آسیب دیده در هر جای جهان که باشند احساس مسئولیت می‌کنیم.

برای مثال هر روزه شاهد هستیم که مردم فلسطین در اثر حملات ناجوانمردانه رژیم اشغالگر قدس، زخمی می‌شوند و یا به شهادت می‌رسند یا در خبرها می‌شنویم مردم برخی کشورها در آسیا و آفریقا به خاطر خشک‌سالی یا فقر و جنگ که گاهی ناشی از دخالت کشورهای زورگو است، کشته شده یا می‌شوند. با شنیدن این خبرها می‌گوییم: ای کاش آنجا بودیم و به انسان‌های خسارت دیده و مظلوم، کمک می‌کردیم.

• کدام مؤسسات اجتماعى در حوادث به ما كمك مى كنند؟

امروزه با گسترش وسايل ارتباطى و حمل و نقل همه به سرعت مى توانند از اخبار حوادث در مناطق مختلف آگاه شوند و خود را به محل حادثه برسانند. به علاوه در جامعه امروز هميارى و همدلى شكل هاى جديدى نيز پيدا كرده و مؤسسات مختلفى براى اين امور پديد آمده اند. براى مثال، وقتى در يك منطقه زلزله رخ مى دهد ممكن است مؤسسات مختلف مانند سازمان مديريت بحران كشور، جمعيت هلال احمر، سازمان آتش نشانى، فوريت هاى پزشكى (اورژانس)، نيروى انتظامى، بسيج، گروه هاى داوطلب جهادى و... به يارى مردم بشتابند و هريك وظيفه خاصى را انجام دهند.

جمعيت هلال احمر: جمعيت هلال احمر يكي از مؤسساتى است كه در زمان وقوع حوادث طبيعى يا جنگ ها به كمك مردم مى شتابد.

امدادگران* جمعيت هلال احمر در هنگام وقوع حوادث، به مجروحين كمك هاى اوليه* مى رسانند و آنها را به بيمارستان منتقل مى كنند. هلال احمر براى آسيب ديده گان سيل يا زلزله و جنگ، چادر هاى اسكان موقت برپا مى كند و كمك هاى مردمى مثل غذا، پوشاك، چادر اسكان و دارو را جمع آورى مى كند و به آنها مى رساند.

جمعيت هلال احمر علاوه بر اين خدمات، در شرايط عادى براى صلح و دوستى و همچنين حفظ محيط زيست تلاش مى كند.

جمعيت هلال احمر بخشي به نام سازمان جوانان هلال احمر

دارد. دانش آموزان يا دانشجويانى كه به طور داوطلب عضو اين سازمان مى شوند، براى همكارى با هلال احمر آموزش مى بينند.

اعضاي جمعيت هلال احمر در حال امداد رسانی

بیشتر بدانیم

بچه‌ها!

در کشورهای مسلمان، جمعیت هلال احمر و در سایر کشورها همین مؤسسه به نام صلیب سرخ فعالیت می‌کند.

جمعیت‌های هلال احمر و کمیته (کارگروه) بین‌المللی صلیب سرخ جهانی* در همه کشورهای، اصول مشترکی را پذیرفته‌اند. بعضی از این اصول عبارت‌اند از:

- هر کس جان یک نفر را نجات دهد مثل این است که جان همه انسان‌ها را نجات داده است. (این عبارت آیه ۳۲ سوره مبارکه مائده در قرآن کریم است)
- جمعیت هلال احمر برای کمک به انسان‌ها و نجات آنها پاداش و حقوقی دریافت نمی‌کند.
- جمعیت هلال احمر در جنگ‌ها و دعوها، بی‌طرف است و به همه مجروحین و آسیب‌دیدگان بدون توجه به نژاد و ملیت* و زبان و... کمک می‌کند.
- با وجود ضرورت کمک‌رسانی به یکدیگر بر اساس قواعد اخلاقی و انسانی، اما برخی کشورها مانند آمریکا یا دولت جعلی اسرائیل، مانع از رسیدن خدمات درمانی و دارو به کشورهای نیازمند به آن می‌شوند و به این وسیله، جان هزاران انسان بی‌گناه را در کشورهای مختلفی مانند عراق، فلسطین، یمن و سوریه گرفته‌اند یا سلامتی آنها را در معرض خطر جدی قرار داده‌اند.

۱۱۲

ندای امداد

در حوادث کوهستان و جاده و سیل و آوار و... با گرفتن این شماره، امدادگران هلال احمر به یاری مامی‌شتابند.

فعالیت

۲- خاطره‌ای از همدلی و یاری‌رساندن به یکدیگر در کلاس تعریف کنید.

۳- فرض کنید از شما خواسته‌اند دو گروه جهادی برای کمک به آسیب‌دیدگان زلزله تشکیل دهید. یک گروه به منطقه اعزام می‌شوند و گروه دیگر باید از همان محل زندگی خود به زلزله‌زدگان کمک کنند. گروه اول بگویند قبل از رفتن چه آموزش‌هایی باید ببینند. گروه دوم بگویند برای یاری آسیب‌دیدگان چه کارهایی می‌توانند انجام دهند.

۴- آیا شما یا دوستانتان عضو جمعیت جوانان هلال احمر هستید؟ از مسئولین مدرسه درباره شرایط همکاری با طرح «دادر» دانش‌آموز آماده در روزهای سخت پرس و جو کنید و با این طرح هلال احمر همکاری کنید.

۵- این شعر از کیست؟ معنای شعر را توضیح دهید.

بنی آدم اعضای یک پیکرند	که در آفرینش ز یک گوهرند
چو عضوی به درد آورد روزگار	دگر عضوها را نماند قرار
تو کز محنت دیگران بی‌غمی	نشاید که نامت نهند آدمی

بیمه و مقابله با حوادث

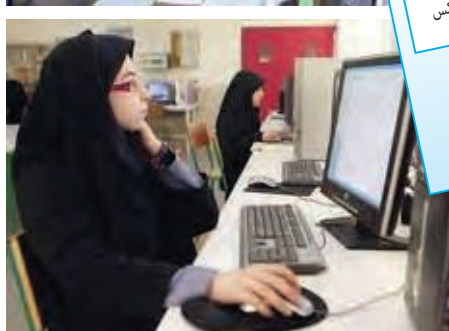
در ابتدای هر سال تحصیلی، والدین شما پولی را به مدرسه بابت بیمه دانش آموزی می‌پردازند. آیا می‌دانید این کار با چه هدفی صورت می‌گیرد؟

کارت پوشش بیمه درمان
حوادث تحصیلی

محل الصاق
عکس

شماره سری: ۷۹۰۰۵۵
نام و نام خانوادگی:
استان:
شهرستان:

واحد آموزشی:
شماره ملی:
تاریخ تولد:
سال تحصیلی:

فعالیت

۱- با راهنمایی معلم از مدیریت مدرسه پرس و جو کنید و به این سؤال‌ها پاسخ دهید:

الف) بیمه دانش آموزی چه فایده‌هایی دارد؟

ب) برای گرفتن این بیمه، شما چقدر پول پرداخت کردید؟

ج) اگر خدای ناکرده حادثه‌ای برای شما پیش بیاید با این بیمه تا چه مبلغی هزینه‌های درمان را پرداخت می‌کنند؟

د) مدت اعتبار این بیمه چقدر است؟

با انجام این فعالیت بی‌بردید که اگر برای شما دانش‌آموزان در مدرسه حوادثی پیش بیاید، مؤسسه‌ای وجود دارد که هزینه‌های ناشی از این حوادث را پرداخت می‌کند.

در اینجا، شما «بیمه شونده» هستید و مؤسسه‌ای که شما را بیمه کرده است، «بیمه‌گر» نامیده می‌شود.

• چرا بیمه به وجود آمده است؟

برای هر فرد ممکن است روزهایی پیش بیاید که بیمار، از کار افتاده، بیکار یا باز نشسته شود. همچنین ممکن است در اثر حوادثی چون تصادف، آتش سوزی و... جان و مال افراد به خطر بیفتد. اگر فرد برای چنین روزهایی فکر نکرده باشد با مشکلات و خسارت‌های زیادی روبه‌رو می‌شود؛ زیرا ممکن است یک فرد بتواند خسارت‌های کوچک را جبران کند؛ اما آیا در مورد خسارت‌های بزرگ، چنین امکانی برای همه وجود دارد؟

مؤسسه بیمه، برای جبران زیان‌های مالی و جانی به وجود آمده است.

بیمه چیست؟

بیمه یک قرارداد بین بیمه‌گر و بیمه شونده (بیمه‌گذار) است. مؤسسه بیمه‌گر، تعهد می‌کند در قبال دریافت حق بیمه* از بیمه‌شونده، خسارت‌های ناشی از حوادث معینی را جبران کند.

در کشور ما، مؤسسات مختلفی برای بیمه به وجود آمده است. با پرس و جو از خانواده و آشنایان و مشاهده چند نمونه بیمه‌نامه، برخی از این مؤسسات بیمه‌گر را نام ببرید.

کلیه مؤسسات بیمه زیر نظر «بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران» فعالیت می‌کنند. بیمه مرکزی قوانین و مقررات لازم را برای مؤسسات بیمه تدوین می‌کند و هدایت و نظارت بر فعالیت و عملکرد آن‌ها را به عهده دارد. بیمه مرکزی نظارت می‌کند تا مؤسسات بیمه، وظایف خود را به درستی انجام دهند و مشتریان نیز از نحوه کار آنها رضایت داشته باشند.

ساختمان بیمه مرکزی در تهران

انواع بیمه

بیمه انواع مختلفی دارد. بعضی از بیمه‌ها اجباری هستند؛ یعنی طبق قانون افراد باید این بیمه‌ها را انجام دهند. بعضی دیگر از بیمه‌ها اختیاری هستند و افراد، داوطلب می‌شوند که برای حوادث احتمالی از بیمه استفاده کنند. بیمه از نظر خدماتی که به بیمه شونده‌گان ارائه می‌کند، انواع مختلف دارد:

بیمه بهداشت و درمان، بیمه بیکاری، بیمه عمر، بیمه از کارافتادگی، بیمه روستاییان، بیمه بدنه اتومبیل و موتورسیکلت، بیمه سرنشین خودرو، بیمه آتش سوزی، بیمه منازل مسکونی و....

تکلیف دار	15,000,000	ریال
تکلیف دار	11,000,000	ریال

آیا می دانید؟

نداشتن بیمه شخص ثالث* تخلف بوده و متخلف جریمه خواهد شد. هر مالک یا راننده وسایل نقلیه موظف است براساس مقررات ماده ۵ آیین نامه راهنمایی و رانندگی پیش از استفاده از وسیله نقلیه، از سلامتی آن اطمینان حاصل کند.

کارگران باید برای حوادث ناشی از کار، بیمه شوند تا اگر حادثه‌ای برای آنها پیش آمد بتوانند هزینه‌های درمان و یا ازکارافتادگی دریافت کنند.

● طبق قانون، همه دارندگان وسایل نقلیه موتوری، باید سالیانه خودروی خود را برای حوادث جانی و مالی ناشی از تصادف بیمه کنند تا در هنگام وقوع حوادث بتوانند برای هزینه‌های درمانی یا خسارت به اتومبیل، از کمک‌های بیمه استفاده کنند.

به تصویر بالا توجه کنید. در این بیمه‌نامه، بیمه‌گر کدام حوادث را تا سقف چه مبلغی تعهد می‌کند؟

● همچنین بر طبق قانون، کلیه سازمان‌ها، صاحبان بنگاه‌ها، شرکت‌ها، کارخانجات، کارگاه‌ها و کارفرمایان*، وظیفه دارند همه کارمندان و کارگران* خود را در مقابل حوادث ناشی از کار، بیمه کنند.

● یکی از انواع بیمه، بیمه‌های مربوط به بهداشت و درمان است. آیا شما و اعضای خانواده‌تان دفترچه بیمه درمان دارید؟ در چه مواردی از این دفترچه استفاده می‌کنید؟ افرادی که تحت پوشش بیمه بهداشت و درمان هستند می‌توانند بخشی از هزینه‌های پزشکی خود را مانند عمل جراحی، آزمایشگاه، خرید دارو و... از طریق بیمه دریافت کنند.

فعالیت

۲- در کلاس خود به گروه‌های مختلف تقسیم شوید و با نقش‌آفرینی در دو جایگاه «بیمه‌گذار» و «بیمه‌گر» اقدام به عقد قرارداد بیمه با موضوعات مختلف (بیمه عمر، بیمه شخص ثالث، بیمه بدنه، بیمه حوادث و...) نمایید. سپس با مقایسه میان قراردادهای نوشته شده، تشخیص دهید رعایت چه مواردی در قراردادهای بیمه ضروری است.

۳- روایت زیر را که برگرفته از کتاب داستان راستان استاد شهید مرتضی مطهری است در کلاس بخوانید و ارتباط آن را با این درس توضیح دهید.

پیر مردی نصرانی (مسیحی) عمری کار کرده و زحمت کشیده، اما در آخر عمر کور شده بود و کنار کوچه می‌ایستاد و گدایی می‌کرد.

روزی امیر المؤمنین علی بن ابیطالب (علیه السلام) از آنجا عبور می‌کردند و او را به آن حال دیدند. امام علی (علیه السلام) در صدد جست‌وجوی احوال پیر مرد افتادند تا ببینند چه شده که این مرد به این حال و روز افتاده است؟ آیا فرزندی ندارد که او را سرپرستی کند؟

کسانی که پیر مرد را می‌شناختند آمدند و شهادت دادند که این پیر مرد نصرانی است و تا جوان بوده و چشم داشته کار می‌کرده است و اکنون که هم جوانی را از دست داده و هم چشم را، نمی‌تواند کار بکند و ذخیره‌ای هم ندارد، به ناچار گدایی می‌کند.

امام علی (علیه السلام) فرمودند: عجب! تا وقتی که توانایی داشت از او کار کشیدید و اکنون او را به حال خود گذاشته‌اید؟! گذشته این مرد نشان می‌دهد که در مدتی که توانایی داشته کار کرده و خدمت انجام داده است. بنابراین برعهده حکومت و اجتماع است که تا زنده است او را سرپرستی کند. بروید از بیت المال به او مستمری * بدهید.

کتاب داستان راستان، استاد مرتضی مطهری

۴- از خانواده پرسید و نتیجه را بنویسید و به معلم بگویید.

الف) اعضای خانواده شما از کدام بیمه‌ها استفاده می‌کنند؟ این بیمه‌ها چه فوایدی دارند؟

ب) اعضای خانواده شما از کدام نوع بیمه‌ها استفاده نمی‌کنند؟ چرا؟

۵- با توجه به موضوع درس، بگویید خانواده‌ها برای جبران خسارت‌های ناشی از حوادثی چون زلزله، سیل و آتش‌سوزی در محل زندگی خود بهتر است چه اقدامی انجام دهند؟

۶- سازمان تأمین اجتماعی با دریافت حق بیمه از افراد جامعه، آنها را در مقابل حوادث و مشکلات زندگی بیمه می‌کند. این بیمه انواع مختلف دارد و به شکل‌های گوناگون از افراد حمایت می‌کند؛ مانند بیمه بیکاری، بیمه از کار افتادگی، بیمه درمانی، مستمری بازنشستگی، مستمری از کار افتادگی، کمک هزینه ایام بارداری و ... به نظر شما سازمان تأمین اجتماعی چگونه می‌تواند هزینه انواع بیمه‌ها راپردازد و تأمین کند؟ آیا پرداخت حق بیمه و بیمه شدن همه افراد موجب رفاه و آسایش برای همگان می‌شود؟ چرا؟

آیا می‌دانید؟

صاحبان کسب و کار ملزم می‌باشند که کارمندان و کارگران خود را بیمه تأمین اجتماعی کنند و هرکدام از آنها نمی‌توانند برخلاف آن توافق کنند و صاحبان کسب و کار در صورت بیمه نکردن، جریمه خواهند شد.

واژه‌ها

بیشتر بدانیم

امدادگر: فردی که برای کمک به افراد حادثه‌دیده، آموزش‌های لازم را دیده است و در موقع لزوم به کمک آنها می‌شتابد.

کمک‌های اولیه: کمک‌هایی که برای نجات فرد حادثه‌دیده، قبل از رساندن به مراکز درمانی انجام می‌دهند.

کمیته (کارگروه) بین‌المللی صلیب سرخ جهانی: یک سازمان انسان‌دوستانه مستقل است که به هیچ دولتی وابسته

نیست و حدود ۱۵۰ سال پیش به منظور کمک به آسیب دیدگان حوادث پدید آمده است. این کارگروه که مرکز آن در شهر ژنو سوئیس است، در کشورهای مختلف جهان از جمله ایران نمایندگی دارد.

ملیت: تعلق داشتن به یک کشور و ملت

حق بیمه: مبلغی که بیمه‌شونده باید به بیمه‌گر بپردازد تا از مزایای بیمه برخوردار شود.

بیمه شخص ثالث: نوعی بیمه است که در صورت وارد آمدن خسارت به وسیله نقلیه دیگری، بیمه‌گر ملزم به پرداخت

خسارت وارده به مالک آن وسیله نقلیه است.

کارفرما: شخصی است که کارگر به درخواست او در مقابل دریافت حق الزحمه کار می‌کند.

کارگر: فردی است که در مقابل دریافت حق الزحمه، مانند مزد، حقوق، سهم سود و... به درخواست کارفرما کار می‌کند.

مستمری: مبلغی که به عنوان کمک هزینه زندگی به فرد نیازمند پرداخت می‌شود.

به کاربندیم

۱- یکی از دو فعالیت زیر را به دلخواه انتخاب کنید و انجام دهید.

الف) به همراه معلم و هم‌کلاسی‌هایتان، از دفتر جمعیت هلال احمر محل زندگی‌تان بازدید کنید و گزارشی از گفت‌وگو با اعضای آن را بنویسید.

ب) یکی از امدادگران جمعیت هلال احمر را به کلاس دعوت کنید تا از فعالیت‌های خودش برای شما توضیح دهد و به پرسش‌های شما پاسخ گوید.

۲- پرس و جو کنید بیمه منازل مسکونی چیست و چه فایده‌ای دارد؟ آیا خانه شما بیمه است؟ اگر نه، به بزرگ‌ترها این بیمه را توصیه کنید.

با مراجعه به این رمزینه به داستانکی دسترسی پیدا می‌کنید که یک مسئله حقوقی مربوط به مطالب این فصل را مطرح می‌کند.

تولید، توزیع، مصرف

فصل

حوزه های موضوعی:

- منابع و فعالیت های اقتصادی
- فضا و مکان
- نظام اجتماعی
- فرهنگ و هویت
- زمان، تداوم و تغییر

آیا دقت کرده اید که همه ما از صبح تا شب از کالاهای و وسایل زیاد و متنوعی استفاده می کنیم؟ برخی از این کالاهای مانند خوراک و پوشاک آن قدر برای زندگی ما ضروری هستند که درواقع بدون استفاده از آنها نمی توانیم به زندگی ادامه دهیم. همه این کالاهای در جایی توسط تولیدکنندگان تولید شده اند و سپس به وسیله توزیع کنندگان به دست ما رسیده اند تا آنها را مصرف کنیم. آیا می دانید یکی از مشکلات بزرگ دنیای امروز مصرف بی رویه است؟ راستی آیا در فعالیت های اقتصادی نیز ما حقوق و مسئولیت هایی داریم؟

شما با آموختن این فصل و انجام فعالیت های آن درمی یابید:

- چرا تولید صورت می گیرد؟
- برای تولید به چه عواملی نیاز داریم؟
- تولیدات چگونه عرضه و توزیع می شوند؟
- حقوق و مسئولیت های ما به عنوان مصرف کننده چیست؟

تولید و توزیع

درس ۷

چرا تولید می‌کنیم؟

«اینکه ما روی علم و فناوری تکیه می‌کنیم، فقط به خاطر این نیست که می‌خواهیم نصاب علمی خودمان را بالا ببریم؛ پیشرفت علم و فناوری به پیشرفت اقتصاد کمک می‌کند؛ بنگاه‌هایی که دانش بنیان هستند می‌توانند به اقتصاد ملی کمک کنند.»

مقام معظم رهبری ۱۳۹۴/۰۱/۰۱

فعالیت زیر را انجام دهید.

فعالیت

- ۱- الف) یک روز خود را مجسم کنید. سپس همه کالاهایی* را که در یک روز از آنها استفاده کرده‌اید (اعم از خوراک، پوشاک، نوشت افزار، وسایل حمل و نقل و ...) روی کاغذ بنویسید. سپس بگویید:
- اگر این کالاها تولید نشده بودند چه اتفاقی می‌افتاد؟
- این کالاها در کجا و توسط چه کسانی تولید می‌شوند؟
- ب) دو مورد از کالاها را انتخاب کنید و بگویید تولیدکنندگان برای تولید آنها به چه چیزهایی نیاز داشته‌اند؟

اکنون که این فعالیت را انجام دادید، پی بردید انسان برای آنکه بتواند به زندگی خود ادامه دهد، باید تولید کند. از گذشته تا امروز، هیچ‌گاه ادامه زندگی انسان بدون تولید امکان‌پذیر نبوده است.

تولید محصول به منظور رفع نیازها و خواسته‌های* انسان صورت می‌گیرد.

محصولی که تولید می‌شود ممکن است کالا باشد مانند کفش، کیف، دفتر، یخچال، تلویزیون و ...

و یا ممکن است خدمات باشد مانند خدمات پزشکی، آموزش، بیمه، حمل و نقل و ...

عوامل تولید

با انجام فعالیت ۱ پی بردید که برای تولید یک کالا به عوامل متعددی نیاز داریم. اما به طور کلی همه عوامل لازم برای تولید را می‌توانیم به سه دسته طبقه‌بندی کنیم:

منابع طبیعی

آنچه در طبیعت وجود دارد مانند آب، خاک، جانوران، جنگل‌ها، معادن (نفت، گاز، زغال سنگ، آهن و ...) منابع طبیعی

هستند. برای آنکه انسان بتواند کالاها و وسایل مورد نیاز خود را تولید کند باید از امکانات و منابع طبیعی که خداوند در اختیار بشر قرار داده استفاده کند.

سرمایه

انسان برای آنکه از منابع طبیعی استفاده و آنها را به کالا تبدیل کند به ابزار و تجهیزاتی نیاز دارد، این تجهیزات سرمایه نام دارد. منابع مالی، ماشین آلات، ابزار کار و زمین یا ساختمانی که تولید در آنها صورت می گیرد و نظایر آن، سرمایه هستند.

نیروی انسانی

اگر کار و تلاش انسان نبود، چیزی تولید نمی شد و آدمیان نمی توانستند به زندگی ادامه بدهند. به همین دلیل نقش نیروی انسانی در تولید بسیار مهم است. برای تولید هر محصولی، نیروی انسانی باید دانش و مهارت لازم را داشته باشد.

کشورهایی که حداکثر تلاش خود را برای تولید کالا و نیازهای خود صرف نمی کنند، ضعیف شده و به کشورهای دیگر وابسته خواهند شد.

آیا می دانید؟

دانش به دست آمده از فرایند تفکر در ایران و جوامع بین المللی محترم شمرده شده است و در صورتی که اختراعی از آن به دست آید از حقوق مخترع آن به شمار آمده و او می تواند در زمان مشخصی به صورت انحصاری از منافع مادی آن بهره مند شود.

پدید آمدن مشاغل و حرفه های مختلف

انسان ها همواره به صورت گروهی و اجتماعی زندگی کرده و بی برده اند که نمی توانند به تنهایی همه چیزهای مورد نیاز خود را تولید کنند. در سال های قبل خواندید که در گذشته های دور با رونق کار کشاورزی تولید محصول زیاد شد. با تولید مازاد غذا، دیگر همه مجبور به کار کشاورزی نبودند و به تدریج افراد دیگر توانستند به کارهای دیگر بپردازند و در برخی کارها مهارت پیدا کنند. بدین ترتیب تقسیم کار در جامعه به وجود آمد. هرکس تولید یک یا چند کالا را برعهده گرفت و شغل های گوناگون پدید آمد.

امروزه نیز هیچ کس توانایی تأمین همه نیازهای خود را ندارد. فرض کنید یک فرد بخواهد خودش گندم بکارد، آن را آرد کند، نان بپزد، درختان میوه بکارد، دامپروری کند، برای خود و خانواده بشم بپزد و لباس تهیه کند، کفش بدوزد، برای نظافت و شست و شو صابون تولید کند، وسایل تحصیل و آموزش خود را تولید کند و... آیا چنین چیزی ممکن است؟

در جوامع امروزی شغل‌ها و حرفه‌های متعددی پدید آمده است. هریک از این حرفه‌ها سعی می‌کنند نیاز یا خواسته‌ای را برآورده کنند. به‌طور کلی مشاغل و فعالیت‌های اقتصادی را می‌توان در سه گروه عمده طبقه‌بندی کرد: کشاورزی*، صنعت* و خدمات*.

فعالیت

۲- به نظر شما کدام یک از عوامل تولید مهم‌ترند؟ چرا؟

۳- به نظر شما اگر بخواهیم تولید امروز را با گذشته مقایسه کنیم کدام عوامل تولید بیشتر تغییر کرده‌اند؟ یک مثال بزنید.

۴- پیرابند (کادر) زیر را مطالعه و درباره سؤال‌های آن، با یکدیگر گفتگو کنید.

۵- کاربرگه شماره (۲) را در کلاس کامل کنید.

بیشتر بدانیم

کشور ما تلاش می‌کند هم تولیدات خود را افزایش دهد و هم با پیشرفت در علم و فناوری کیفیت تولیدات را بهتر کند تا از نظر اقتصادی وابسته به کشورهای خارجی نباشیم. بسیاری از کشورها، پس از جنگ و ضعیف شدن اقتصاد آنها، سال‌ها از تولیدات کشور خودشان حمایت می‌کردند و نتیجه شیرین آن یعنی پیشرفت کشورشان در سال‌های بعد را دیدند. به نظر شما از چه راه‌هایی می‌توانیم به تولید ملی کمک کنیم؟ چگونه می‌توانیم از تولیدکنندگان کشورمان حمایت کنیم؟

خرید و استفاده از محصولات خارجی که مشابه داخلی دارد و وارد کردن کالاهایی به کشور که به قدر کافی و به خوبی در کشور تولید می‌شوند، سبب بیکار شدن کارگران پرتوان ایرانی می‌شود.

حمایت از کار و سرمایه ایرانی

۶- بعضی از خانواده‌ها سعی می‌کنند بخشی از نیازهای خودشان را با تولید خود برطرف کنند. اگر در خانواده خودتان یا بستگان و آشنایان چنین کار تولیدی‌ای مشاهده کرده‌اید در کلاس بگویید.

۷- بعضی خانواده‌ها محصولات را برای فروش و کسب درآمد تولید می‌کنند. اگر چنین چیزی را مشاهده کرده‌اید در کلاس مطرح کنید.

۸- همفکری کنید و طرح و پیشنهاد بدهید: آیا می‌توانید در مدرسه فعالیت تولیدی داشته باشید؟

توزیع کالاها و خدمات

توزیع در لغت به معنی پخش کردن است. توزیع فعالیتی است که بین تولیدکننده و مصرف کننده رابطه برقرار می‌کند.

تولیدکنندگان باید محصولات خود را به دست مشتریان برسانند. به همین دلیل سعی می‌کنند بازارهای مصرف را پیدا کنند. یعنی ببینند در کدام مناطق این کالاها خواهان یا مشتریان بیشتری دارد.

همچنین برخی تولیدکنندگان به روش‌های مختلف کالاهای خود را تبلیغ می‌کنند.

اغلب واحدهای تولیدی از افراد یا مؤسساتی برای پخش محصولات خود در بازارهای مصرف دور و نزدیک کمک می‌گیرند. این بازارها شامل بازارهای قدیمی در شهرها، فروشگاه‌های چند طبقه و مغازه‌هایی است که در اطراف خیابان‌ها احداث شده است.

بیشتر بدانیم

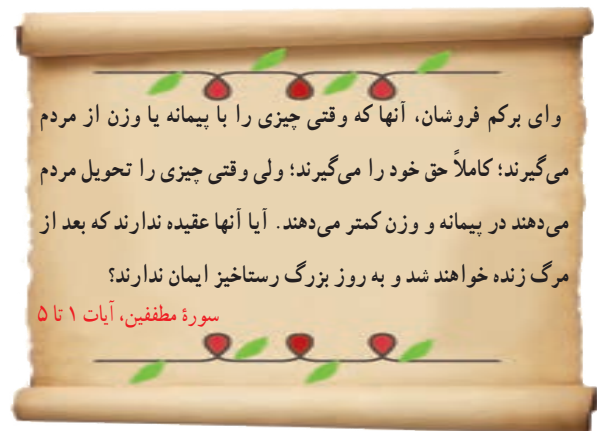
بازار در ایران

از زمان ساخت اولین شهرها در ایران، یکی از مکان‌های مهم شهر، بازار بوده است. در چند قرن گذشته در اغلب شهرها، بازارها را در مکان‌های پر جنب و جوش و در کنار دروازه‌های شهر می‌ساختند. در برخی از شهرهای ایران، بر روی بازارهای بزرگ و پر رونق پوشش و سقفی می‌ساختند تا عابران از آفتاب تابستان و سرمای زمستان محفوظ بمانند.

بازارها علاوه بر اینکه محل دادوستد اقتصادی بودند در امور اجتماعی هم نقش مهمی داشتند. برای مثال در هنگام جشن‌ها و اعیاد، بازار چراغانی می‌شد یا در هنگام عزاداری‌ها، مراسم سوگواری در آنجا برپا می‌کردند. در هنگام اعتراض مردم بر علیه حکومت‌های ظالم، مردم در بازار جمع می‌شدند یا بازاریان مغازه‌ها را تعطیل می‌کردند. در اغلب شهرهای قدیمی ایران یک بازار سرپوشیده قدیمی وجود دارد. آیا تاکنون از این بازارها دیدن کرده‌اید؟

بازار فرش تبریز - آذربایجان شرقی

وای برکم فروشان، آنها که وقتی چیزی را با پیمانہ یا وزن از مردم می‌گیرند؛ کاملاً حق خود را می‌گیرند؛ ولی وقتی چیزی را تحویل مردم می‌دهند در پیمانہ و وزن کمتر می‌دهند. آیا آنها عقیده ندارند که بعد از مرگ زنده خواهند شد و به روز بزرگ رستاخیز ایمان ندارند؟

سورة مطففين، آیات ۱ تا ۵

فروشنده‌ای که می‌خواهد کسب حلال داشته باشد باید از کم فروشی و گران فروشی پرهیز کند. درآمد حاصل از کم فروشی و گران فروشی حرام است. از این آیات قرآن کریم پی می‌بریم کم کردن از حق مردم در هر صورت، گناه و موجب عذاب الهی می‌باشد.

علاوه بر این، می‌دانیم که تلاش و کار برای کسب روزی حلال و تأمین نیازهای خانواده و همچنین کمک به اقتصاد و تولید در کشور عزیزمان، خشنودی خداوند را به دنبال خواهد داشت.

بازار سعد السلطنه - قزوین

فعّالیت

۹- پرس و جو کنید آیا در شهر شما بازار قدیمی یا بازار هفتگی وجود دارد؟ این بازار در کدام منطقه قرار گرفته و چه چیزهایی در آن فروخته می‌شود؟

۱۰- اگر در آینده فروشنده کالا یا محصولی باشید، چه نکاتی را رعایت می‌کنید؟ با مشتری‌ها چگونه رفتار می‌کنید؟

مصرف کننده کسی است که کالاها و خدمات را به منظور رفع نیازها و خواسته‌های خود می‌خرد.

اما این خرید و فروش با چه وسیله‌ای صورت می‌گیرد؟ با پول.

وقتی شما به فروشنده در ازای کالا پول می‌دهید، او هم با آن پول می‌تواند کالای دیگری بخرد و نیازهای خود را رفع کند. یعنی

او به اندازه ارزش کالایی که به شما فروخته است، می‌تواند کالای دیگری بخرد.

بیشتر بدانیم

سرگذشت پول

در گذشته‌های دور قبل از آنکه پول به عنوان وسیله‌ای برای مبادله مورد استفاده

قرار گیرد مبادله به صورت کالا با کالا انجام می‌شد.

برای مثال، فردی که چند کیلو گندم اضافی داشت و به پارچه نیازمند بود، گندم را می‌داد و پارچه می‌گرفت. در آن زمان مردم ارزش یک کالا را با کالای دیگر می‌سنجیدند.

برای مثال می‌گفتند ۴ کیلو گندم به نیم کیلو پشم می‌ارزد؛ یا ارزش ۳ کیلو گندم مساوی است

با ۱ متر پارچه. این نوع مبادله به تدریج مشکلاتی را پدید آورد؛ برای مثال، گاهی شخصی برنج داشت و می‌خواست آن را با کفش عوض کند اما کسی که کفش داشت نیازی به برنج نداشت.

به تدریج انسان‌ها پی بردند که بعضی از کالاها مشتریان بیشتری دارند. برای مثال در یک منطقه جای خیلی ارزشمند بود، در یک

منطقه دیگر پوست و ... به این کالاها، کالاهای واسطه‌ای می‌گفتند و از آن پس مردم کالای خود را به آن کالای واسطه‌ای که خواهان داشت مبادله می‌کردند. این نوع مبادله نیز مشکلاتی ایجاد کرد.

بعضی کالاها واسطه‌ای حجم زیادی داشتند و به مرور زمان فاسد می‌شدند و شخص نمی‌توانست آنها را نگه دارد. کم‌کم بشر به این فکر افتاد که از فلزاتی مانند طلا، نقره، مس و ... به جای کالای واسطه‌ای استفاده کند. فلزات کم حجم بودند و فاسد نمی‌شدند. با ضرب سکه پول فلزی پدید آمد. شما در فصل یازدهم با ضرب سکه در زمان هخامنشیان آشنا خواهید شد. بعدها با گذشت زمان برای آسان‌تر کردن معاملات بزرگ، دولت‌ها به چاپ پول کاغذی یا اسکناس پرداختند.

امروزه علاوه بر پول کاغذی از شیوه‌های دیگری نیز برای مبادله استفاده می‌شود. یکی از این شیوه‌ها استفاده از کارت خرید اعتباری است.

خریدار با استفاده از کارت خرید اعتباری خود، مبلغ کالا را از پولی که در بانک دارد برداشت کرده و به حساب فروشنده می‌ریزد.

فعالیت

۱- به نظر شما با توجه به آنچه درباره سرگذشت پول گفته شد کدام شکل مبادله پول بهتر است؟ آیا راه‌های دیگری نیز برای مبادله می‌شناسید؟

حقوق مصرف کننده

مصرف کنندگان حقوقی دارند و باید به برخی نکات توجه کنند :

۱- قوانین و مقررات : به منظور حفظ حقوق مصرف کنندگان (مانند خرید کالای سالم و باکیفیت)، قوانین و مقرراتی وضع شده است که تخلف از آنها موجب جریمه یا مجازات می‌شود؛ برای مثال، کسی نمی‌تواند بدون گرفتن مجوزهای لازم، کارگاه تولید مواد غذایی یا سایر کالاها تأسیس کند.

۲- برچسب مشخصات کالا : تولیدکنندگان موظف‌اند روی برچسب کالاها اطلاعات و ویژگی‌های آن کالا را بنویسند و در اختیار مشتری قرار دهند. روی این برچسب‌ها اطلاعاتی از قبیل شماره جواز تولید، نشانی (آدرس) محل کارخانه یا محل تولید، قیمت کالا، مواد به کار رفته در آن و تاریخ مصرف (در مورد مواد غذایی و بهداشتی) و نکات ایمنی و... درج شده است.

۳- کالاهای قاچاق : خرید و فروش کالاهایی که به صورت قاچاق و غیرقانونی وارد کشور می‌شوند، سبب ضعیف شدن اقتصاد کشور و تعطیل شدن مراکز تولیدی می‌شود.

۴- قانون مواد خوراکی و آشامیدنی و بهداشتی : هرگاه در نتیجه بی‌احتیاطی یا بی‌مبالانی یا عدم مهارت تهیه کننده، سازنده و یا فروشنده یا هر یک از عاملین آنها مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی بهداشتی به صورتی در بیاید که مصرف آن موجب بیماری یا آسیب گردد مجازات دربی خواهد داشت.

۵- استاندارد : استاندارد کلمه‌ای است انگلیسی به معنی نمونه قابل قبول و مربوط به همه کالاهایی است که با سلامت مردم ارتباط دارد. تولیدکننده هر کالایی باید یک سری ویژگی‌ها را برای تولید یک کالا رعایت کند؛ مثلاً در یک ماده خوراکی استاندارد (بیسکویت، رب گوجه، روغن و...) باید مواد افزودنی یا رنگ‌های مجاز و نظایر آن به حدی باشد که به بدن آسیبی نرساند؛ یا در مواد بهداشتی (کرم، شامپو، مایع ظرف‌شویی، صابون و...) مواد شیمیایی به کار رفته باید به اندازه لازم باشد تا به پوست و بدن آسیب نرساند. استاندارد مربوط به همه کالاها است؛ برای مثال، وسایل الکتریکی و وسایل گرمایشی مانند بخاری اگر استاندارد نباشند ایمنی استفاده‌کنندگان را به خطر می‌اندازند.

در ایران سازمانی به نام سازمان ملی استاندارد ایران وجود دارد. نظیر این سازمان در دیگر کشورهای جهان نیز وجود دارد. اگر کیفیت کالایی توسط این سازمان تأیید بشود، نشان مخصوص استاندارد روی آن کالا چاپ می‌شود.

۶- ضمانت : برخی از کالاها که کارکرد طولانی مدت دارند، برای زمان معینی توسط تولیدکننده یا فروشنده، ضمانت می‌شوند. ضمانت‌ها انواع و شرایط مختلفی دارد. هنگام خرید کالاهای با ضمانت باید برگه ضمانت نامه را از فروشنده تحویل بگیریم.

فعّالیت

۲- با راهنمایی معلم به طور گروهی تعدادی برچسب از کالاهای مختلف (مواد غذایی و نوشیدنی‌ها، لباس، اسباب‌بازی، لوازم بهداشتی مانند صابون، کرم، شامپو و...) تهیه کنید و به کلاس بیاورید و آنها را بررسی کنید.

هر برچسب چه اطلاعاتی درباره کالا به شما می‌دهد؟ دوست داشتید چه اطلاعات دیگری درباره آن کالا داشته باشید؟

۳- به مدت چند هفته به کالاهایی که مصرف می‌کنید دقت کرده و برچسب آنها را که نشان استاندارد دارند

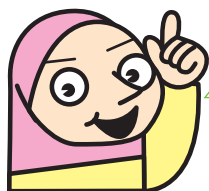
به کلاس بیاورید. بین دو کالای مشابه که یکی مهر استاندارد دارد و دیگری ندارد کدام را انتخاب می‌کنید؟ چرا؟

۴- آیا می‌دانید علامت روبه‌رو چیست؟ درباره آن تحقیق کنید.

مسئولیت‌های مصرف‌کننده

همان‌طور که مصرف‌کننده حقوقی دارد، مسئولیت‌هایی نیز دارد. مسئولیت مصرف‌کننده، مصرف درست است. گفتیم که مصرف یعنی استفاده از کالا و خدمات به منظور رفع نیازها. این چیز بدی نیست؛ اما باید از مصرف‌گرایی پرهیز کرد.

مصرف‌گرایی چیست؟

آیا تا کنون به فروشگاه‌های رفته‌اید و از آن چیزی خریده‌اید که مورد نیاز واقعی شما نباشد؟ برای مثال شما با اینکه یک مدادتراش سالم دارید؛ اما یک نمونه جدید می‌بینید و دوست دارید آن را هم داشته باشید. در دنیای امروز، تولید فقط برای رفع نیازهای انسان صورت نمی‌گیرد. بلکه تولید کنندگان در جهت به‌دست آوردن سود بیشتر هستند. آنها تولید انبوه می‌کنند و چندان کاری به نیازهای واقعی مردم ندارند. آنها سعی می‌کنند با تبلیغات، کالاهای خود را به فروش برسانند تا سود بیشتری به‌دست بیاورند.

مصرف‌گرایی یعنی اینکه بدون داشتن نیاز واقعی بخواهیم برای تفریح یا خودنمایی و چشم و هم‌چشمی با دیگران کالاهایی را بخریم. فرد مصرف‌گرا خیلی زود تحت تأثیر آگهی‌های تبلیغاتی یا مدگرایی قرار می‌گیرد؛ برای مثال عوض کردن هر ساله وسایل خانه برای پیروی از مد.

مصرف‌گرایی به اسراف می‌انجامد.

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

إِنَّ الْمُبْتَدِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ

همانا مُبتدِرین (ریخت و پاش کنندگان)

برادران شیاطین‌اند. سورة اسراء، آیه ۲۷

از نظر دین اسلام، تولید و مصرف کالا برای رفع نیاز انسان است

تا او بتواند به کارهای مهم‌تر بپردازد.

به همین دلیل اسراف* و ریخت و پاش گناهی بزرگ است.

امام سجاده علیه السلام در صحیفه سجاده در یکی از

دعاهای خود می‌فرماید: ... خداوندا، راه‌های صحیح

مصرف و اندازه نگاه‌داشتن در معیشت را به من تعلیم فرما

و به لطف خود مرا از تبذیر* دور کن.

فعالیت

بحث و گفت‌وگو در کلاس:

۵- جنبه‌هایی از مصرف‌گرایی را که در محل زندگیتان می‌بینید بیان کنید و دربارهٔ آنها اظهار نظر نمایید.

۶- مصرف‌گرایی چه آسیب‌های اخلاقی برای مردم ایجاد می‌کند؟

مصرف و محیط زیست

به اطراف خود نگاه کنید. روزانه مقدار زیادی قوطی کنسرو، بطری‌های نوشابه، پلاستیک مواد غذایی و جعبه‌های مقوایی دور ریخته می‌شود. اینها فقط بسته‌بندی کالاهایی است که ما مصرف می‌کنیم.

در جوامع امروز، مصرف‌گرایی به شدت به محیط زیست آسیب رسانده است. انسان‌ها مواد اولیه را از طبیعت می‌گیرند و با آنها کالا تولید می‌کنند و بعد دوباره به صورت زباله به طبیعت برمی‌گردانند. در گذشته مقدار زباله‌ها این قدر زیاد نبود. اما امروزه با تولید انبوه صنعتی، همه روزه مقدار زیادی زباله تولید می‌شود. زباله‌ها را می‌سوزانند یا در مناطقی از زمین دفن می‌کنند که در هر صورت برای محیط زیست زیان‌آور است.

نظرات این افراد را بخوانید و درباره آنها گفت‌وگو کنید. با کدام یک موافق هستید؟ شما چه راه‌حلهایی پیشنهاد می‌کنید؟

مادر من به جای گرفتن کیسه پلاستیکی از مغازه‌دار، با خودش زنبیل یا کیسه پارچه‌ای همراه می‌برد تا پلاستیک کمتر مصرف شود.

تا حد امکان از مصرف نایلون و ظروف یک‌بار مصرف پلاستیکی خودداری کنید. پلاستیک بیش از صد سال در طبیعت می‌ماند و طول می‌کشد تا تجزیه شود. کیسه‌های نایلونی در صورت وارد شدن به آب‌ها موجب خفگی دلفین‌ها، لاک‌پشت‌ها و پرندگان دریایی می‌شوند. ترکیبات شیمیایی نایلون‌ها، خاک‌ها را آلوده می‌کند و از طریق گیاهان به زنجیره غذایی انسان وارد می‌شود و به سلامت انسان ضرر می‌رساند. برخی از زباله‌ها به دلیل داشتن مواد شیمیایی خطرناک‌اند، مانند باتری‌ها. این مواد خاک‌ها را آلوده می‌کنند و موجب بیماری‌هایی چون سرطان می‌شوند.

ما سال گذشته مراسم افطاری در مدرسه برگزار کردیم.

اما از ظروف یک‌بار مصرف پلاستیکی استفاده نکردیم و از همه بچه‌ها خواستیم یک لیوان و بشقاب و قاشق با خودشان بیاورند. به این ترتیب به حفظ محیط زیست کمک کردیم.

ما باید به بازیافت زباله کمک کنیم.

ما در خانه یا مدرسه زباله‌های قابل بازیافت را با بقیه مخلوط نمی‌کنیم. کاغذ و مقوا، بطری‌های پلاستیکی، پوست میوه‌ها، قوطی‌های فلزی و شیشه‌ای را از سایر زباله‌ها جدا می‌کنیم تا بازیافت شوند. با عمل بازیافت، از این مواد می‌توان دوباره مواد جدیدی تولید کرد.

فعالیت

۷- تحقیق کنید این علامت که بر روی برچسب بسته‌بندی برخی کالاها وجود دارد، نشانه چیست؟

۸- تحقیق کنید چه حالت‌های قانونی برای استفاده صحیح از منابع طبیعی وجود دارد؟ با راهنمایی معلم

خود به بررسی حمایت‌های قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست بپردازید.

واژه‌ها

بیشتر بدانیم

کالا: هر محصولی که نیاز یا خواسته‌ای از انسان را برطرف می‌کند و برای مبادله (فروش) تولید شده باشد.

نیاز و خواسته: نیاز چیزهای ضروری برای زندگی انسان است که بدون آنها زندگی سخت یا ناممکن می‌شود؛ مانند غذا و پوشاک و مسکن. اما خواسته نیازهای کم اهمیت‌تر است که دوست داریم داشته باشیم؛ ولی بدون آنها هم می‌توانیم زندگی کنیم مانند توپ، دوچرخه، رایانه و...

مواد خام یا اولیه: آن بخش از منابع طبیعی که برای تولید چیزی به کار می‌رود؛ مثلاً چوب ماده اولیه کارگاه تولید میز و صندلی است.

کشاورزی: کلیه فعالیت‌هایی مانند زراعت، باغداری، پرورش دام، مرغداری، پرورش زنبورعسل، صید ماهی و... را شامل می‌شود.

صنعت: تغییر دادن مواد اولیه در کارگاه یا کارخانه به منظور تولید کالا.

خدمات: مشاغلی که در آنها کالایی تولید نمی‌شود، بلکه خدمتی ارائه می‌شود مانند پزشکی، معلمی، پست، آتش‌نشانی و...

اسراف: زیاده‌روی در مصرف یا استفاده ناتمام از یک چیز و دور ریختن آن.

تبذیر: تلف کردن و بیهوده خرج کردن مال یا ریخت و پاش است. بعضی تبذیر را مترادف اسراف می‌دانند.

به کار بندیم

- ۱- از امروز به مدت یک ماه در هر موردی که صرفه‌جویی کرده‌اید یا از خرید غیرضروری خودداری می‌کنید، آن را یادداشت کنید و به معلم ارائه بدهید.
- ۲- با راهنمایی معلم، یکی از اعضای خانواده دانش‌آموزانی که در امور تولید یا توزیع و فروش یک کالا فعالیت می‌کند به کلاس دعوت کنید تا درباره کار خودش و مراحل و چگونگی آن برای شما توضیح دهد. سؤالات خود را پیش از حضور در جلسه، روی یک برگه یادداشت کنید.

با مراجعه به این رمزینه به داستانکی دسترسی پیدا می‌کنید که یک مسئله حقوقی مربوط به مطالب این فصل را مطرح می‌کند.

محیط زندگی خود را بشناسیم

فصل

حوزه‌های موضوعی:

- مکان و فضا
- نظام اجتماعی
- فرهنگ و هویت

شما در کجا زندگی می‌کنید؟ در کدام شهر یا روستا؟
اگر کسی از شما بخواهد محیطی را که در آن زندگی
می‌کنید، برایش توصیف کنید، چه می‌گویید؟
هر یک از ما در یکی از شهرها یا روستاهای ایران عزیز
به سر می‌بریم.
محیط زندگی ما دارای ویژگی‌های طبیعی و انسانی است.
چه خوب است مکانی را که در آن زندگی می‌کنیم بشناسیم
تا بتوانیم در حفاظت و آبادانی آن بکوشیم.

شما با آموختن این فصل و انجام فعالیت‌های آن درمی‌یابید:

- برای شناخت یک مکان، چگونه پرسش‌های جغرافیایی طرح کنیم؟
- چه وسایلی به شناخت محیط زندگی ما کمک می‌کند؟
- انواع نقشه کدام است و چگونه می‌توان از نقشه‌ها استفاده کرد؟
- ویژگی‌های مهم طبیعی و انسانی کشور ما چیست؟

من کجا زندگی می‌کنم؟

درس ۹

در این درس، برخی دانش‌آموزان از نواحی مختلف کشورمان ایران، می‌خواهند درباره محل زندگیشان، با ما صحبت کنند.

فعالیت

۱- متن را بخوانید. با همفکری یکدیگر بگویید شهری که مهدیه در آن زندگی می‌کند چه تفاوت‌ها و چه شباهت‌هایی با روستای سامان دارد؟ مقایسه کنید.

بیشتر بدانیم

سلام، بچه‌ها

من مهدیه هستم و در شهر سمنان زندگی می‌کنم. شهر سمنان مرکز استان سمنان است. رشته کوه‌های البرز در شمال استان سمنان قرار دارند. استان ما از جنوب به دشت کویر منتهی می‌شود. کمبود بارندگی و نبودن رودهای دائمی از یک طرف و زمین‌های نمکی از سوی دیگر موجب شده است که فعالیت کشاورزی در منطقه ما محدود باشد.

شهر ما حدود ۱۲۶۰۰۰ نفر جمعیت دارد و یکی از شهرهای معروف ایران است. سمنان یک شهر دانشگاهی است و مراکز آموزشی زیادی در آن وجود دارد. حدود ۹۵ درصد مردم سمنان باسواد هستند. وجود معادن فراوان موجب شده است که کارخانه‌های سیمان و گچ در این منطقه زیاد باشد. استان سمنان یک استان صنعتی است و صنایعی نظیر ماشین‌آلات و صنایع غذایی در آن وجود دارد.

بچه‌ها، شهر ما بر سر راه تهران - مشهد واقع است و راه‌آهن از کنار شهر ما

عبور می‌کند. آیا تاکنون از شهر ما عبور کرده‌اید؟

مسجد جامع و دروازه ارگ و بازار سمنان از دیدنی‌های شهر ما است.

سلام، بچه‌ها

ما دانش‌آموزان مدرسه شهید روحی هستیم که با کمک معلم عزیزمان و همسرش که او نیز معلم خوب ماست، مشغول تحصیل هستیم. ما در روستای سامان که در استان مرکزی واقع شده است، زندگی می‌کنیم. روستای سامان در دامنه جنوبی کوه خرقان قرار دارد و به همین دلیل آبشارهای بزرگ و کوچک و رودخانه پرخروشی دارد.

روستای ما از دو بخش قلعه بالا و قلعه پایین تشکیل شده و حدود ۷۰۰ نفر جمعیت دارد. دشت حاصلخیز و آب مناسب، کشاورزی

و باغداری را در روستای ما رونق زیادی بخشیده است. مهم‌ترین محصولات کشاورزی آن غلات، انگور، زردآلو، گردو، و بادام است. بچه‌های روستا علاوه بر درس خواندن در کارهای کشاورزی به خانواده‌شان کمک می‌کنند.

جاذبه‌های طبیعی زیادی چون آبشارهای بزرگ و کوچک، درختان کهن، رودخانه خروشان و پوشش گیاهی خاص، امکان کوهپیمایی و کوهنوردی را برای گردشگران در این روستا فراهم نموده است.

شما با انجام فعالیت ۱ پی‌بردید که هر مکان ویژگی‌هایی دارد. این ویژگی‌ها دو نوع هستند: ویژگی‌های طبیعی، ویژگی‌های انسانی.

ویژگی‌های طبیعی: مثل موقعیت جغرافیایی*، نوع آب‌وهوا، ناهمواری‌ها*، رودها، پوشش گیاهی و زندگی جانوری و...

ویژگی‌های انسانی: مثل تعداد جمعیت، فعالیت‌های اقتصادی، سواد، زبان، آثار تاریخی و...

دانش جغرافیا به ما کمک می‌کند که ویژگی‌های طبیعی و انسانی مکان‌های مختلف را بشناسیم و رابطه بین این ویژگی‌ها را بفهمیم.

● پرسش‌های جغرافیایی

جغرافی‌دان‌ها معمولاً کار خودشان را با پرسش‌هایی درباره یک مکان آغاز می‌کنند و سپس درباره این پرسش‌ها تحقیق می‌کنند تا پاسخ آنها را پیدا کنند. پرسش‌های جغرافیایی با کلماتی مانند کجا؟ چرا؟ چگونه؟ چه موقع؟ و چه کسانی؟ آغاز می‌شود.

○ فعالیت

۲- به چند گروه تقسیم شوید. هر گروه تعدادی پرسش درباره محل زندگی خودتان بنویسید. (نیازی به پاسخ دادن به پرسش‌ها نیست.) هر گروهی که تعداد بیشتری پرسش طرح کند، امتیاز بیشتری می‌گیرد.

● چه وسایلی به شناخت محیط زندگی کمک می‌کنند؟

جغرافی‌دانان از ابزار و وسایل مختلفی برای شناخت محیط استفاده می‌کنند.

● نقشه: نقشه، وسیله مهمی در جغرافیا است زیرا از طریق آن اطلاعات زیادی به دست می‌آوریم. نقشه‌ها محل دقیق پدیده‌های طبیعی مانند کوه، رود، جنگل و پدیده‌های انسانی مثل راه‌ها، پل‌ها، سدها و... را نشان می‌دهند. نقشه‌ها انواع گوناگون دارند و هر کدام از آنها اطلاعات خاصی را به ما می‌دهند؛ برای مثال: نقشه ناهمواری‌ها، نقشه تقسیمات کشوری (استان‌ها)، نقشه راه‌ها، نقشه‌های گردشگری و اطلس‌ها*.

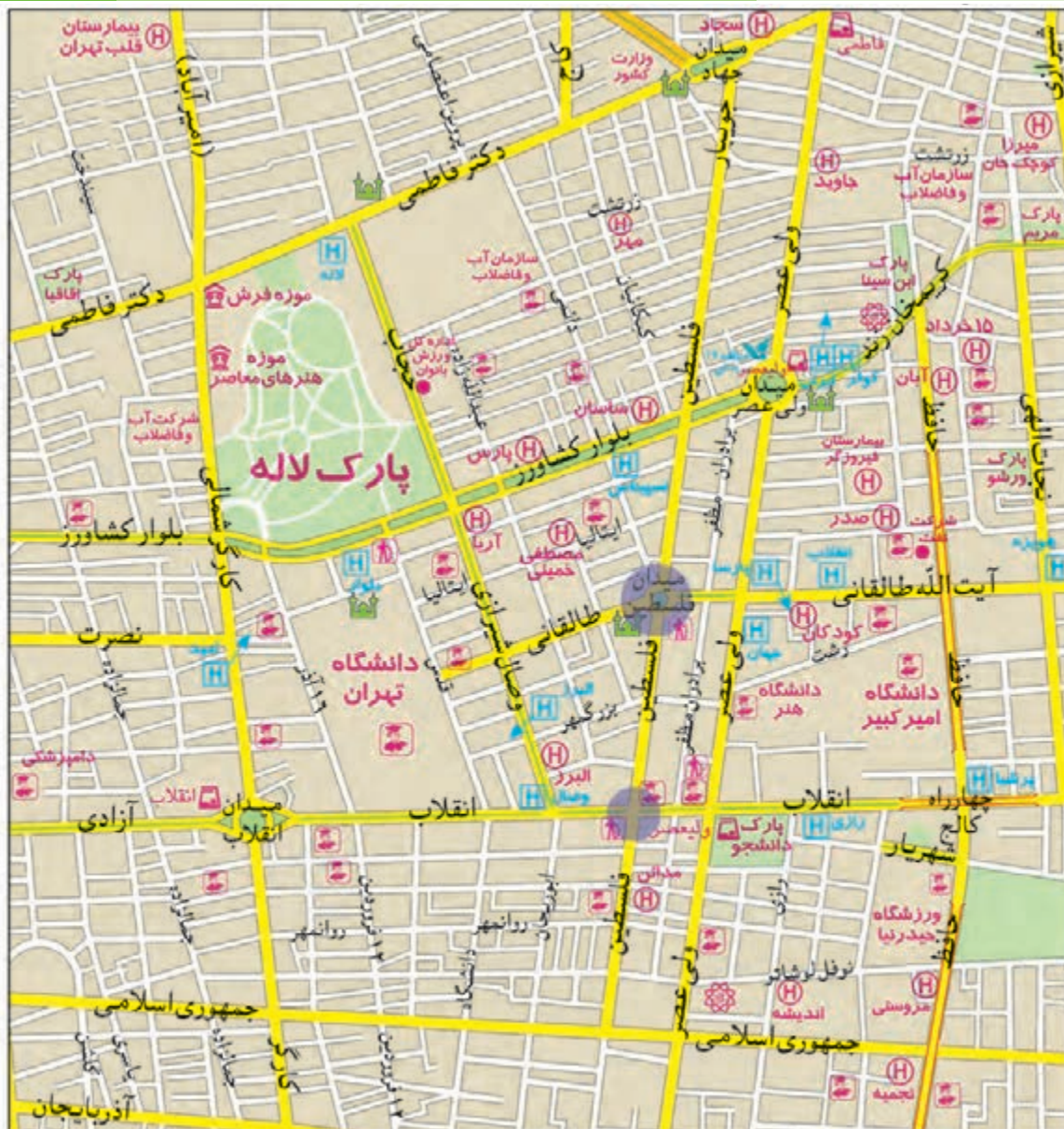
○ فعالیت

۳- آیا روی دیوار کلاس شما نقشه‌ای نصب شده است؟ چه نقشه‌ای؟

۴- اکنون کتاب را ورق بزنید و نقشه گردشگری، ناهمواری‌ها، تقسیمات کشوری و راه‌ها را پیدا کنید و به یکدیگر نشان دهید. هر کدام از این نقشه‌ها چه چیزهایی را نشان می‌دهند؟

● نقشه، تصویری افقی از سطح زمین است که به نسبت مورد نیاز کوچک شده است.

برای مثال، فاصله میدان فلسطین تا خیابان انقلاب در نقشه صفحه بعد ۶۰۰ متر است در حالی که روی نقشه آن را فقط ۳ سانتی‌متر می‌بینیم.

راهنمای نقشه

- بزرگراه
- خیابان اصلی
- خیابان فرعی
- ایستگاه مترو
- بیمارستان
- دانشگاه، مراکز آموزش عالی
- شهرداری
- مسجد
- فرهنگسرا
- موزه
- پایانه بین شهری
- کلاستری، حوزه انتظامی
- هتل
- دفتر مرکزی پست
- پارک
- فضای سبز

مقیاس خطی ۰ ۲۰۰ ۴۰۰ ۶۰۰ ۸۰۰ ۱۰۰۰ ۱۲۰۰ ۱۴۰۰ متر

در زیر هر نقشه، شما خطی مشاهده می کنید که به آن مقیاس خطی می گویند و با استفاده از آن می توانید فاصله واقعی مکان ها را روی زمین محاسبه کنید. ابتدا با خط کش فاصله مکان ها را روی نقشه اندازه بگیرید؛ فاصله میدان فلسطین تا خیابان انقلاب روی نقشه ۳ سانتی متر است، سپس خط کش را با همان مقدار ۳ سانتی متر روی مقیاس خطی بگذارید. می بینید که ۳ سانتی متر روی نقشه برابر با ۶۰۰ متر روی زمین است.

فعالیت

- ۵- اگر بخواهید از میدان انقلاب به تقاطع کارگر شمالی و بلوار کشاورز بروید، چه مسافتی (چند متر) را باید طی کنید؟
- ۶- اگر بخواهید از میدان انقلاب تا چهارراه فلسطین بروید چند متر را طی می کنید؟ چند کیلومتر؟

● عکس : عکس‌ها نیز وسیلهٔ مهمی برای مطالعه و شناخت محیط هستند.

عکس‌های معمولی با دوربین از مناظر طبیعی، شهرها، خانه‌ها و فعالیت‌های انسانی گرفته می‌شود.

روستای پالنگان — کردستان

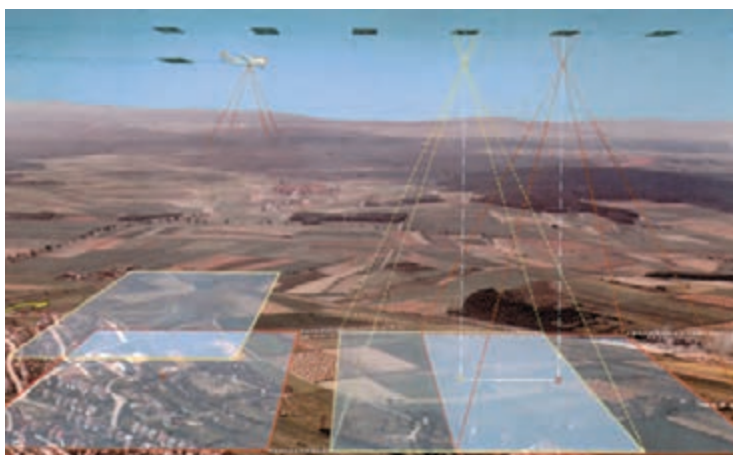
جنگل ارسباران — آذربایجان شرقی

فعالیت

۷- عکس‌های ۱ و ۲ را با هم مقایسه کنید و بگویید از هر تصویر چه چیزهایی دربارهٔ ویژگی‌های طبیعی یا انسانی این منطقه‌ها می‌توانید حدس بزنید؟ چرا؟

۸- اگر تاکنون عکسی از ویژگی‌های طبیعی یا انسانی محیط زندگی خود گرفته‌اید، به کلاس بیاورید و روی تابلو نصب کنید.

۹- آیا می‌دانید که مسلمانان از پیش‌گامان دانش جغرافیا بودند و نقشه‌های فراوانی از جهان و نقاط مختلف آن تهیه کرده‌اند؟ دانش و کتاب‌های این عالمان مسلمان، در پیشرفت جغرافیا در جهان، مؤثر بوده است. چند نفر از جغرافی‌دانان مسلمان را شناسایی و در کلاس معرفی کنید. سپس با کمک معلم خود، چند نقشه قدیمی را که بدون ابزارهای جدید ترسیم شده‌اند، در کلاس بیاورید و درباره آنها گفت‌وگو کنید.

از عکس‌های هوایی و دوربین‌هایی که در هواپیما نصب شده، برای تهیهٔ نقشه‌های جغرافیایی استفاده می‌شود.

تصاویر ماهواره‌ای توسط ماهواره‌ها تهیه و به زمین فرستاده می‌شود. از این تصاویر نیز اطلاعات زیادی دربارهٔ مکان‌ها به دست می‌آوریم.

نقشه همان منطقه

تصویر ماهواره ای یک منطقه

● کره جغرافیایی : کره جغرافیایی نمونه کوچکی از کره زمین است که می توان شکل واقعی بخش های مختلف سیاره زمین را روی آن مشاهده کرد.

● کتاب ها و فرهنگ نامه ها : کتاب ها و فرهنگ نامه های بسیاری وجود دارند که با مطالعه آنها می توانیم با مکان های مختلف و شیوه های زندگی مردم در این مکان ها آشنا شویم.

● رایانه و اینترنت : امروزه از طریق وارد شدن به پایگاه های اینترنتی، می توان اطلاعات بسیار خوبی درباره موضوعات جغرافیایی را به صورت متن، تصویر، نقشه و حتی فیلم به دست آورد.

فعالیت

- ۱۰- به طور گروهی در کتابخانه مدرسه یا سایر کتابخانه ها جست و جو کنید و کتابی که درباره یک مکان یا مردم یک منطقه اطلاعاتی به ما می دهد پیدا کنید و به کلاس بیاورید.
- ۱۱- اگر در مدرسه به رایانه، لوح های فشرده و اینترنت دسترسی دارید، با راهنمایی معلم درباره ویژگی های یک مکان و نقشه آن، جست و جو کنید و اطلاعاتی به دست بیاورید.

ایران، خانه ما

درس ۱۰

ایران عزیز ما، دارای فرهنگ و تمدن چند هزار ساله و بسیار عمیق و ارزشمندی است. ایران دارای منابع طبیعی و انسان‌های هوشیار و پرتوان فراوانی است. علت اصلی طمع برخی کشورهای استعمارگر به کشور ما نیز، همین منابع و استعدادهای فراوان و همچنین مقاومت مردم این سرزمین در مقابل زورگویی‌های دیگران است.

شهر و روستایی که ما در آن زندگی می‌کنیم، جزئی از کشور عزیز ما، ایران است. کشور ما یکی از کشورهای نسبتاً وسیع جهان است و اکنون ۱,۶۴۸,۱۹۵ کیلومتر مربع وسعت دارد. در طول تاریخ، بخش‌هایی از این سرزمین، به علت‌های مختلفی جدا گردید. اما پس از انقلاب اسلامی و با وجود تهاجم دشمنان، حتی یک متر مربع از آن نیز به دست بیگانگان نیفتاده است.

جمعیت ایران در سال ۱۳۹۵، نزدیک به ۸۰ میلیون بوده است. عده زیادی از مردم ایران در شهرهای کوچک و بزرگ زندگی می‌کنند و تعدادی از مردم نیز در روستاها به سر می‌برند. عده کمی از هم‌وطنان ما نیز زندگی عشایری* دارند.

به نقشه نگاه کنید. برای اداره بهتر کشور، آن را به بخش‌هایی تقسیم کرده‌اند که به هریک استان می‌گویند. استان به وسیله استانداری اداره می‌شود. هر استان نیز به چند شهرستان تقسیم می‌شود. در هر شهرستان تعدادی شهر و روستا وجود دارد. شهر یا روستای محل زندگی شما جزء کدام شهرستان است؟

فعالیت

- ۱- کاربرگه شماره (۳) را برای آشنایی بیشتر با تقسیمات کشوری در کلاس کامل کنید.

شهر و روستا چگونه اداره می شود؟

در هر شهری، شهرداری وجود دارد.

شهرداری چه کارهایی انجام می دهد؟

شهرها توسط شورای اسلامی شهر و شهردار اداره می شوند. اعضای شورای شهر را مردم آن شهر انتخاب می کنند. شهرداری مؤسسه ای است که برای اداره بهتر شهر به وجود آمده و خدماتی به ساکنان شهر ارائه می کند. کارکنان شهرداری برای داشتن شهری زیباتر و آسایش زندگی ساکنان شهر تلاش می کنند.

برخی از مهم ترین خدمات و وظایف شهرداری

- ایجاد و نگهداری فضای سبز، نظافت و زیباسازی شهر و احداث بوستان ها و مکان های ورزشی و تفریحی برای کودکان و بزرگسالان

- صادر کردن پروانه ساختمان*، نظارت بر چگونگی ساخت وسازها و تلاش برای حفظ و تقویت هویت بومی و اسلامی در آنها
- توسعه و نظارت بر حمل و نقل عمومی (تاکسی، اتوبوس و مترو) و تأمین آنها برای رفت و آمد مردم

- ترویج دین داری و فضیلت های اخلاقی در فضای شهر
- احداث، تعمیر یا اصلاح راه های شهری، پل ها، تونل ها و ...
- ایجاد خانه های سلامت و فرهنگ سراها، برای ترویج

سبک زندگی اسلامی و پرکردن صحیح اوقات فراغت

• آشکال زمین در ایران

به نقشه نگاه کنید. همان‌طور که می‌بینید همه جای ایران از نظر پستی و بلندی یکسان نیست. بخش‌هایی از ایران مرتفع و بلند و بخش‌های دیگر پست و هموار هستند.

نواحی مرتفع و بلند

شمال

• کوه‌های آذربایجان در شمال غربی ایران قرار گرفته‌اند. قله‌های آتشفشانی این کوه‌ها کدام‌اند؟

• رشته کوه البرز در شمال ایران واقع است و مانند دیواری دریای خزر را از قسمت‌های داخلی کشور جدا می‌کند. قله‌های

مهم این رشته کوه را پیدا کنید و نام ببرید.

- کوه‌های خراسان در شمال شرقی ایران قرار دارند.
- در دامنه‌های شمالی رشته‌کوه البرز که رو به دریا قرار دارد، برف و باران فراوان می‌بارد. این دامنه‌ها پوشیده از جنگل‌های انبوه است؛ به عکس، دامنه‌های جنوبی البرز کم رطوبت مانده و فقط در فصل زمستان برف و باران دریافت می‌کنند و در نتیجه پوشش گیاهی کمتری دارند.

غرب

- رشته‌کوه زاگرس در غرب ایران کشیده شده است و جهت آن شمال غربی - جنوب شرقی (↘) است.

در دامنه‌های شمال غربی برف و باران فراوانی می‌بارد (زاگرس مرطوب). اما هر چه به سمت جنوب زاگرس پیش می‌رویم از میزان برف و باران کاسته می‌شود (زاگرس خشک). به نقشه صفحه قبل نگاه کنید، قله‌های بلند زاگرس کدام‌اند؟

مرکز و جنوب شرقی

- در نواحی مرکزی و جنوب شرقی ایران نیز کوه‌های بلند و پراکنده‌ای وجود دارد. آیا می‌توانید چند قله بلند را در نواحی مرکزی ایران پیدا کنید و نام ببرید؟

فعالیت

۴- کاربرگه شماره (۴) قله‌های مهم ایران را در کلاس کامل کنید.

نواحی پست و هموار

- نواحی پست و هموار ایران شامل دشت‌ها و جلگه‌ها است. به نقشه صفحه ۵۳ توجه کنید. دو دشت وسیع ایران کدام‌اند؟ برخی از دشت‌ها به دلیل داشتن خاک مساعد و آب و هوای مناسب حاصلخیزند. جلگه‌ها نیز زمین‌های حاصلخیز و مناسبی برای کشاورزی هستند. آیا می‌توانید با توجه به آنچه در سال‌های قبل خواندید بگویید جلگه چگونه تشکیل می‌شود؟
- در کوهپایه‌ها یعنی زمین‌هایی که از یک سو به کوه‌ها و از سوی دیگر به دشت‌ها مربوط می‌شود، علفزارهایی رویده است که از آنها به عنوان چراگاه استفاده می‌شود.

دشت لار، تهران

فعالیت

- ۵- کاربرگه شماره (۵) اشکال ناهمواری‌ها و دشت‌ها و جلگه‌های ایران را در کلاس انجام دهید.
- ۶- کاربرگه شماره (۶) ایران در جهان را در کلاس انجام دهید.

زمین، خانه ما

همه مردم در خانه بزرگ‌تری زندگی می‌کنند. این خانه بزرگ، سیاره زمین نام دارد. کشور ما ایران، یکی از کشورهای سیاره زمین است. سیاره زمین قاره‌ها و اقیانوس‌های پهناور دارد. ایران در جنوب غربی قاره آسیا واقع شده است.

موقعیت جغرافیایی: به محل یا جای قرار گرفتن یک مکان، موقعیت جغرافیایی آن مکان

می‌گویند.

ناهمواری: به پستی و بلندی‌های سطح زمین، ناهمواری می‌گویند.

اطلس: مجموعه‌ای از نقشه‌ها که در یک کتاب جمع‌آوری شده باشد.

زندگی‌عشایری: در این نوع زندگی، افراد با دام‌هایشان برای یافتن چراگاه مناسب از جایی

به جای دیگر کوچ می‌کنند.

پروانه ساختمانی: مجوزی که افراد برای ساختن خانه یا هر بنای دیگر باید از شهرداری

بگیرند تا بر طبق اصول و مقررات لازم ساختمان را بسازند. خانه‌هایی که مجوز دارند، معمولاً در مقابل

زلزله، مقاوم‌تر هستند.

به کار بندیم

یکی از فعالیت‌های زیر را به دلخواه انتخاب کنید و انجام دهید.

۱- به طور گروهی و با راهنمایی معلم درباره محل زندگی خودتان تحقیق کنید و گزارشی در این باره بنویسید. در این گزارش مهم‌ترین ویژگی‌های طبیعی (موقعیت، آب و هوا، ناهمواری، رودها و...) و مهم‌ترین ویژگی‌های انسانی (جمعیت، زبان، دین، فعالیت‌های اقتصادی و...) را ذکر کنید. اگر توانستید نقشه و چند عکس به گزارش خودتان ضمیمه کنید.

۲- مدلی از رشته کوه البرز مرطوب و خشک بسازید.

به طور گروهی با استفاده از خمیر یا مقوا، گچ و... مدلی بسازید و روی آن دامنه‌های شمالی و جنوبی البرز و دریای خزر را نمایش دهید.

۳- اگر به اینترنت دسترسی دارید با راهنمایی معلم به پایگاه استاندارد استان محل زندگی خودتان بروید و اطلاعاتی درباره شهرستان‌های استان و محل زندگی خودتان به دست بیاورید.

از زیستگاه‌های ایران حفاظت کنیم

فصل

حوزه‌های موضوعی:

- فضا و مکان
- نظام اجتماعی
- فرهنگ و هویت
- منابع و فعالیت‌های اقتصادی

ایران کشوری است پهناور با کوه‌های بلند و دشت‌های وسیع، که از شمال و جنوب به دریا راه دارد. در ایران آب و هوای مختلف وجود دارد.

کشور ما ایران طبیعتی بسیار زیبا و شگفت‌انگیز دارد. آیا می‌دانید ایران از نظر تعداد و تنوع جانوران و گیاهان جزء کشورهای کم‌نظیر دنیا است؟

ایران کشوری است که در هر جای آن، شرایط محیطی خاصی پدید آمده است و انواع گوناگونی از گیاهان و جانوران در آن یافت می‌شود. اما متأسفانه به دلیل برخی فعالیت‌های نامناسب یا بدون برنامه، به این طبیعت زیبا و نعمت‌های خدادادی لطمه‌هایی وارد شده است.

امروزه حفاظت از محیط‌زیست در کشور ما مسئله‌ای مهم و وظیفه‌ای بزرگ است.

گوزن زرد ایرانی

جنگل حرا، (درختانی با ریشه‌هایی در آب)، قشم، هرمزگان

شما با آموختن این فصل و انجام فعالیت‌های آن درمی‌یابید:

- زیستگاه چیست؟
- چرا در ایران زیستگاه‌های گوناگون به وجود آمده است؟
- چه عواملی موجب از بین رفتن پوشش گیاهی و زندگی جانوری یک ناحیه می‌شود؟
- چرا و چگونه می‌توانیم از زیستگاه‌های ایران حفاظت کنیم؟

تنوع آب و هوای ایران

درس ۱۱

● محیط طبیعی ایران متنوع است.

به این تصاویر توجه کنید. در هر ناحیه از کشور ما پوشش گیاهی و زندگی جانوری خاصی پدید آمده است. این نواحی را با هم

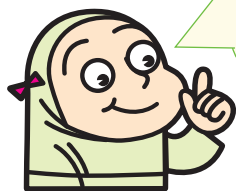
مقایسه کنید. درباره آب و هوای هر ناحیه چه حدس می‌زنید؟ در هر ناحیه چه گیاهان و جانورانی یافت می‌شوند؟ چرا؟

همان‌طور که فهمیدید، ایران زیستگاه‌های مختلف دارد. به منطقهٔ بزرگی که در آن مجموعه‌ای از گیاهان و جانوران خاص زندگی می‌کنند، زیستگاه می‌گویند. یکی از مهم‌ترین عواملی که موجب گوناگونی یا تنوع زیستگاه‌ها در کشور ما شده است، تنوع آب و هوایی در کشور ماست.

• آب و هوای ایران

راستی، چطور می‌فهمند که آب و هوای یک محل چگونه است؟

چند روز به اخبار هواشناسی که از رادیو یا تلویزیون پخش می‌شود گوش کنید. آیا توجه کرده‌اید که گاهی اوقات تفاوت بسیار زیادی در وضعیت هوای نواحی مختلف کشور وجود دارد؟ برای مثال، در حالی که هواشناسی اعلام می‌کند در بعضی استان‌های غربی دمای هوا زیر صفر است یا برف می‌بارد، در استان‌های جنوبی هوا گرم است!

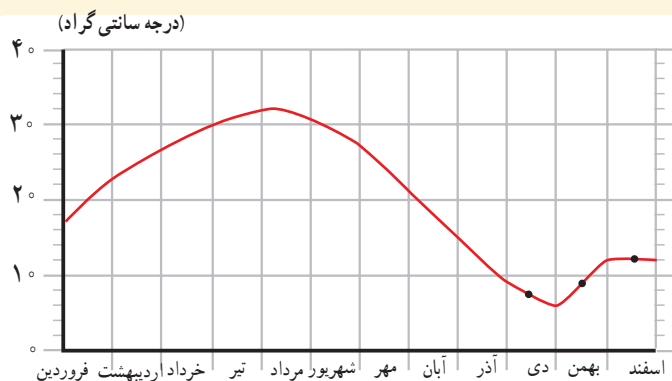

دانش‌آموزان یک مدرسه به همراه معلمشان از یک ایستگاه هواشناسی در نزدیکی شهرشان بازدید کردند. کارشناس هواشناسی برای دانش‌آموزان در این باره توضیحاتی داد: «ما در این ایستگاه، هر روز عناصر مختلف مثل دمای هوا، میزان بارش، میزان رطوبت، جهت وزش باد و سرعت وزش باد را اندازه‌گیری می‌کنیم. سپس این اندازه‌ها را ثبت می‌کنیم و روی آنها محاسباتی انجام می‌دهیم.

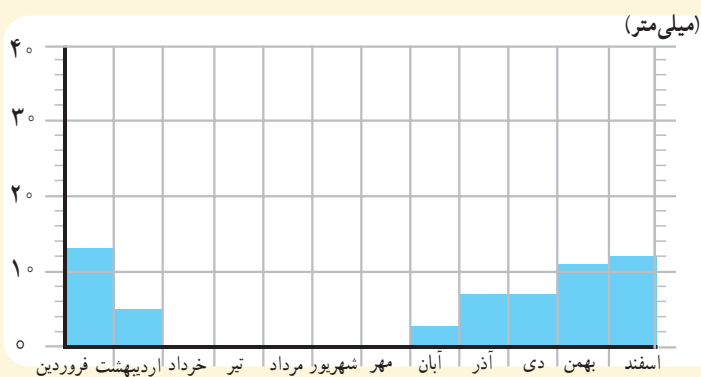

مهم‌ترین عناصر آب و هوا، دما و بارش است. با اندازه‌گیری میزان دما و بارش یک مکان، در طی ماه و سال می‌توان پی‌برد که آب و هوای آنجا چگونه است. بارش اشکال مختلف نظیر باران، برف و تگرگ دارد. میزان دما و بارش را به صورت نمودار نشان می‌دهیم.»

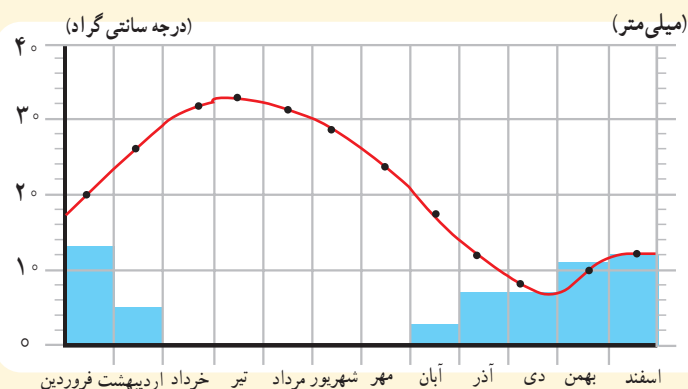
نمودارهای آب و هوایی

- میزان دمای هوای یک ناحیه را با نمودار خطی و با رنگ قرمز نشان می‌دهند.
- این نمودار میانگین* دمای شهر یزد را در ماه‌های مختلف نشان می‌دهد.

- میزان بارش یک ناحیه را با نمودار ستونی و به رنگ آبی نشان می‌دهند.
- این نمودار بارش شهر یزد را در ماه‌های مختلف نشان می‌دهد.

- در این نمودار، دو نمودار دما و بارش با یکدیگر ترکیب شده است. از روی این نمودار می‌توانیم به میزان دما و میزان بارش شهر یزد پی ببریم.

فعالیت

۱- کاربرگه شماره (۷) نمودارهای آب و هوایی را در کلاس تکمیل کنید.

• آب و هوای ایران متنوع است.

در کشور ما نواحی مختلف آب و هوایی پدید آمده است. بعضی از این نواحی تفاوت بسیار زیادی با هم دارند. بعضی از اقلیم‌شناسان* معتقدند به‌طور کلی ایران را می‌توان به چهار ناحیه آب و هوایی تقسیم نمود:

راهنما

- معتدل و مرطوب خزری
- معتدل و نیمه خشک کوهستانی
- گرم و خشک
- گرم و شرجی سواحل جنوب

کیلومتر | ۵۰۰ ۴۰۰ ۳۰۰ ۲۰۰ ۱۰۰ | مقیاس

جاده اسالم به خلخال، بین استان اردبیل و گیلان

۱- ناحیه معتدل و مرطوب خزری : این ناحیه در کنار دریای خزر بین رشته کوه البرز و دریا واقع شده است و در تمام ماه‌های سال بارندگی دارد. بنابراین، مرطوب‌ترین ناحیه آب و هوایی ایران به شمار می‌آید. البته میزان بارندگی از غرب به شرق این ناحیه کاهش می‌یابد. ناحیه خزری، تابستان‌ها و زمستان‌های معتدل دارد. اگر به شمال ایران سفر کرده باشید، دیده‌اید که در این ناحیه، جنگل‌های انبوه و مناظر زیبایی پدید آمده است.

در ناحیه خزری، برای کشت بیشتر محصولات کشاورزی از آب باران (دیم) استفاده می‌شود و فقط برخی از محصولات مانند برنج به آبیاری نیاز دارند.

جنگل ابر، شاهرود، سمنان

۲- ناحیه معتدل و نیمه‌خشک کوهستانی : این ناحیه، کوهستان‌های مرتفع ایران و کوهپایه‌های اطراف آنها را در برمی‌گیرد. در برخی ارتفاعات این ناحیه در هنگام زمستان برف زیادی می‌بارد و یخ‌بندان‌های شدید به وجود می‌آید. به همین دلیل دارای زمستان‌های سرد و تابستان‌های معتدل است. این ناحیه، با آنکه تقریباً ۹ ماه از سال بارش دارد، در تابستان‌ها خشک است. با این حال به دلیل بارش کافی در طی سال، کشاورزان می‌توانند زراعت دیم نیز داشته باشند. در ارتفاعات این ناحیه جنگل‌ها و مراتعی* سرسبز روییده است.

۳- ناحیه گرم و خشک داخلی : این ناحیه که شامل نواحی مرکزی ایران است تابستان‌های گرم و خشک دارد.

خشکی این ناحیه به دلیل آن است که فقط در چند ماه از سال، آن هم به مقدار کم باران می‌بارد. در بعضی از بخش‌های این ناحیه، بیابان‌هایی به وجود آمده است که ممکن است سال‌ها در آنجا باران نباریده باشد؛ مانند بیابان لوت. در ناحیه خشک داخلی ایران، اختلاف دمای شب و روز زیاد است و تابستان‌ها هوا بسیار گرم می‌شود.

این ناحیه از نظر پوشش گیاهی فقیر است و تنها گیاهان خشکی‌پسند مانند درختان تاغ و گز و بوته‌های خاردار در آنجا قادر به رشد و نمو هستند.

دشت ریگ جن، اصفهان

۴- ناحیه گرم و شرجی سواحل جنوب: این ناحیه در کناره‌های خلیج فارس و دریای عمان، از جلگه خوزستان تا بندر چابهار

کشیده شده است. به‌طور کلی مناطق جنوبی ایران، تابستان‌های بسیار گرم و زمستان‌های ملایم دارد.

ناحیه ساحلی جنوب ایران، جزء نواحی خشک است؛ زیرا میزان بارندگی در این ناحیه بسیار کم است. اما چون به دلیل وجود دریا و تبخیر آب‌های آن نم هوا زیاد است، حالت شرجی به وجود می‌آید.

اکنون بگویید آیا در نواحی آب و هوایی ۳ و ۴ زراعت دیم امکان‌پذیر

است؟ چرا؟

ساحل سرخ جزیره هرمز

بیشتر بدانیم

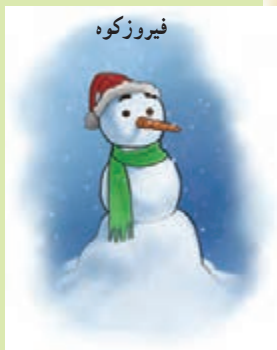
آب و هوای ایران متنوع است.

خور و بیابانک

حداکثر دمای ثبت شده 46°C
حداقل دمای ثبت شده -9°C

فیروزکوه

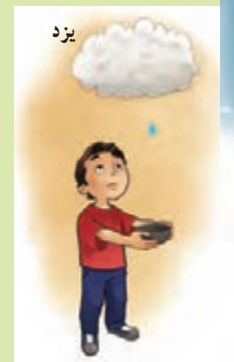
حداکثر دمای ثبت شده 35°C
حداقل دمای ثبت شده -26°C

چابهار

میانگین حداکثر رطوبت نسبی
۸۲ درصد

یزد

میانگین بارش سالانه 62 میلی‌متر

بندر انزلی

میانگین بارش سالانه
 1850 میلی‌متر

فعالیت

۲- ناحیه شمال و جنوب ایران هر دو در کنار دریا قرار دارند، اما در ناحیه شمال بارندگی بسیار زیادی وجود دارد.

همفکری کنید و با توجه به آموخته‌های درس قبل بگویید علت بارندگی زیاد این ناحیه چیست.

۳- به نقشه آب و هوای ایران دقت کنید و در هر ناحیه آب و هوایی چند شهر را نام ببرید.

۴- کاربرگه شماره (۸) نقشه نواحی آب و هوایی ایران را کامل کنید.

۵- تنوع آب و هوا بر فعالیت‌های انسان، غذا، مسکن، پوشاک و غیره تأثیر می‌گذارد. در این باره فکر کنید و کاربرگه

شماره (۹) را که در آن بچه‌های ایران از محل زندگی خود می‌گویند کامل کنید.

حفاظت از زیستگاه‌های ایران

درس ۱۲

دانستید که شرایط جغرافیایی ایران موجب شده است که ایران تنوع زیادی در گونه‌های گیاهی و جانوری داشته باشد. برای مثال، تاکنون حدود ۹۰۰۰ گونه گیاهی در ایران شناسایی و نام‌گذاری شده است و یا حشرات ایران را حدود ۶۰,۰۰۰ گونه تخمین زده‌اند.

بد نیست بدانید بعضی از گونه‌های گیاهی و جانوری مخصوص سرزمین ایران هستند و در جاهای دیگر جهان یافت نمی‌شوند. به تصویر گونه‌های زیر توجه کنید. درباره آنها چه می‌دانید؟

دشت لاله‌های واژگون -
چهارمحال و بختیاری

سمندر لرستانی

سوسن چلچراغ-گیلان

• چرا زیستگاه‌ها تخریب می‌شوند؟

به‌طور کلی، مهم‌ترین عاملی که موجب شده است برخی از گونه‌ها برای همیشه از بین بروند یا برخی از گونه‌ها در معرض خطر قرار بگیرند، فعالیت‌های نادرست انسان‌ها بوده است. پس ما در بهره‌برداری از طبیعت و رفع نیازهای خودمان باید طوری برنامه‌ریزی و عمل کنیم که کمترین آسیب به محیط وارد شود.

برای مثال راه‌سازی و ساختن خانه‌ها یا شهرها، بدون تفکر و برنامه‌ریزی، جنگل‌ها یا مراتع را از بین می‌برد، برخی برای تأمین سوخت، درختان را قطع می‌کنند.

وقتی درختان جنگلی در یک ناحیه نابود می‌شوند، جانورانی نیز که غذایشان را در این جنگل‌ها به دست می‌آورند، از بین می‌روند و تعادل طبیعت به هم می‌خورد.

درخت سرو (کهنسال‌ترین موجود زنده
ایران)، ابرکوه، یزد

● شکار بیش از حد و صید بی‌رویه نیز باعث کاهش بعضی گونه‌های جانوری شده است. وقتی شکارچیان برای تفریح یا استفاده از پوست، شاخ و استخوان، با محاصره حیواناتی مثل گورخر، آهو یا پرندگان در یک دشت به آنها حمله می‌کنند، به تدریج نسل این گونه‌ها رو به کاهش می‌گذارد یا در خطر انقراض قرار می‌گیرد.

● یکی از چیزهایی که حیات زیستگاه‌ها را تهدید می‌کند، زباله است. زیرا بسیاری از زباله‌هایی که ما تولید می‌کنیم، زیان‌آورند و سال‌های زیاد محیط باقی می‌مانند.

● گازهای سمّی که از اتومبیل‌ها یا کارخانه‌ها به هوا و آب وارد می‌شوند یا سم‌هایی که در آفت‌کش‌های کشاورزی وجود دارد، اثرات بدی بر زندگی انسان‌ها، گیاهان و جانوران دارند.

آیا خوب است ما هم زباله‌ها را در محیط زندگی شما بریزیم؟

فعالیت

- ۱- گفت‌وگو کنید: با توجه به اطلاعاتی که از تخریب زیستگاه‌ها به دست آوردید اولاً مهم‌ترین عامل نابودی حیات وحش چیست؟ ثانیاً اگر قرار باشد شما مسئول برنامه‌ریزی و حفاظت بعضی گونه‌های جانوری بشوید، کدام گونه را انتخاب می‌کنید؟ چرا؟
- ۲- آیا می‌دانید روز هوای پاک چه روزی است؟ اعلام این روز، چه وظایفی را به ما یادآوری می‌کند؟

بعضی از گونه‌های* جانوری کمیاب ایران که با خطر انقراض روبه‌رو هستند :

بیشتر بدانیم

یوزپلنگ ایرانی

منطقه زیست : شاه‌رود، طبس، بافق، زَرَنَد و نائین
ویژگی : ۱۱۲ تا ۱۳۵ سانتی متر با دمی به اندازه ۶۶ تا ۸۴ سانتی متر و وزن ۳۴-۳۵ کیلوگرم ، سرعت دویدن : ۱۰۰ کیلومتر در ساعت ولی به مدت کوتاه .
غذای خود را از شکار روباه، شغال، خرگوش، و قوچ و میش به دست می‌آورد.

گاندو (تمساح ایرانی)

منطقه زیست : سواحل جنوب به‌ویژه چابهار و ایرانشهر
ویژگی : طول حدود ۳ متر، گوشت‌خوار و دارای پوزه است، اما به انسان‌ها آسیبی نمی‌رساند. گاندو دم قوی دارد که می‌تواند استخوان‌های یک پستاندار بزرگ جثه را خرد کند.

هوبره

منطقه زیست : مناطق خشک و دشت‌های نیمه‌بیابانی
ویژگی : پرندای مهاجر با طول حدود ۶۰ سانتی‌متر از نوک منقار تا دم و وزن حدود ۱۶ تا ۵ کیلوگرم.

گورخر ایرانی

منطقه زیست : نواحی داخلی و اطراف بیابان‌های ایران
ویژگی : حدود ۲ متر طول بدن، وزن ۲۹۰ کیلوگرم، رنگ آن نسبت به فصل تغییر می‌کند و نسبت به اسب پاهای کوتاه‌تری دارد.

بعضی از گونه‌های جانوری ایران که از بین رفته‌اند.

نسل ببر مازندران حدود شصت سال پیش منقرض شد.

آخرین شیر ایرانی حدود هشتادسال پیش در دزفول مشاهده شده است.

• چرا از زیستگاه‌ها حفاظت می‌کنیم؟

ایران دارای تنوع زیستی* است. شاید از خودتان سؤال کنید که چرا حفظ تنوع زیستی مهم است؟ یا چرا مراقبت از زیستگاه‌ها

لازم و ضروری است؟

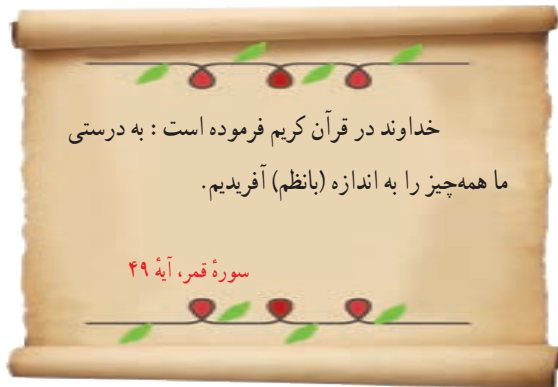
برخی از مهم‌ترین دلایل حفاظت از زیستگاه‌ها عبارت‌اند از :

• **سیاسگزاری از نعمت‌های خداوند :** خداوند، محیط زندگی انسان

را سرشار از تنوع و زیبایی آفریده است تا انسان‌ها از نعمت‌های خدا استفاده کنند.

یکی از راه‌های شکرگزاری از نعمت‌های الهی این است که رابطه

درست و صحیح با طبیعت داشته باشیم.

• لذت بردن از زیبایی‌ها و تفکر در آفرینش :

انسان از دیدن منظره‌های طبیعی لذت می‌برد. ما با دیدن جلوه‌های طبیعی به عظمت آفرینش خداوند پی می‌بریم. همه ما وقتی اوقات فراغت خود را در دامن طبیعت می‌گذرانیم احساس آرامش بیشتری می‌کنیم.

اگر زیستگاه‌ها، تخریب یا نابود شوند، انسان از نعمت استفاده و دیدن این زیبایی‌ها محروم می‌شود.

• حق حیات : انسان، تنها موجود زنده روی زمین

نیست، سایر موجودات زنده نیز حق حیات دارند و مثل انسان، مخلوق خداوند هستند.

انسان‌ها می‌توانند فقط در حدی که نیازهایشان را برآورده کنند، از طبیعت بهره‌برداری کنند و حق ندارند به دلیل زیاده‌روی در مصرف یا سودجویی، گیاهان یا حیوانات را نابود کنند.

● **وابستگی موجودات زنده به یکدیگر :** همه موجودات زنده برای ادامه زندگی به یکدیگر وابسته هستند. در علوم سال پنجم خواندید که یکی از وابستگی‌ها، زنجیره غذایی* است. وقتی برخی گونه‌های یک زیستگاه نابود می‌شوند، غذای برخی گونه‌های دیگر کم می‌شود و آن گونه نیز شروع به کاهش می‌کند، در نتیجه تعادل زندگی در آنجا به هم می‌خورد. آیا می‌توانید در این مورد مثالی بزنید؟

● **فواید گیاهان و جانوران :** بعضی از جانوران و گیاهان منابع غذایی برای انسان‌ها هستند. ما از گوشت برخی دام‌ها یا پرندگان و میوه‌ها، غلات، سبزیجات و چای تغذیه می‌کنیم. بعضی از گیاهان خاصیت دارویی دارند و برای درمان بیماری‌ها استفاده می‌شوند. بخشی از داروهایی که در داروخانه‌ها فروخته می‌شوند از عصاره گیاهان به‌دست آمده است.

ایران یکی از کشورهای پر محصول در زمینه گیاهان دارویی است. توجه به فعالیت‌های علمی در زمینه گیاهان دارویی و همچنین توسعه فعالیت‌های اقتصادی مرتبط با آنها، می‌تواند کمکی جدی برای اقتصاد کشور باشد.

فعالیت

۳- کاریکاتور این درس در صفحه ۶۵ چه پیامی دارد؟ توضیح دهید.

۴- به چند گروه تقسیم شوید.

هر گروه با راهنمایی معلم به قرآن کریم مراجعه کنید و این آیات را پیدا کنید و معنی آنها را در کلاس بخوانید و با هم درباره پیام آیه گفت‌وگو کنید.

سوره انعام (آیه ۹۹) سوره یس (آیات ۳۵-۳۲) سوره هود (آیه ۶۰) سوره الرحمن (آیات ۱۲-۱۰)

فهرست سوره‌های قرآن را بررسی کنید و تعدادی از سوره‌هایی را که به نام یک گیاه یا جانور است، بیابید.

۵- فهرستی از اشیایی که از چوب درختان تهیه شده است و در منزل شما وجود دارد تهیه کنید و به کلاس بیاورید.

● چگونه از زیستگاه‌ها حفاظت می‌کنیم؟

آیا تاکنون نام سازمان حفاظت از محیط‌زیست را شنیده‌اید؟

دانش آموزان یک مدرسه به همراه معلمشان در یک اردوی علمی یک روزه، از طبیعت شهر خود بازدید کردند. آنها با ساختمان‌هایی در کنار رودخانه یا در میان طبیعت سرسبز و زیبای شهر مواجه شدند که اجازه ساخت‌وساز در آنها وجود نداشت و غیرقانونی ساخته شده بودند.

به نظر شما، چنین کارهای غیرقانونی، چگونه به محیط‌زیست ما آسیب می‌رساند؟ افراد سودجو چه حقی از ما ضایع می‌کنند و ما چه وظیفه‌ای در مقابل افرادی که به فکر طبیعت نیستند، داریم؟

● در کشور ما، سازمانی وجود دارد که مهم‌ترین وظیفه آن حفاظت از محیط‌زیست، مراقبت از زیستگاه‌های طبیعی کشور و جلوگیری از تخریب و آلودگی آنهاست. یکی از مشاغل مهم در این سازمان «محیط‌بانی» است.

— من یک محیط بان هستم.

وظیفه من اجرای قوانین و مقررات محیط‌زیست در منطقه است. ما محیط‌بانان از منطقه تحت نظارت خود بازدید و همه رویدادها یا فعالیت‌هایی را که موجب تخریب محیط‌زیست می‌شوند شناسایی می‌کنیم.

مواردی مانند قطع درختان، بوته‌کشی، شکار غیرقانونی، روشن کردن آتش، آلودگی‌های محیط‌زیست یا سیل و طغیان رودخانه را به سازمان گزارش می‌کنیم.

آیا می‌دانید که تعدادی از محیط‌بانان شجاع و متعهد، در سال‌های گذشته جان خود را برای حفظ محیط‌زیست کشور عزیزمان، فدا کرده و شهید شده‌اند؟

«دانش آموزان عزیز، حفاظت از محیط زیست فقط مخصوص سازمان حفاظت از محیط زیست نیست، بلکه وظیفه همه ما است».

ما چه کمکی می‌توانیم بکنیم؟

- بعضی از کارهایی که شما می‌توانید برای حفاظت از محیط زیست انجام دهید :
- هرگز گل‌ها را نچینید. گل‌های وحشی را در مسیر راه‌ها و جاده‌ها لگد مال نکنید.
 - در صورتی که می‌توانید، در محل زندگی خودتان درخت و گل بکارید تا زیستگاه طبیعی کوچکی برای حیوانات درست کنید.
 - می‌توان با گذاشتن یک ظرف آب در حیاط خانه به صدها پرنده کمک کرد. در هنگام ریزش برف، باید برای حیوانات غذا ریخت تا از مرگ آنها جلوگیری شود.
 - ته‌مانده سفره را با حفظ نظافت در گوشه‌ای از ایوانک (بالکن) یا باغچه بریزیم تا به تغذیه پرندگان کمک کنیم.
 - استفاده از کاغذ مسامی است با بریدن درختان جنگلی! در مصرف کاغذ و دستمال کاغذی بسیار دقت کنید. کاغذها و روزنامه‌های باطله را جدا کنیم تا بازیافت شوند.
 - تصمیم بگیریم وسایل تزئینی که از پوست و اعضای بدن حیوانات وحشی شده (مانند روباه، سنجاب، سمور و ...) نخریم و آنها را تبلیغ نکنیم.
 - اگر به منطقه جنگلی می‌رویم، تا حد ممکن (امکان) آتش روشن نکنیم و اگر این کار را کردیم در هنگام ترک محل آن را کاملاً خاموش کنیم.
 - زباله‌ها را در جنگل رها نکنیم و زباله‌های خانه‌مان را نیز، تا جایی که می‌توانیم تفکیک کنیم.
 - اگر آلودگی مهمی در محل زندگی شما رخ داد با مسئولان سازمان حفاظت محیط زیست یا شهرداری منطقه تماس بگیرید و به آنها اطلاع دهید.

اکنون در کلاس گفت‌وگو کنید : کدام یک از این موارد را شما یا اعضای خانواده‌تان تا به حال انجام داده‌اید؟ کدام یک را تصمیم

می‌گیرید از این به بعد انجام دهید؟ چه موارد دیگری را برای حفاظت از زیستگاه‌ها پیشنهاد می‌کنید؟

● منطقه حفاظت شده

سازمان حفاظت محیط زیست، برخی از مناطق کشور را که در آنجا حفظ و تکثیر نسل جانوران یا گیاهان اهمیت خاصی دارد، به عنوان منطقه حفاظت شده اعلام می کند. این منطقه ممکن است جنگل یا مرتع* یا دشت و کوهستان باشد. برای مثال، منطقه جنگل های حَرّا (مانگرو) در آب های خلیج فارس و دشت آرژن در فارس و اُشترانکوه در لرستان از مناطق حفاظت شده کشور ما هستند. در منطقه حفاظت شده، مقررات خاصی برای حفظ گیاهان و جانوران تعیین می شود؛ برای مثال، شکار و صید یا قطع درختان و از بین بردن گیاهان در این منطقه ممنوع است.

دشت ناز، ساری، مازندران

○ اصل ۵۰ قانون اساسی

در جمهوری اسلامی ایران، حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسل های بعد باید در آن حیات رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می گردد و . . .

○ فعالیت

۶- با توجه به آنچه در درس ششم خواندید، محیط بانان با چه خطراتی روبه رو می شوند که باید خود را در مقابل آنها بیمه کنند؟

۷- کاربرگ شماره (۱۰) (چه اتفاقاتی می افتد اگر . . . ؟) را در کلاس انجام دهید.

۸- از اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی چه می فهمید؟ کدام جمله در این درس همین مطلب را می گوید؟

۹- به چند گروه تقسیم شوید. با راهنمایی معلم، هر گروه مجموعه تصاویری از مناظر زیبای طبیعی ایران گردآوری یا پوستری درباره محیط زیست طراحی کند. پوسترها یا مجموعه تصاویر را به دیوار کلاس نصب کنید و زیر هر تصویر نام محل یا زیر هر پوستر یک پیام بنویسید. هیئت داورانی تشکیل دهید تا بهترین ها را انتخاب کند. دلایل برنده شدن هر تصویر یا پوستر باید در کلاس اعلام شود.

اقلیم شناس: آب و هواشناس، کسی که در مورد آب و هوای مناطق تحقیق و مطالعه می کند.

میانگین دمای ماهانه: از حاصل جمع حداکثر و حداقل میزان دما در یک ماه، تقسیم بر عدد ۲ به دست می آید.

مراتع: جمع مرتع، چراگاه، زمینی که دارای علوفه جهت تغذیه دام هاست.

گونه: به نوعی از موجودات زنده گویند. جانوران یا گیاهان یک نوع که به هم شباهت دارند و با تولیدمثل، موجودات شبیه به خود را پدید می آورند.

تنوع زیستی: انواع مختلف گونه های گیاهی، جانوری و زیستگاه ها در یک منطقه.

زنجیره غذایی: وابستگی غذایی همه موجودات زنده به یکدیگر را می توان به حلقه های زنجیر تشبیه کرد که به آن زنجیره غذایی می گویند. نخستین حلقه از زنجیره غذایی را تولیدکنندگان (گیاهان سبز) و حلقه های بعدی را مصرف کنندگان (علف خواران و گوشت خواران) و حلقه های پایانی را تجزیه کنندگان (باکتری ها و مخمرها و...) تشکیل می دهند.

به کاربندیم

۱- به یک مغازه گیاهان دارویی یا عطاری مراجعه کنید و نام چند گیاه دارویی و خاصیت آنها را پرس و جو کنید و به کلاس بیاورید. فراموش نکنید اسم یک یا دو گیاه دارویی را هم که در محل زندگی شما می روید، از مغازه دار بپرسید.

۲- روز ۱۵ اسفند روز درخت کاری است. از امروز تا آن زمان فرصت دارید که تحقیق کنید کدام نوع درخت، با توجه به آب و هوا و خاک محل زندگی شما، برای کاشت مناسب است. سپس در آن زمان به طور گروهی با معلم یا با اعضای خانواده مکانی را انتخاب کنید و درخت را در آنجا بکارید. گزارش کار خودتان را به معلم تحویل دهید.

۳- این دانش آموزان با هم کلاسی هایشان یک گروه دوستداران محیط زیست تشکیل داده اند. این عکس، آنها را در حال برخی فعالیت های حفاظت از محیط زیست نشان می دهد.

شما نیز با دوستانتان یک گروه هوادار محیط زیست تشکیل دهید. ابتدا یک نشان یا علامت برای گروه خودتان طراحی کنید و سپس با همفکری یکدیگر دستورالعملی تهیه کنید و بین خودتان قرار بگذارید مقرراتی را رعایت کنید یا فعالیت هایی را انجام دهید. تا پایان سال هر دو ماه یک بار، گزارشی از کارهای گروه را به معلم و کلاس ارائه دهید.

جمعیت و منابع

فصل

حوزه‌های موضوعی:

- مکان و فضا
- منابع و فعالیت‌های اقتصادی
- نظام اجتماعی
- فرهنگ و هویت
- زمان، تداوم و تغییر

جمعیت کشور ما در سال ۱۳۹۵ به حدود ۸۰ میلیون نفر رسیده است.

ایران سرزمین پهناوری است که جمعیت آن در همه جا به طور یکسان پراکنده نشده است. در برخی نواحی تراکم جمعیت بسیار زیاد و در برخی نواحی کم است.

با افزایش جمعیت میزان مصرف منابع افزایش می‌یابد. برای حفظ منابع طبیعی چه باید کرد؟ آیا بهترین راه تغییر در سبک زندگی و مصرف نیست؟

یادتان نرود شما هم یکی از مصرف کنندگان هستید.

حفاظت از منابع وظیفه مهم ما است. انسان‌ها نیز

منابع و سرمایه‌های یک کشور هستند.

شما با آموختن این فصل و انجام فعالیت‌های آن درمی‌یابید:

- معنای رشد جمعیت و تراکم جمعیت چیست؟
- جمعیت ایران چه ویژگی‌هایی دارد؟
- جمعیت ایران چگونه در کشور پراکنده شده است و این پراکندگی به چه عواملی بستگی دارد؟
- چرا و چگونه باید از آب و خاک به عنوان دو منبع مهم محافظت کنیم؟

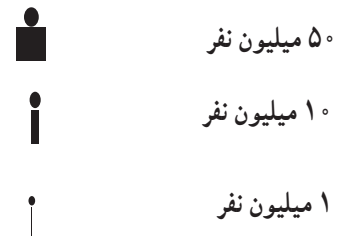
جمعیت ایران

در فصل پنجم با محیط زندگی خود آشنا شدید و درباره شهر یا روستای محل زندگیتان تحقیق کردید. اکنون کشور عزیز ما ایران بیش از ۸۰ میلیون نفر جمعیت دارد.

شهر یا روستای شما چند نفر جمعیت دارد؟

(راهنما)

آمار جمعیت کشورها براساس سال ۲۰۱۸ میلادی است.

بیشتر بدانیم

فعالیت

۱- نقشه خوانی: با توجه به نقشه و راهنمای آن، ابتدا جمعیت کشورها را محاسبه کنید و سپس به ترتیب در جدول بنویسید.

رتبه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
نام کشور	پاکستان	ترکیه - ایران							
جمعیت (میلیون نفر)	۲۴۲	۸۵							

۲- ایران در بین کشورهای همسایه از نظر جمعیت در چه رتبه‌ای قرار دارد؟

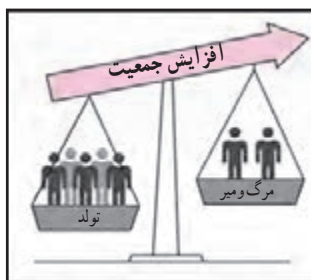

● تغییرات جمعیتی

اگر تعداد افرادی که در محدوده زمان و مکان معینی متولد می‌شوند بیشتر از افرادی که از دنیا می‌روند باشد جمعیت افزایش می‌یابد.

اگر تعداد افرادی که متولد می‌شوند کمتر از افرادی که از دنیا می‌روند باشد، جمعیت کاهش می‌یابد.

محاسبه رشد جمعیت کشورها نشان می‌دهد در بعضی از کشورها رشد جمعیت زیاد است، اما در بعضی از کشورها رشد جمعیت کاهش یافته است.

رشد مثبت جمعیت

رشد منفی جمعیت

برخی کشورها که تشکیل خانواده در آنها کمتر صورت می‌گیرد یا تعداد زاد و ولدها کمتر از مرگ و میرها شده است، دارای رشد منفی در جمعیت خود هستند. وقتی رشد جمعیت منفی می‌شود کشورها با مشکلات مهمی روبه‌رو می‌شوند. در این کشورها با کم شدن زاد و ولد، جمعیت جوان کاهش و تعداد سالمندان افزایش می‌یابد و جامعه از نیروی جوان که می‌تواند کار کند و با فعالیت‌های اقتصادی و آموختن علم به پیشرفت کشور کمک کند، محروم می‌شود.

جمهوری اسلامی ایران در بین کشورهای همسایه خود، کشوری پرجمعیت است، با این حال، به‌خاطر وسعت زیاد و منابع و ثروت‌های طبیعی فراوان، با برنامه‌ریزی مناسب و مدیریت صحیح امکان افزایش جمعیت کشور تا دو برابر، برای ساختن ایرانی آبادتر و قوی‌تر وجود دارد.

گروه‌های سنی جمعیت	(۳)	بیشتر از ۶۵ سال	سالمندان
	(۲)	۲۶-۶۵ سال	بزرگسالان
	(۱)	۱-۲۵ سال	کودکان، نوجوانان و جوانان

○ فعالیت

۳- گفت و گو کنید.

(الف) به نظر شما اگر در کشور ما زاد و ولد کم شود در آینده با چه مشکلاتی روبه‌رو می‌شویم؟ چند مورد بیان کنید.

(ب) در کشورهایی که رشد جمعیت زیاد است کدام گروه سنی افزایش می‌یابد؟

(پ) داشتن جمعیت جوان برای کشور ما چه مزایایی دارد؟

در کشور ما «مرکز آمار ایران» مسئولیت سرشماری* جمعیت را به عهده دارد. این مرکز، اطلاعات مختلف مربوط به جمعیت را هر ۵ سال یک بار جمع‌آوری و در کتاب‌ها یا نشریات الکترونیکی منتشر می‌کند.

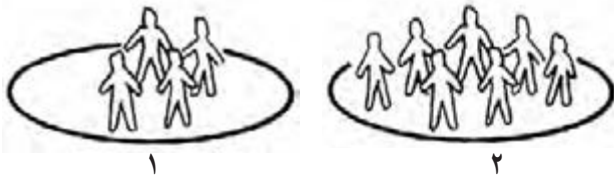
ما می‌توانیم علاوه بر استفاده از کتاب‌ها و نشریات این مرکز، با وارد شدن به پایگاه اینترنتی آن، اطلاعات مورد نظرمان را دربارهٔ جمعیت به دست بیاوریم.

فعالیت

۴- به‌طور گروهی، تعداد جمعیت کلاس‌های مدرسه‌تان را پرس‌وجو کنید. سپس این تعداد را روی یک مقوا به صورت نمودار ستونی نمایش دهید.

• تراکم جمعیت

در بعضی مکان‌ها جمعیت کمتر و در برخی جاها جمعیت بیشتری زندگی می‌کنند. نسبت جمعیت یک مکان به مساحت آنجا را تراکم جمعیت آن مکان می‌گویند.

به تصویر بالا توجه کنید. تراکم جمعیت در کدام مکان بیشتر است؟

برای محاسبهٔ تراکم جمعیت یک منطقه، تعداد جمعیت آن منطقه را بر مساحت آن تقسیم می‌کنند.

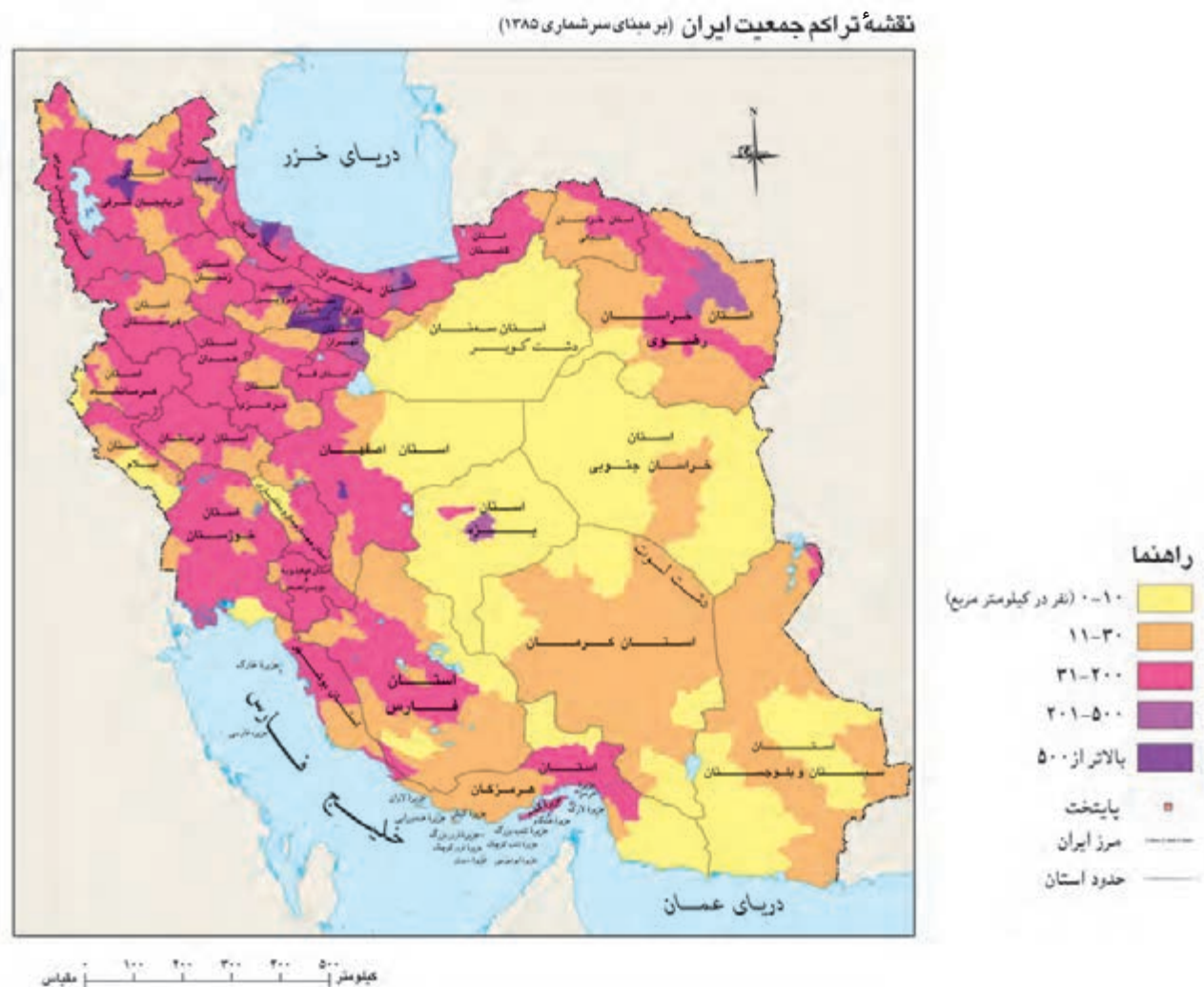
$$\text{تراکم جمعیت} = \frac{\text{جمعیت}}{\text{مساحت}}$$

فعالیت

۵- با توجه به اعداد جدول، تراکم جمعیت را در استان‌های البرز و سیستان و بلوچستان (به‌عنوان نمونه) حساب کنید و بنویسید. تراکم جمعیت در استان شما چقدر است؟ تراکم جمعیت در کدام استان بیشتر است؟

استان	جمعیت (نفر)	مساحت (کیلومتر مربع)	تراکم (نفر در کیلومتر مربع)
سیستان و بلوچستان	۲۵۳۴۳۲۷	۱۸۱۷۸۵	
البرز	۲۴۱۲۵۱۳	۵۱۲۵	
.....			

تراکم جمعیت کشور ما در سال ۱۴۰۰ حدود ۵۲ نفر در کیلومتر مربع بوده است. این تراکم چگونه محاسبه شده است؟ اکنون به نقشه پراکندگی جمعیت در ایران توجه کنید. همان‌طور که می‌بینید در برخی مناطق ایران جمعیت زیادی متمرکز شده‌اند. اما بعضی از مناطق نیز خالی از جمعیت یا کم جمعیت است.

چه عواملی بر پراکندگی جمعیت تأثیر می‌گذارد؟

تراکم پایین یا کم

در بخشی از نواحی داخلی ایران به دلیل کمبود بارندگی، آب و هوای گرم و خشک و خاک‌های نامساعد و شور، جمعیت کمی زندگی می‌کنند. علی‌رغم شرایط دشوار، اما مردم این بخش‌های ایران، همواره با سخت‌کوشی، پشتکار و خلاقیت، سهم مهمی در تمدن ایران داشته و اکنون نیز برای پیشرفت و آبادانی استان و شهر خود، تلاش زیادی می‌کنند. البته بعضی جاها مثل دشت لوت و دشت کویر نیز تقریباً خالی از جمعیت است.

تراکم بالا یا زیاد

پرجمعیت‌ترین و پرتراکم‌ترین ناحیه کشور ما منطقه شهری تهران است. یعنی تهران و شهرهای کوچک و بزرگ اطراف آن. چون تهران پایتخت کشور است در این شهر سازمان‌های مهم دولتی، دانشگاه‌ها، بیمارستان‌ها و صنایع زیاد مستقر شده است. البته باید بدانیم که جمعیت زیاد در تهران و برخی دیگر از شهرهای پرجمعیت ایران، مشکلاتی مانند آلودگی هوا، ترافیک، آلودگی صوتی و هزینه‌های بالاتر زندگی را بر مردم این شهرها، تحمیل می‌کند.

۲

دومین ناحیه پرتراکم در کشور ما جلگه‌های کناره دریای خزر است. در این ناحیه به دلیل باران کافی و آب فراوان و هوای معتدل و خاک حاصلخیز کشاورزی رونق فراوان دارد.

۳

بعضی از مناطق ایران به دلیل داشتن معادن و ذخایر، جمعیت زیادی را به خود جذب کرده‌اند مانند ناحیه خوزستان به دلیل داشتن منابع نفت و گاز.

۴

در کوهپایه‌های البرز و زاگرس و دشت‌های حاصلخیز نیز هر جا خاک حاصلخیز و بارندگی کافی وجود داشته، جمعیت زیادی را به خود جذب کرده و شهرها و روستاهایی را به وجود آورده‌اند.

۵

بیشتر بدانیم

طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، بیش از ۷۰ درصد مردم کشور ما در شهرها و کمتر از ۳۰ درصد در روستاها زندگی می‌کرده‌اند. روستاییان، با تلاش و زحمت فراوان خود نقش بسیار مهمی در کشاورزی و اقتصاد کشور دارند و ما باید سپاسگزار آنها باشیم. در کشور ما بیش از ۱۲۰۰ شهر وجود دارد و پرجمعیت‌ترین شهرهای ایران: تهران، مشهد، کرج، اصفهان، تبریز، شیراز، اهواز و قم هستند.

فعالیت

۶- متن بالا را بخوانید، سپس روی کاغذ جدولی با دو ستون رسم کنید در یک ستون نام ناحیه و در ستون دیگر عوامل مؤثر در پراکندگی جمعیت آن ناحیه را بنویسید. مثال:

۱- دشت کویر و لوت کمبود بارش و آب و هوای ...

۷- با کمک معلم محل تقریبی شهر یا روستای زندگی خود را روی نقشه پراکندگی جمعیت علامت بزنید. آیا شما در

منطقه پرتراکم زندگی می‌کنید یا کم تراکم؟

منابع آب و خاک

درس ۱۴

انسان برای ادامه زندگی خود به منابع گوناگونی نیاز دارد. جمعیتی که در یک ناحیه زندگی می کند از این منابع برای تأمین غذا، پوشاک، وسایل زندگی، پخت و پز، رفت و آمد و همه نیازهای دیگر خود استفاده می کند.

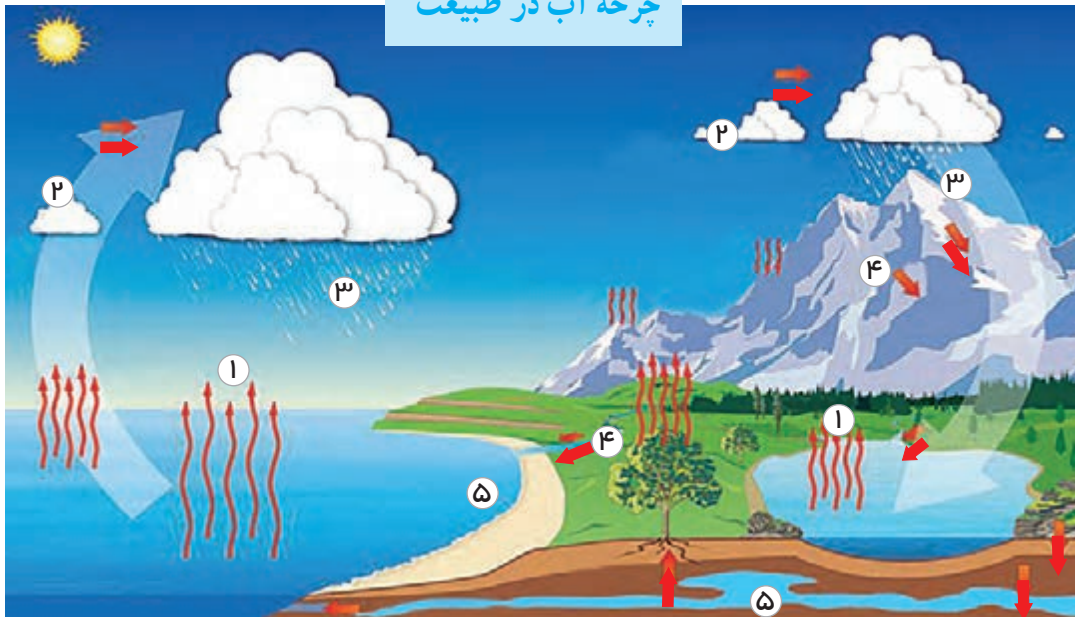
سال گذشته شما با برخی منابع تجدیدپذیر و تجدیدنپذیر آشنا شدید. وقتی جمعیت یک ناحیه زیاد می شود مصرف منابع بیشتر می شود. برای جلوگیری از کاهش یا به خطر افتادن منابع، باید راه های استفاده صحیح از منابع را یاد بگیریم. در این درس شما با دو منبع حیاتی دیگر یعنی «آب» و «خاک» که از منابع محدود هستند، آشنا می شوید.

آب

فعالیت

- ۱- همفکری کنید و روی یک کاغذ بنویسید مردم در چه فعالیت هایی (در منزل، شهر، روستا، مدرسه و...) از آب استفاده می کنند؟ فهرست خود را در کلاس بخوانید.

چرخه آب در طبیعت

آب یک منبع حیاتی و یک نعمت بزرگ الهی است و همه موجودات زنده به آن نیاز دارند. به طور کلی آب مورد نیاز انسان از آب های سطحی (رودها) یا آب های زیرزمینی (چاه، چشمه و قنات) تأمین می شود. شکل بالا گردش آب در طبیعت را نشان می دهد.

فعالیت

- ۲- به شکل چرخه (گردش) آب در طبیعت توجه کنید و مقابل اعداد ۱ تا ۵، هر مرحله را توضیح دهید.
- ۱- ۲ ۳ ۴ ۵
- ۵- ریختن آب ها به داخل دریاچه ها و برکه ها یا فرو رفتن در زمین (آب های زیرزمینی)

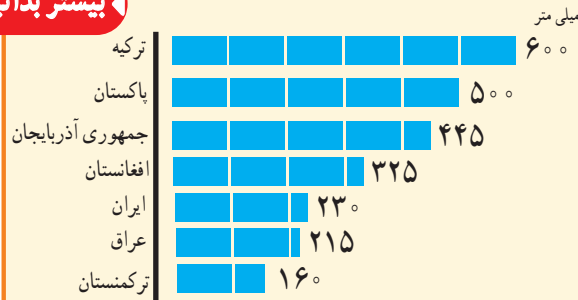
کشور ما ایران دارای منابع آب محدود است.

آیا می‌توانید با توجه به آنچه در فصل‌های قبل دربارهٔ آب‌وهوای ایران خواندید بگویید چرا کشور ما با کمبود آب مواجه است؟

فعالیت

۳- میانگین بارش سالانه* کشور ما حدود ۲۳۰ میلی‌متر است. روی نمودار مقابل این میانگین را با برخی از کشورهای همسایه مقایسه کنید. چه نتیجه‌ای می‌گیرید؟

بیشتر بدانیم

نقشه رودهای ایران

راهنما

کیلومتر ۰ ۱۰۰ ۲۰۰ ۳۰۰ ۴۰۰ ۵۰۰

پایتخت
مرکز استان
رودهای اصلی دائمی
مرز ایران

یکی از منابع مهم تأمین آب شهرنشینان و روستاییان، رودها هستند. به نقشه پراکندگی رودهای مهم ایران توجه کنید. رودها را نام ببرید و مسیر آنها را نشان دهید.

اغلب رودهای دائمی و پرآب ایران از کوه‌های البرز و زاگرس سرچشمه می‌گیرند. رودهای پرآب ایران چون از شیب‌های تند کوهستانی جاری می‌شوند، قابل کشتی‌رانی نیستند و فقط در بخشی از رود کارون می‌توان کشتی‌رانی کرد.

معمولاً رودهای ایران را از نظر جهت جریان آب یعنی جایی که به آن می‌ریزند می‌توان به سه حوضه آبریز تقسیم کرد:

حوضه آبریز دریای خزر: رودهای پرآبی که اغلب، از کوه‌های البرز و ارتفاعات شمالی کشور سرچشمه می‌گیرند و به دریای خزر می‌ریزند.

حوضه آبریز خلیج فارس و دریای عمان: رودهایی که از کوه‌های زاگرس یا کوه‌های پراکنده داخلی سرچشمه می‌گیرند و به خلیج فارس و دریای عمان می‌ریزند.

حوضه آبریز داخلی: رودهایی که به دریاچه‌ها و باتلاق‌های داخلی یا زمین‌های اطراف خود نفوذ می‌کنند و معمولاً موقت یا فصلی هستند.

رود دائمی با سد

رود فصلی یا موقتی

فعالیت

۴- کاربرگ شماره (۱۱) نقشه پراکندگی رودهای ایران را در کلاس کامل کنید.

۵- اگر به شما بگویند چرا با آنکه کشور ایران از شمال و جنوب به دریاهای بزرگی راه دارد با مشکل کمبود آب مواجه

است، شما چه پاسخی می‌دهید؟

۶- آیا تاکنون نام سواحل مکران را شنیده‌اید؟ با معلم خود این محدوده را در نقشه مشخص کنید.

قنات (کاریز) یکی از ابداعات ایرانیان باستان است.

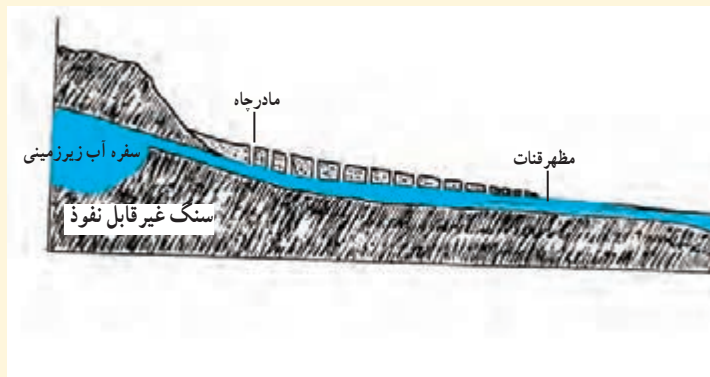

قنات باستانی گناباد

استفاده از آب پاک کاریز

بیش از دو هزار سال پیش، مردم ایران برای مقابله با کمبود آب در نواحی خشک، دست به ابتکار جالبی زدند و با حفر قنات از آب‌های زیرزمینی استفاده کردند. بعدها دانش و مهارت حفر قنات از ایران به کشورهای هم‌جوار و دوردست منتقل شد.

ساختمان قنات

...ایرانیان همچنین در سد سازی پیش‌گام بودند. ایجاد سد یا بند روی رودخانه‌ها از ابتکارات ایرانیان است. در دوره ساسانیان، در منطقه خوزستان سدهایی بر روی رودها احداث شده بود و فنون آبیاری ایرانیان در دنیای آن روز مشهور بود. اکنون نیز ایران از قدرتمندترین و پیشرفته‌ترین کشورهای جهان در صنعت سدسازی است.

سد عظیم کارون

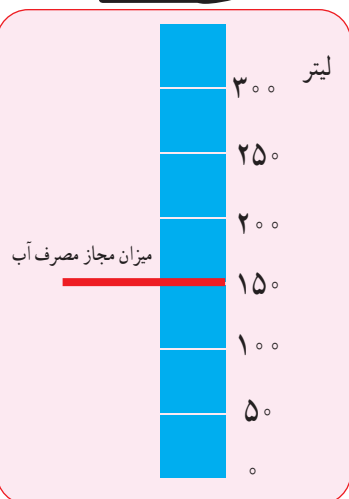
بقایای سازه‌های آبی شوشتر (در استان خوزستان) از دوره ایران باستان

● مصرف آب

آیا تاکنون فکر کرده‌اید که اگر فقط یک روز آب نداشته باشیم و جریان آب قطع شود چه اتفاقاتی می‌افتد؟

بچه‌ها، آیا می‌دانید در کشور ما مصرف سرانه آب بیش از حد مجاز است؟
میزان مجاز مصرف آب برای یک فرد در شبانه‌روز ۱۵۰ لیتر تعیین شده است اما در ایران متوسط مصرف در شبانه‌روز ۲۵۰ تا ۳۰۰ لیتر است.

(هر لیتر تقریباً معادل چهار لیوان آب است)

● مصرف آب در گذشته و حال

فعالیت

۷- با یکی از سالمندان خانواده یا فامیل طبق کاربرگه شماره (۱۲) مصاحبه کنید و نتیجه را در کلاس بخوانید.

از تحقیقی که انجام دادید به چه نتیجه‌ای رسیدید؟ به، میزان مصرف آب در طی زمان افزایش یافته است. با تغییر شیوه‌های زندگی مصرف آب روز به روز بیشتر شده است.

بیشتر بدانیم

یک آب انبار قدیمی در استان فارس

بچه‌ها، در گذشته در اغلب مناطق کشور ما، آب را در آب‌انبارها ذخیره می‌کردند. در آن زمان آب تصفیه شده و لوله‌کشی وجود نداشت. امروزه در همه شهرها و بیشتر روستاها آب لوله‌کشی وجود دارد و آب آشامیدنی سالم از طریق لوله در اختیار مردم قرار می‌گیرد. برای تصفیه* آب و رساندن آن به داخل لوله‌های منازل، پول و زحمت زیادی صرف می‌شود. برای همین، ما باید قدر این نعمت را بدانیم.

دانش‌آموزان یک مدرسه از تأسیسات تصفیه آب شهر بازدید کردند. کارشناس تأسیسات دربارهٔ مراحل تصفیه آب برای آنها توضیحاتی داد.

همچنین آنها مطالبی راجع به وجود برخی چاه‌های آب غیرمجاز در نقاطی از شهر و اطراف آن و نیز در برخی روستاها، که موجب آسیب به زمین و منابع آبی می‌شود، شنیدند.

ما چه کمکی می‌توانیم بکنیم؟

درست مصرف کنیم

- مثلاً در موقع حمام کردن یا مسواک زدن، شیر آب را باز نگذاریم. در هنگام دوش گرفتن به طور متوسط هر دقیقه ۲۰ لیتر آب مصرف می‌شود.
- شیرهای آب را همیشه بازدید و تعمیر کنیم تا چکه نکند.

آب را آلوده نکنیم

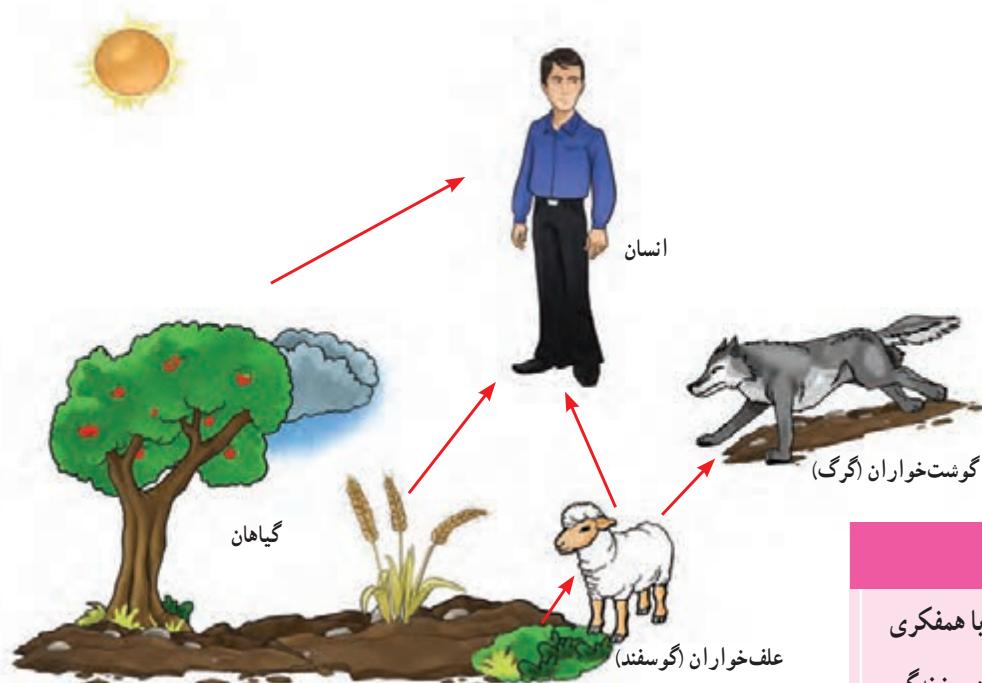
- زباله‌ها را در رودها و آب‌های جاری نریزیم. از نظر دین اسلام آلوده کردن آب‌ها گناه است. از مواد شوینده که ترکیبات شیمیایی دارند، کمتر استفاده کنیم. چون این مواد آب‌های زیرزمینی را آلوده می‌کنند.

فعالیت

- ۸- همفکری کنید و کاربرگه شماره (۱۳) «پیشنهاد درباره مصرف صحیح آب» را در کلاس انجام دهید.
- ۹- اگر ۱۰ دقیقه زمان دوش گرفتن در حمام طول بکشد چند لیتر آب (معادل چند لیوان) مصرف می‌شود؟ حساب کنید.
- ۱۰- اگر شعری درباره آب می‌دانید، در کلاس بخوانید.

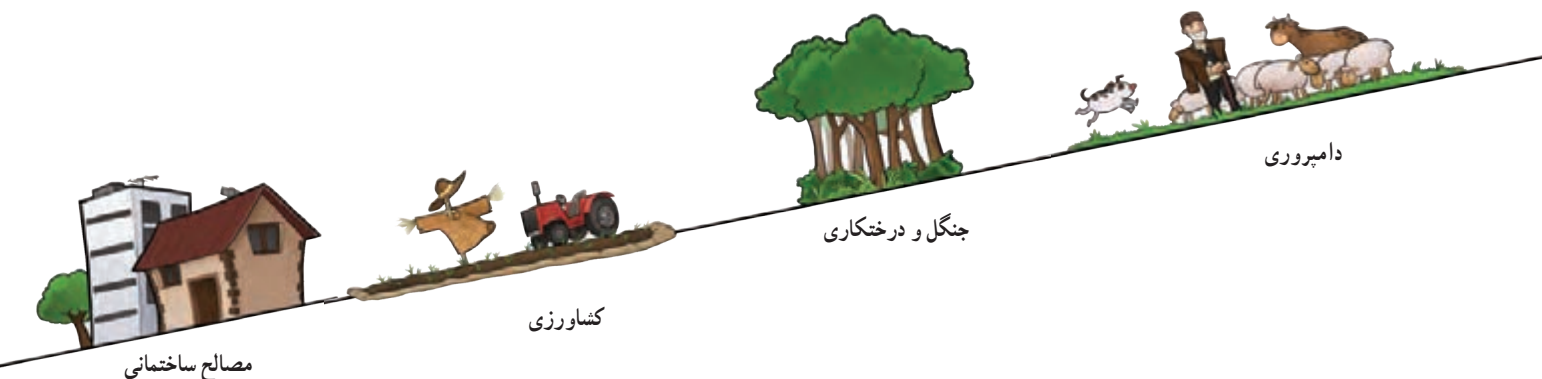
● خاک

فعالیت

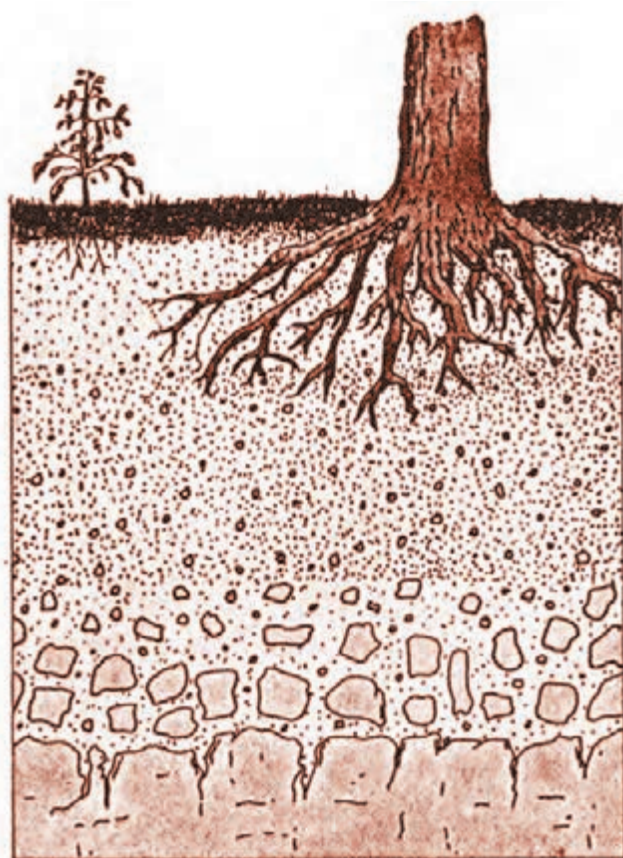
- ۱۱- به این تصویر دقت کنید و با همفکری یکدیگر بگویید خاک چه اهمیتی در زندگی موجودات زنده دارد؟

همان‌طور که بی‌بردید خاک یک منبع مهم تأمین غذا است. اما علاوه بر غذا، انسان در طی سالیان دراز از خاک برای ساختن خانه و... استفاده کرده است. آیا می‌توانید کاربردهای دیگر خاک را در زندگی انسان نام ببرید؟

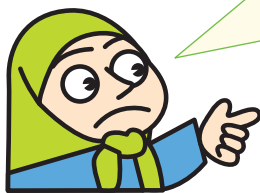
۱۲- ده مورد از مواد غذایی را که در دو روز گذشته مصرف کرده‌اید بنویسید و در جدول علامت بزنید.

وابستگی به خاک		منبع		مواد غذایی که خورده‌ام
ندارد	دارد	حیوانی	گیاهی	
				شیر -
				چای -
				... -
				... -
				... -

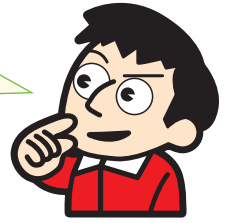
خاک چگونه تشکیل می‌شود؟ خاک، لایه نازکی از پوسته زمین است که طی زمان طولانی با توجه به عواملی مانند سنگ‌ها، آب و هوا و موجودات زنده یک منطقه تشکیل می‌شود. بنابراین هر نوع خاک مواد معدنی خاصی دارد که انواع مختلف خاک‌ها را تشکیل می‌دهد.

در کشور ما در جلگه‌ها و اطراف رودها و برخی کوه‌پایه‌ها خاک‌های حاصلخیزی وجود دارد که مواد آلی* و معدنی مناسب دارند. برعکس، خاک برخی مناطق مرکزی، شرقی یا جنوبی کشور به علت وجود نمک یا آهک غالباً برای کشاورزی مناسب نیست. در این مناطق به علت خشکی هوا و کمبود بارندگی، گیاهاک* (هوموس) خاک بسیار کم است.

نکته: آیا می‌دانید برای آنکه یک سانتی‌متر خاک زراعی* تشکیل شود صدها سال وقت لازم است؟ آیا می‌دانید سالیانه، هزاران تن خاک در جهان از بین می‌رود؟

چه عواملی موجب از بین رفتن خاک می‌شود؟

مثال :

- مصرف بیش از حد مواد غذایی و کشت بی‌دریی یک محصول در زمین و استراحت ندادن به خاک.
- قطع درختان و کندن بوته‌ها که موجب می‌شود خاک در اثر باد و باران به راحتی شسته شود.
- استفاده نامناسب و بی‌رویه از کودهای شیمیایی.
- ایجاد ساختمان و جاده و کارخانه روی خاک‌های قابل کشت.
- دفن زباله‌ها در خاک.

در کشور ما سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری*، وظیفه حفاظت از خاک را بر عهده دارد. آیا حفاظت از خاک فقط وظیفه

این سازمان است؟

واژه‌ها

بیشتر بدانیم

سرشماری: شمارش تعداد افرادی که در یک مکان زندگی می‌کنند در یک سال معین.

میانگین بارش سالانه: اگر میزان بارندگی یک مکان را در چند سال (برای مثال ۳۰ سال) جمع و بر تعداد سال‌ها تقسیم کنیم میانگین بارش سالانه آن مکان به دست می‌آید.

تصفیه آب: به مرحله‌ای گفته می‌شود که طی آن، آب را در حوضچه‌هایی ذخیره می‌کنند و سپس با مواد مختلف آلودگی آن را از بین می‌برند و به لوله‌های آب انتقال می‌دهند.

گیاخاک (هوموس): باقیمانده گیاهان و اجساد جانوران که در خاک وجود دارد و موجب حاصلخیزی آن می‌شود. رنگ خاکی که گیاخاک دارد، تیره است.

مواد آلی: به موادی که در بدن گیاهان، جانوران و انسان ساخته می‌شود مواد آلی می‌گویند.

خاک زراعی: خاکی که توانایی پرورش گیاهان را داشته باشد.

آبخیزداری: تقویت پوشش گیاهی و راه‌های جلوگیری از فرسایش خاک و زیان‌های سیل در مناطق سیل گیر.

به کار بندیم

۱- با کمک معلم و مسئولین مدرسه یک کارشناس سازمان آب و فاضلاب را به کلاس دعوت کنید تا درباره مصرف صحیح آب و مسائل مربوط به آن، به سؤالات شما پاسخ بدهد.

۲- به‌طور گروهی یک پوستر هشدار برای مصرف آب طراحی کنید و یک پیام روی آن بنویسید و در کنار آبخوری مدرسه نصب کنید.

۳- فرض کنید شما و دوستانتان در یک سازمان منابع طبیعی در یک ناحیه کار می‌کنید. عواملی را که موجب از بین رفتن یا آلودگی خاک می‌شود در درس ۱۴ بخوانید. سپس روی یک کاغذ آن عوامل را بنویسید و برای جلوگیری از هر کدام، یک یا چند پیشنهاد مطرح کنید.

عوامل	پیشنهاد
● مصرف بیش از حد مواد غذایی و	● به‌طوری‌دری یک محصول در زمین نکاریم

۴- اگر به اینترنت دسترسی دارید با راهنمایی معلم به پایگاه مرکز آمار ایران (www.amar.org.ir) وارد شوید و درباره ویژگی‌های جمعیتی استان یا محل زندگیتان اطلاعاتی به دست بیاورید.

گردشگری در ایران

فصل

حوزه‌های موضوعی:

- مکان و فضا
- نظام اجتماعی
- فرهنگ و هویت
- زمان، تداوم و تغییر
- منابع و فعالیت‌های اقتصادی

از آب‌های نیلگون خلیج فارس و دریای عمان تا سواحل زیبای خزر، دشت‌ها، کوه‌ها، جنگل‌ها، چشمه‌ها و بیابان‌ها چنان زیبا و شگفت‌انگیزند که دیدن آنها دل و جان را غرق نشاط می‌کند. آثار تاریخی و زیارتی و فرهنگی ایران ما را به گذشته‌های دور و نزدیک می‌برد و با زندگی پدران و مادران ما، در این سرزمین آشنا می‌کند. آیا می‌دانید ایران از نظر داشتن مکان‌های زیبای طبیعی در دنیا مقام پنجم و از نظر داشتن مکان‌های تاریخی و فرهنگی باشکوه مقام دهم را در دنیا دارد؟

شما با آموختن این فصل و انجام فعالیت‌های آن درمی‌یابید :

- گردشگر کیست؟ گردشگری چیست؟ رونق گردشگری چه اهمیتی دارد؟
- جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های تاریخی - فرهنگی مهم گردشگری کشور ما کدام‌اند؟
- چگونه از نقشه در سفرها و بازدید از مناطق استفاده کنیم؟

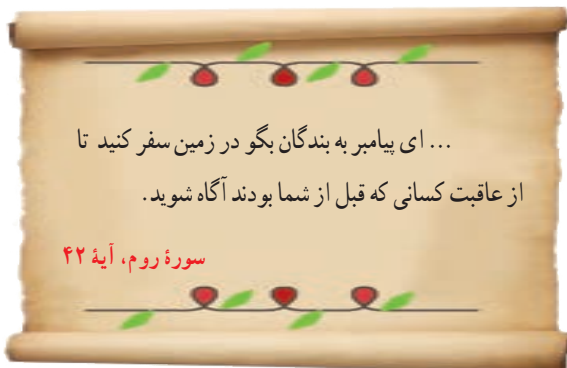
تنگه کافرین، ایلام

گردشگری چیست؟

درس ۱۵

فعالیت

۱- فرض کنید شما و دوستانتان می‌خواهید در تعطیلات چند روزه، با مسئولان مدرسه به یک اردو بروید؛ اما مکان سفر را باید خودتان انتخاب کنید.
به‌طور گروهی همفکری کنید و محلی را برای سفر انتخاب و روی آن توافق کنید. دلایل انتخاب آن مکان را روی کاغذ بنویسید و در کلاس بخوانید.

قرآن کریم انسان‌ها را به سیر و سفر روی زمین و تفکر در قدرت آفرینش خداوند و سرگذشت اقوام و ملل گذشته تشویق می‌کند.

ایران، کشوری زیبا و پهناور است و مناظر طبیعی و آثار تاریخی فراوان دارد. اغلب مردم در طی سال به سفرهای دور و نزدیک می‌روند. حتماً شما هم در تعطیلات تابستان یا ایام نوروز یا روزهای تعطیل هفته به سفر رفته‌اید. پس شما هم «گردشگر» بوده‌اید. به کسانی که محل اقامت یا کار خود را به‌طور موقت ترک می‌کنند و برای استراحت یا گردش و دیدن یا مطالعه مکان‌های تاریخی و طبیعی، به سفر می‌روند «گردشگر» می‌گویند. حتماً می‌دانید به کسانی که به سفرهای زیارتی می‌روند، «زائر» می‌گویند.
در گذشته، تعداد کسانی که به مسافرت می‌رفتند بسیار کم بود اما با گذشت زمان، تعداد گردشگران بیشتر شد؛ به‌طوری که امروزه میلیون‌ها نفر از مردم جهان در ایام مختلف سال از جایی به جای دیگر سفر می‌کنند. در کشور ما نیز تعداد مسافرت‌های مردم در سال‌های اخیر، افزایش یافته است.

• انواع گردشگری

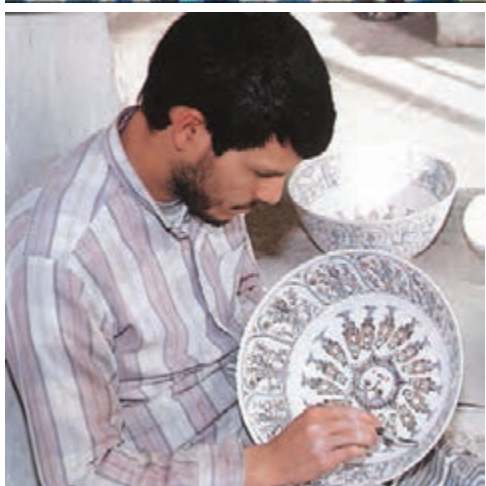
همه مردم از مسافرت، هدف یکسانی ندارند. بعضی از مردم ممکن است فقط به منظور استراحت و تفریح به مکانی سفر کنند. بعضی برای زیارت اماکن مقدس یا مطالعه آثار تاریخی به سفر می‌روند.
بعضی از افراد برای بازدید از نمایشگاه‌ها یا حضور در گردهمایی‌های علمی سفر می‌کنند و بالاخره برخی از گردشگران هم به «طبیعت‌گردی*» می‌پردازند.

فعالیت

- ۲- شما تاکنون کدام یک از انواع گردشگری را تجربه کرده‌اید؟ در کلاس بگویید.
- ۳- همفکری کنید و بگویید چه عواملی موجب شده که سفر کردن و گردشگری افزایش یابد.
- ۴- درباره بوم‌گردی و تفاوت آن با دیگر انواع گردشگری، تحقیق کنید.

● اهمیت گردشگری

● وقتی افراد به سفر می‌روند علاوه بر استراحت و تفریح با پدیده‌های زیبای طبیعی و مکان‌های مذهبی، تاریخی و فرهنگی آشنا می‌شوند و چیزهای زیادی درباره مکان‌ها و آداب و رسوم مردم مناطق یاد می‌گیرند.

● وقتی گردشگران به ناحیه‌ای سفر می‌کنند در آن ناحیه شغل‌های مختلفی ایجاد می‌شود؛ برای مثال هتل‌داری، دفاتر فروش بلیت، دفاتر حمل و نقل، فروش صنایع دستی و غذاها و شیرینی‌های محلی.

آیا می‌توانید شغل‌های دیگری را که در اثر فعالیت گردشگری به وجود می‌آید، نام ببرید؟
وقتی در یک مکان شغل‌های بیشتری به وجود بیاید، درآمد مردم آنجا بیشتر می‌شود. پس گردشگری نقش مهمی در افزایش درآمد مردم یک منطقه دارد.

● ما ایرانیان براساس فرهنگ و ارزش‌های دینی خود، با گردشگرانی که از خارج از کشور به ایران می‌آیند، با احترام و محبت برخورد می‌کنیم و سعی می‌کنیم آنها را با فرهنگ، تمدن و تاریخ خود آشنا کنیم.

فعالیت

۵- فرض کنید فصل تابستان است و عده زیادی مسافر به شهر یا روستای محل زندگی شما سفر کرده‌اند. شما برای کسب درآمد چه شغل‌هایی پیشنهاد می‌کنید؟ خود شما دوست دارید چه شغلی در این زمینه داشته باشید؟

تنگه ریگان - سمیرم - اصفهان

گردشگری و نقشه

یکی از وسایل مهمی که باید برای گردشگری یا انجام هر نوع سفر از آن استفاده کرد، نقشه است. نقشه‌ها به ما کمک می‌کنند تا مکان‌های جدید را بهتر پیدا کنیم و سریع‌تر خود را به آنجا برسانیم. بدون نقشه ممکن است مسیرها را اشتباه کنیم یا زمان زیادی برای پیدا کردن یک مکان صرف کنیم. در پایه ششم با نقشه گردشگری شهر اصفهان آشنا شدید. اکنون به نقشه گردشگری شهر قم توجه کنید.

شمال

راهنما

- پارک
- مرکز خرید
- هتل
- پمپ بنزین
- آژانس هواپیمایی
- ایستگاه راه آهن
- حرم مطهر

فعالیت

۶- فرض کنید شما و خانواده‌تان به شهر قم سفر کرده‌اید. ابتدا جهت‌های شمال و جنوب و مشرق و مغرب را روی نقشه پیدا کنید. سپس با استفاده از راهنما، مسجد مقدس جمکران، دو مرکز خرید، دفتر فروش بلیت هواپیما، ایستگاه راه‌آهن و یک پارک را مشخص کنید و علامت بزنید. موقعیت هر کدام را نسبت به حرم مطهر مشخص کنید. **مثال:** ایستگاه راه‌آهن: غرب حرم

یکی دیگر از نقشه‌هایی که به هنگام سفر باید همراه داشته باشیم، نقشه راه‌ها است. آیا تاکنون این نوع نقشه را دیده‌اید یا از آن استفاده کرده‌اید؟

نقشه راه‌های ایران

بر روی نقشه راه‌ها، جاده‌های اصلی و فرعی و همچنین مکان‌های خدماتی چون رستوران‌ها، تعمیرگاه‌ها، پمپ بنزین‌ها، نمازخانه و نظایر آن مشخص شده است. با استفاده از مقیاس نقشه راه‌ها می‌توانید حساب کنید چقدر از روستا یا شهری که می‌خواهید به آن سفر کنید، فاصله دارید.

فعالیت

۷- کاربرگه شماره (۱۴) محاسبه مسافت راه‌ها را روی نقشه انجام دهید.

۸- با کمک معلم نقشه گردشگری شهر یا استان خودتان را تهیه کنید و به دیوار کلاس بزنید و روی آن مکان‌های دیدنی را مشخص کنید.

جاذبه‌های گردشگری ایران

مسجد جامع یزد

آرامگاه دانیال نبی (ع) — خوزستان

مسجد گوهر شاد در حرم مطهر رضوی، با قدمتی حدوداً ۶۰۰ سال

در کشور عزیز ما ایران، آن قدر جاذبه‌های فراوان طبیعی و تاریخی — فرهنگی وجود دارد که هم مردم ایران و هم مردم سایر کشورها علاقه‌مند به بازدید این جاذبه‌ها هستند.

● سفرهای زیارتی

در کشور ما، بخش عمده‌ای از سفرها جنبهٔ زیارتی دارد. سفرهای زیارتی به منظور بازدید از مکان‌های مقدس و زیارت مرقد پیامبران الهی، امامان بزرگوار (ع) و امامزاده‌ها انجام می‌گیرد.

شما در کتاب هدیه‌های آسمان پایهٔ ششم با سه زیارتگاه مهم کشورمان آشنا شدید. آیا می‌توانید

این سه زیارتگاه را که مرقد سه امامزاده است نام ببرید؟

در ایران مساجد باشکوهی نیز وجود دارد که مورد توجه زائران داخلی و خارجی قرار می‌گیرند. بعضی از مساجد علاوه بر محل عبادت، از نظر معماری زیبای اسلامی نیز مورد توجه گردشگران هستند؛ مانند مسجد امام و شیخ لطف‌الله در اصفهان، مسجد جامع یزد و مسجد گوهرشاد در مشهد.

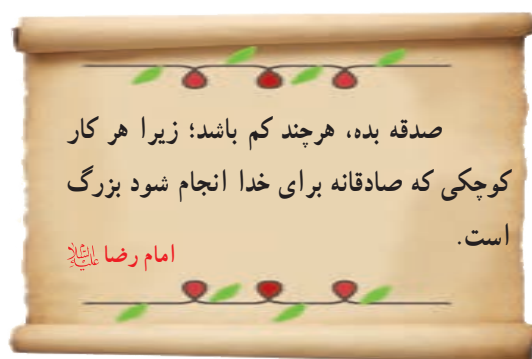
● مشهد مقدس، مهم‌ترین قطب زیارتی ایران

همه ساله تعداد زیادی از زائران ایرانی و خارجی (حدود ۱۷ میلیون نفر) برای زیارت مرقد مطهر

امام رضا (ع) به مشهد سفر می‌کنند.

● خوب است بدانید از کشورهای مسلمان، مانند کشور دوست و همسایه ما عراق، هر ساله تعداد زیادی زائر وارد کشور می‌شوند. از کشور ما نیز، هر ساله چند میلیون زائر، مشتاقانه برای زیارت عتبات عالیات* به کشور عراق می‌روند و مورد پذیرش و مهمان‌نوازی گرم آنها قرار می‌گیرند.

بیشتر بدانیم

امام هشتم شیعیان، حضرت علی ابن موسی الرضا، فرزند امام موسی کاظم علیه السلام، در سال ۱۴۸ هجری در شهر مدینه متولد شدند. آن حضرت در ۳۵ سالگی و بعد از شهادت پدر گرامی شان به امامت رسیدند.

در سال‌های گذشته خواندید که پس از رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اتفاقاتی که به وجود آمد، خلفای بنی امیه و بنی عباس حکومت ظالمانه‌ای را در پیش گرفتند و امامان معصوم علیهم السلام را که خواستار اجرای عدالت و قوانین اسلام بودند، به شهادت می‌رساندند. یکی از خلفای عباسی، مأمون بود. او امام رضا علیه السلام را به اجبار از شهر مدینه به پایتختش در خراسان، که شهر مرو بود، آورد و او را به ولایتعهدی انتخاب کرد. مأمون با این کار می‌خواست نشان بدهد به خاندان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله علاقه دارد و به این ترتیب مردم را فریب داده و از شورش آنها جلوگیری کند.

در طول مسیر مردم مشتاقانه به دیدار ایشان می‌آمدند و امام رضا علیه السلام از این فرصت برای بیان حقایق دینی به آنها و پاسخ به سؤالاتشان استفاده می‌نمودند. در شهر مرو هم آن حضرت در مجالس علمی و گفت‌وگو شرکت می‌کردند و راه و روش واقعی پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت را به متفکران و مردم نشان می‌دادند و به همه سؤالات دینی و علمی پاسخ می‌گفتند و آنها را راهنمایی می‌کردند.

مأمون که می‌دید امام رضا علیه السلام از او اطاعت نمی‌کند و شرایط وی را نمی‌پذیرد و از طرفی جلسات علمی باعث شده پیروان ایشان روز به روز بیشتر شود، سرانجام امام رضا علیه السلام را مسموم کرد و به شهادت رساند. بدن مطهر امام رضا علیه السلام در نزدیکی شهر توس به خاک سپرده شد. رفت و آمد شیعیان برای زیارت مقبره ایشان باعث گسترش و رونق این منطقه شد و اندک اندک شهر مشهد شکل گرفت.

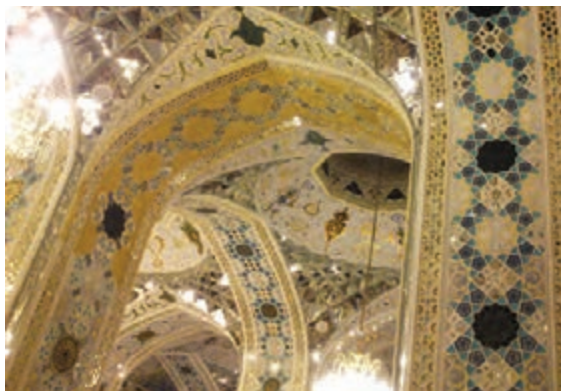
ضریح جدید امام رضا علیه السلام، به دست استاد فرشچیان طراحی شده است که ترکیبی از نگارگری، خطاطی و نقاشی، با تکیه بر فرهنگ ایرانی - اسلامی است. صحن انقلاب یا صحن کهنه، قدیمی‌ترین صحن حرم امام رضا علیه السلام است که قدمتی حدوداً ششصد ساله دارد. سقاخانه، نقاره خانه و پنجره فولاد و مقبره علمایی مانند شیخ حر عاملی و... در این صحن قرار دارند.

حرم مطهر امام رضا (ع) و مجموعه آستان قدس رضوی، علاوه بر اهمیت زیارتی از نظر معماری و تاریخی نیز اهمیت فراوانی دارد و در هر یک از صحن‌ها، شاهکارهایی از معماری ایرانی - اسلامی مشاهده می‌شود.

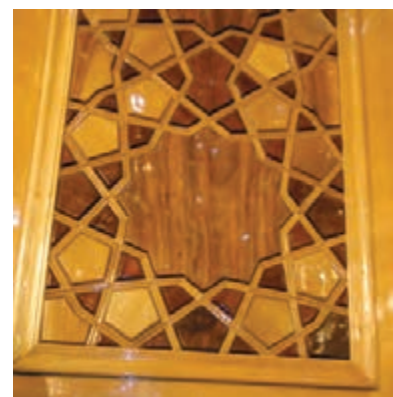
در صحن‌های مطهر حرم امام رضا (ع) آرامگاه برخی شخصیت‌های بزرگ علمی مذهبی کشور مانند شیخ بهایی و علامه محمدتقی جعفری وجود دارد.

فعالیت

- ۱- اگر به اینترنت دسترسی دارید با راهنمایی معلم به پایگاه آستان قدس رضوی وارد شوید و اطلاعاتی درباره زیارت حرم مطهر و بخش‌های مختلف آن به دست آورید.
- ۲- به طور گروهی با استفاده از دانشنامه شبکه رشد یا سایر منابع درباره زندگی و آثار یکی از این دو شخصیت بزرگ یک صفحه مطلب بنویسید و در کلاس بخوانید.
- ۳- آیا تاکنون صلوات خاصه امام رضا (ع) را شنیده اید؟ چه احساسی نسبت به آن دارید؟

تحویل سال در حرم مطهر رضوی

رسمی کهن: نقاره‌چی‌ها قبل از طلوع و غروب خورشید و هم‌چنین در روزهایی مانند میلاد معصومین (ع) یا جشن‌های مذهبی، نقاره می‌زنند.

هنرمندان مختلف، با ارادت و علاقه‌ای که به امام رضا (ع) داشته‌اند، آثار هنری باشکوهی در حرم مطهر خلق کرده‌اند.

مجموعه آستان قدس رضوی دارای چند کتابخانه بزرگ، مرکز درمانی، مهمانسرا و چند موزه باشکوه است که از جمله می توان به موزه قرآن و موزه سکه، موزه صدف و موزه سلاح اشاره کرد. در موزه امام رضا (علیه السلام)، آثار مختلفی از جمله مدال هایی که برخی از نخبگان علمی (مانند برندگان المپیادهای علمی) و همچنین ورزشکاران اهدا کرده اند، نگهداری می شود. مدال های کشتی گیر محبوب ایران مرحوم تختی، از قدیمی ترین این مدال هاست.

از مهم ترین اشیای موجود در این موزه می توان به قرآن های نفیس که با خط مبارک ائمه اطهار بر روی پوست آهو نوشته شده، اولین سنگ مرقد مطهر امام رضا (علیه السلام) و سکه ها و کتیبه های نفیس اشاره کرد.

خادمان حرم، مسئولیت نظم و راهنمایی زائران را برعهده دارند.

فعّالیت

۴- اگر با خانواده تان به مشهد سفر کنید، بعد از زیارت حرم امام رضا (علیه السلام) پیشنهاد می کنید از کدام بخش های آستان قدس دیدن کنید؟

۵- کاربرگه شماره (۱۵) را در کلاس کامل کنید.

۶- تحقیق کنید که این دو آرامگاه در تصاویر زیر، در کجا هستند و هر یک از این دو شخصیت، چه نسبتی با امام رضا (علیه السلام) دارند؟

آرامگاه حضرت احمد بن کاظم (معروف به شاهچراغ)

حرم حضرت معصومه (علیه السلام)

گردشگری تاریخی

ایران به دلیل دارا بودن تاریخ طولانی، آثار و بناهای متعددی دارد. مساجد، کاروانسراها، کاخ‌ها، حمام‌ها، بازارها، پل‌ها، آرامگاه‌های شاعران و دانشمندان، خانه‌های تاریخی و برج‌ها از جمله این آثار هستند.

برخی از این بناها میراث جهانی* هستند که باید از آنها محافظت شود. علاوه بر مردم ایران، بسیاری از موزه‌ها و پژوهشگران

کشورهای جهان، علاقه‌مند به بازدید از این آثار تاریخی هستند.

بیشتر بدانیم

تخت جمشید که یونانیان به آن پرسپولیس می‌گفتند، بنایی عظیم شامل چندین کاخ و تالار به مساحت حدود ۱۲۵۰۰۰ متر مربع است. ساخت این بنا به فرمان داریوش اول هخامنشی آغاز و توسط جانشینان او به پایان رسید. برای انجام این کار، بهترین معماران، مهندسان، سنگ‌تراشان (حجاران)، نقاشان و کارگرانی با دستمزد معین از سراسر امپراتوری به کار گرفته شدند.

در طراحی و ساخت این مجموعه از اصول مهندسی و معماری دقیق و پیشرفته‌ای استفاده شده است. به منظور مقاوم‌سازی ساختمان‌ها، ابتدا تمام سطح زیربنا را خاک‌برداری و با شن‌ریزه‌ها رسوبی پرکرده‌اند و سپس به ساخت و ساز پرداخته‌اند. ستون‌های سنگی تخت جمشید به ارتفاع ۱۴ تا ۲۰ متر، از شگفتی‌های معماری ایران و حتی جهان در دوره باستان است. سنگ‌های مورد نیاز از کوه‌های دور و نزدیک بریده و توسط نیروی انسانی یا گاری به محل کار برده می‌شد. پس از حجاری‌های مقدماتی، قطعه سنگ‌ها با استفاده از داربست‌های محکم و قرقه و طناب بر روی هم قرار می‌گرفتند. سپس عملیات تراشیدن و صیقل دادن ستون‌ها و ایجاد شیارهای تزئینی آغاز می‌شد.

زیبایی و عظمت این آثار، محصول سرچنجه هنرمند، ذهن خلاق و ذوق و ابتکار ایرانی است و برای همین، تخت جمشید که به عنوان یک میراث جهانی شناخته می‌شود و همچنین دیگر آثار تاریخی در سراسر کشور، مایه افتخار ایرانیان و جزء آثار ارزشمند تاریخی کشور هستند. با این وجود نباید فراموش کرد که استفاده از این کاخ‌ها و بناها، منحصر به پادشاهان ظالم و ستمگر بود و زمانی، حاکمانی حکومت می‌کردند که برای مردم و رأی آنها، ارزشی قائل نبودند و حقوق آنها را پایمال می‌کردند.

تخت جمشید، استان فارس

دروازه سنگی، آذربایجان غربی

منطقه تاریخی آپادانا - شوش

• طبیعت‌گردی

آبشار ویسدار - گیلان

یکی از انواع گردشگری، گردش و استراحت یا مطالعه و تحقیق در مکان‌های طبیعی چون کوه‌ها، غارها*، چشمه‌های آب‌معدنی و بیابان‌ها و جنگل‌ها و پناهگاه‌های حیات‌وحش و روستاها است.

کشور ایران به دلیل داشتن ناهمواری‌های مختلف و آب‌وهوای متنوع، زیستگاه‌های متنوعی دارد. بعضی از این مکان‌ها به عنوان «میراث زیستی جهانی»* اعلام شده‌اند.

برخلاف برخی کشورهای دنیا که از دیدن زیبایی‌های برخی فصل‌های سال و

برخی اقلیم‌ها محروم هستند، در کشور ایران هریک از چهار فصل سال زیبایی‌های خاص خود را نشان می‌دهد. علاوه بر زیبایی‌های طبیعی، بناها و معماری‌های به جای مانده از دوره‌های مختلف تاریخی مخصوصاً پس از اسلام نیز، از شگفتی‌های کشورمان است.

(ب)

(الف)

سواحل چابهار در دریای عمان، استان سیستان و بلوچستان

کویرنوردی

دره خزینه بهشت، استان لرستان، میانه‌های جاده پلدختر به اندیمشک

– من راهنمای گردشگری هستم.

وظیفه من راهنمایی کسانی است که برای بازدید از محیط‌های دیدنی به آن منطقه می‌آیند. من اطلاعات و جزئیات محل را در اختیار آنها قرار می‌دهم.

من در هدایت مسافران مهارت کافی دارم و به حفظ و حمایت از محیط‌زیست باور دارم. همچنین در قبال فرهنگ و باورهای مردم آن منطقه و مهارت‌های زبانی و تلفظ درست کلمات مسئولیت دارم.

فعالیت

۷- با همفکری با معلم و دوستانتان، درباره فعالیت‌های زیر در کلاس گفت‌وگو کنید :

الف) آیا مقاصد گردشگری محل زندگی خودتان را به خوبی می‌شناسید؟ گزارشی از آنها را در کلاس ارائه دهید.
ب) آیا فکر می‌کنید در محل زندگی شما، آثار طبیعی و گردشگری یا صنایع دستی یا مکان‌های دیدنی وجود دارد که به اندازه کافی در کشور یا جهان، شناخته شده نیست؟ چه راه‌حلی برای شناساندن آنها به دیگران و همچنین برای حفظ و نگهداری آنها، به ذهنتان می‌رسد؟

پ) وظایف یک راهنمای تور محلی را شرح دهید. برای این کار می‌توانید در اینترنت جست‌وجو نمایید.

ت) در زمینه سریع پاسخ این فعالیت تعدادی تصویر جذاب از جاذبه‌های طبیعی و بناهای تاریخی ایران را می‌بینید.

کدام یک از این جاذبه‌ها در استان شما وجود دارد؟

● گردشگری و حفاظت از محیط زیست

گردشگری در طبیعت ممکن است باعث بروز مشکلاتی شود و بعضی از مناطق در اثر انبوه مسافران آسیب ببینند.

فعالیت

- ۸- به عکس مقابل توجه کنید و بگویید.
- چرا چنین منظره‌ای به وجود آمده است؟
- چه آسیب‌هایی ایجاد می‌شود؟
- برای مقابله با این آسیب‌ها چه باید کرد؟

امروزه کشورها سعی می‌کنند برای گردش و استراحت در طبیعت طوری برنامه‌ریزی کنند که از آسیب رساندن به محیط زیست جلوگیری شود.

یکی از این برنامه‌ها، ایجاد «پارک‌های ملی» است. در پارک‌های ملی مانند مناطق حفاظت شده، بوته‌کشی، چرای دام‌ها، شکار و نظایر آنها ممنوع است و محیط‌های امن طبیعی برای جانوران پدید آورده‌اند. بخشی از این پارک‌ها هم به گردشگاه مسافران اختصاص داده شده است.

پارک ملی گلستان در استان‌های گلستان و خراسان شمالی از بزرگ‌ترین پارک‌های ملی ایران است.

طبیعت‌گردی (اکوتوریسم): سفر به مناطق طبیعی بدون لطمه زدن به محیط زیست.

میراث جهانی: سازمان یونسکو که یک سازمان جهانی است، بناهای تاریخی یا آثار بسیار ارزشمند را که بی‌همتا یا استثنایی هستند به عنوان میراث فرهنگی جهانی اعلام می‌کند؛ یعنی علاوه بر کشوری که این آثار در آن وجود دارد، کشورهای دیگر جهان نیز وظیفه دارند برای حفظ آن آثار یا مکان بکوشند.

غار: حفره‌هایی که به طور طبیعی در سطح زمین تشکیل می‌شود و معمولاً در دامنه کوه‌ها قرار دارد.

میراث زیستی جهانی: یونسکو مکان‌هایی مانند جنگل، کوه، صحرا یا گونه‌هایی از گیاهان و جانوران را که پدیده‌های بی‌نظیر طبیعی باشند به عنوان میراث زیستی جهانی اعلام می‌کند؛ یعنی اینها به همه انسان‌های زمین تعلق دارند و همه باید برای حفظ آنها بکوشند.

عتبات عالیات: به مجموعه آرامگاه‌های امامان شیعه علیهم‌السلام در عراق که در شهرهای نجف، کربلا، کاظمین و سامرا قرار دارند و مدفن ۶ تن از امامان ما در آنجا است، عتبات عالیات گفته می‌شود.

به کار بندیم

- ۱- فرض کنید در تابستان چند مسافر و گردشگر از شهر و یا کشوری دیگر به محل زندگی شما آمده‌اند و می‌خواهند سه روز در شهر یا روستای شما بمانند و جاهانی دیدنی را ببینند. همفکری کنید و روی یک صفحه، برنامه‌ای سه روزه برای این مهمان‌ها بنویسید و مکان‌هایی را برای بازدید پیشنهاد کنید. برنامه را در کلاس بخوانید و به معلم بدهید.
- ۲- فرض کنید در یک منطقه طبیعی بسیار زیبا زندگی می‌کنید که گردشگران زیادی از آنجا دیدن می‌کنند. شورای اسلامی محله از شما می‌خواهد خسارت‌هایی را که ممکن است به محیط طبیعی وارد شود پیش‌بینی کنید و راه‌حل‌هایی برای آن بنویسید. همفکری کنید و آنها را روی یک کاغذ بنویسید و به معلم بدهید.

راه حل	خسارت یا ضرر
.....	۱- ممکن است زیاله‌ها را در آب رود بریزند

- ۳- شما و خانواده‌تان در یک محیط طبیعی زیبا ناهار خورده‌اید و مشغول جمع کردن سفره هستید. با شیشه نوشابه، قوطی کنسرو و پلاستیک‌های مواد غذایی و نظایر آن چه می‌کنید؟ بگویید.

سرزمین ما، کاوش در گذشته‌های دور

فصل ۹

حوزه‌های موضوعی:

- زمان، تداوم و تغییر
- مکان و فضا
- نظام اجتماعی
- فرهنگ و هویت

سرزمین پهناور ایران از گذشته‌های بسیار دور محل زندگی انسان‌ها بوده است. آثار به‌دست آمده از کاوش‌های باستان‌شناسی نشان می‌دهد که حدود ده هزار سال پیش در ایران سکونتگاه‌هایی وجود داشته است، به همین جهت ایران در جهان، به‌عنوان سرزمینی کهن شناخته شده است. آثار تاریخی به جا مانده، میراث فرهنگی هستند و باید از آنها محافظت کنیم.

شما با آموختن این فصل و انجام فعالیت‌های آن درمی‌یابید:

- چگونه می‌توان پی برد که ایران جایگاه تمدن‌های بزرگ بوده است؟
- چه کسانی درباره گذشته مطالعه می‌کنند؟ چگونه؟
- میراث فرهنگی چیست؟
- چرا آثار تاریخی در موزه‌ها نگهداری می‌شوند؟

میراث فرهنگی و تاریخ

درس ۱۷

سکه ساسانی

تنگه تاریخی سولک، کهگیلویه و بویراحمد

خانه بروجردی‌ها، کاشان

گنبد کاووس، گلستان

گلستان سعدی

مقبره دانیال نبی، شوش

فرش پازیریک

فعالیت

۱- به تصاویر بالا دقت کنید. چه آثاری مشاهده می‌کنید؟ آیا این آثار با ارزش هستند؟ چرا؟ گفت‌وگو کنید.

هر یک از این موارد، نمونه‌هایی از میراث فرهنگی هستند.

میراث فرهنگی چیست؟
چرا باید از میراث فرهنگی حفاظت کنیم؟

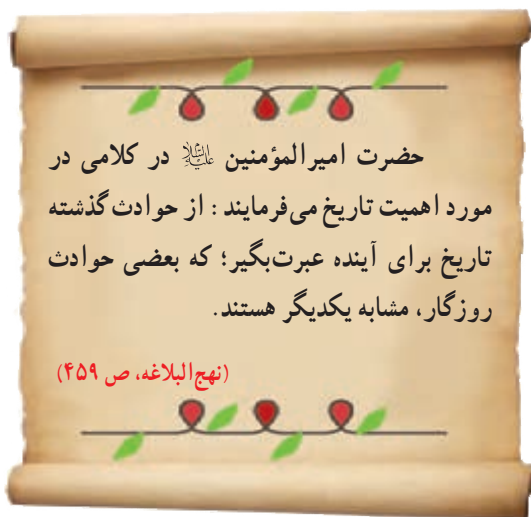

میراث، یعنی ارث و هر چیزی که از گذشتگان و نیاکان به ما رسیده باشد. بخشی از آثاری که از گذشتگان برای ما به جای مانده است، «میراث فرهنگی» است. میراث فرهنگی همه آثار ارزشمندی است که به فرهنگ*، تمدن و هویت یک ملت مربوط می‌شود. این آثار، حاصل فکر، ابتکار، زندگی و تلاش مردمی است که در گذشته زندگی می‌کرده‌اند.

میراث فرهنگی ممکن است آثار مادی مثل ظرف‌ها، سکه‌ها، کتیبه*ها، فرش‌ها، کتاب‌های قدیمی و بناهای تاریخی، مساجد و امامزاده‌ها باشد که به آنها میراث فرهنگی ملموس می‌گویند. همچنین ممکن است آثار غیرمادی مانند اعتقادات، دستاوردهای علمی و هنری و فرهنگی، مشاهیر، زبان و یا آداب و رسوم باشد که از گذشته به ما رسیده است که به آنها میراث فرهنگی ناملموس می‌گویند.

از آنجا که ایران جایگاه تمدن‌های کهن و یکی از قدیمی‌ترین سکونتگاه‌های بشری است، دارای میراث فرهنگی بسیار زیاد است که بخشی از آن در موزه‌ها نگهداری می‌شود. البته قبل از انقلاب اسلامی، بخشی از آثار باستانی و گنجینه‌های هنری ایران، به دست بعضی کشورها، به ویژه فرانسه، انگلیس و آمریکا در آغاز کاوش‌های باستان‌شناسی به غارت رفت.

میراث فرهنگی به همه مردم یک کشور تعلق دارد، پس همه باید در حفظ آن بکوشند.

فعالیت

۲- ما باید برای حفظ و معرفی میراث فرهنگی برنامه‌ریزی و تلاش کنیم تا بتوانیم آنها را به آیندگان بسپاریم. به نظر شما این کار چه ضرورتی دارد؟ چه راه‌هایی برای حفظ و نگهداری میراث فرهنگی پیشنهاد می‌دهید؟

● چه کسانی گذشته را مطالعه می‌کنند؟

علم تاریخ عبارت است از مطالعه زندگی انسان‌ها در گذشته. آشنایی با گذشته به ما کمک می‌کند تا زمان حال را بهتر بفهمیم. زندگی ما در زمان حال با زندگی انسان‌های گذشته پیوند دارد. با مطالعه زندگی مردمان گذشته می‌توانیم بخش‌هایی از این پیوستگی را درک کنیم و از آن برای بهبود زندگی امروزمان بهره بگیریم و در ارتقای آن بکوشیم.

به کسانی که درباره زندگی انسان‌ها و رویدادهایی که در گذشته اتفاق افتاده، مطالعه و تحقیق می‌کنند، مؤرخ می‌گویند. مؤرخان در مطالعات خود از منابع مختلفی مثل کتاب‌ها و نوشته‌ها یا کتیبه‌ها، ابزارها و وسایل زندگی، بناها، سکه‌ها، سلاح‌ها، سنگ‌نگاره‌ها و هر چیزی که از گذشته باقی مانده است، استفاده می‌کنند.

آنها سعی می‌کنند شواهد و مدارک* به جای مانده را با دقت بررسی کنند تا به واقعیت آنچه در گذشته رخ داده، پی ببرند و آن‌گاه نظر خود را درباره یک موضوع تاریخی بگویند.

مورخان در کار خود از یافته‌ها و نتایج مطالعات «باستان‌شناسان» نیز استفاده می‌کنند.

باستان‌شناسان بناها و اشیای باقی‌مانده از گذشته را کشف و مطالعه می‌کنند. آنان ابتدا مکانی را که ممکن است در آن از گذشته‌های دور آثاری وجود داشته باشد، شناسایی می‌کنند. در این مرحله باستان‌شناسان با دوروش حدس می‌زنند که در یک مکان آثار باستانی وجود دارد :

۱- مطالعه منابع تاریخی ۲- دیدن شواهدی از آثار و بناهای گذشته.

گاهی بعضی از آثار تاریخی به صورت اتفاقی و در نتیجه فعالیت‌های کشاورزی و عمرانی و یا بروز پدیده‌های طبیعی از دل زمین نمایان شده‌اند.

فعالیت

۳- در مورد آثار باستانی نام برده شده تحقیق کنید و بگویید هر کدام از آنها چگونه کشف شده‌اند.

● تمدن جیرفت در استان کرمان.....

● مردان نمکی در استان زنجان.....

برخی از آثار و بناهای تاریخی مانند تخت جمشید و طاق بستان، بر روی سطح زمین قرار دارند و به آسانی قابل شناسایی هستند، اما بخش زیادی از آثار باستانی زیر خاک و یا در اعماق دریاها و رودخانه‌ها قرار گرفته‌اند. در تصویر روبه‌رو باستان‌شناسان برای این‌که آثار موجود را از دل خاک بیرون بیاورند، خاک‌ها را با حوصله لایه‌برداری می‌کنند و به هر شیئی که برخورد می‌کنند، معمولاً همان موقع از آن عکس و فیلم تهیه می‌کنند سپس آنها را به دقت بررسی و مطالعه می‌کنند.

فعالیت

۴- آیا می‌توان تنها با استناد به شواهد و مدارک برجای مانده (یعنی یافته‌های باستان‌شناسان)، به واقعیت و احوال

گذشتگان پی برد؟ به نظر شما چه راه‌های دیگری نیز وجود دارد؟ در این مورد، با معلم خود گفت‌وگو کنید.

● پرسش‌های مهم

مورخان معمولاً کار خودشان را با پرسش‌هایی درباره‌ی گذشته آغاز می‌کنند. آنها می‌خواهند درباره‌ی اشخاص یا رویدادهای یک

دوره زمانی چیزهایی بدانند. موزه‌ها ممکن است درباره یک موضوع، اطلاعاتی داشته باشند، اما چیزهایی هم برای آنها نامعلوم باشد. در هر حال، آنها پرسش‌هایی را طرح و سپس درباره آنها تحقیق می‌کنند تا پاسخ‌های احتمالی آنها را پیدا کنند. برای مثال، به این پرسش‌های تاریخی توجه کنید.

- چه چیزی اتفاق افتاده است؟
- چه کسی یا چه کسانی در این واقعه شرکت داشته‌اند؟
- در چه زمانی اتفاق افتاده است؟
- علت یا علت‌های این رویداد چه بوده است؟
- در کجا این اتفاق رخ داده است؟
- چگونه می‌توان از این موضوع برای حال و آینده استفاده کرد؟

فعالیت

۵- به چند گروه تقسیم شوید و همفکری کنید و یکی از موضوعات زیر را انتخاب و درباره آن پرسش‌های تاریخی طرح کنید. (نیازی نیست به پرسش‌ها پاسخ دهید.) موزه‌ها گاهی صدها پرسش درباره یک موضوع مطرح می‌کنند. شما درباره موضوع انتخابی‌تان چند پرسش می‌توانید مطرح کنید؟

(هنر و صنعت ایرانیان باستان) (حملة اسکندر به ایران) (سقوط سلسله ساسانیان)

● موزه‌ها

در همه کشورهای برای حفظ و نگهداری آثار تاریخی با ارزش و میراث فرهنگی، مکان‌هایی به نام موزه وجود دارد. موزه‌ها انواع مختلف دارند. در کشور ما نیز موزه‌های گوناگونی در شهرهای مختلف تأسیس شده است. موزه‌ها علاوه بر نگهداری و پژوهش در مورد آثار تاریخی، این آثار را به نمایش می‌گذارند به طوری که همه مردم با رفتن به موزه، می‌توانند آنها را مشاهده کنند تا از چگونگی زندگی مردم در زمان‌های مختلف آگاه شوند. همچنین، موزه‌ها مکان‌های مناسبی برای افرادی هستند که در رشته‌های مختلف مثل تاریخ، هنر، معماری، باستان‌شناسی و... مطالعه و تحقیق می‌کنند.

فعالیت

۶- آیا می‌توانید چندگونه از موزه‌هایی که در ایران وجود دارد، نام ببرید؟

● وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی

این وزارت خانه یکی از مهم ترین نهادهای مرتبط با میراث فرهنگی است که یکی از اهداف مهم آن معرفی فرهنگ و تمدن گرانبهای ایرانی-اسلامی کشورمان است. وزارت میراث فرهنگی فعالیت های مختلفی را در زمینه حفظ و احیای میراث طبیعی و فرهنگی و صنایع دستی کشور، انجام می دهد. البته همه ما نیز، باید با شناخت و معرفی میراث ملموس و ناملموس فرهنگی پربار خویش و حمایت از آن، به این وظیفه کمک نماییم.

آیین پهلوانی و ورزش زورخانه

قلعه فلک الافلاک، خرم آباد، لرستان

تذهیب

سوزن دوزی بلوچی

فعالیت

پدر حسن یک انگشتر عقیق و یک تسبیح قدیمی دارد که آن را در صندوقچه ای نگهداری می کند. وقتی حسن از پدرش پرسید که چرا او آن قدر به این انگشتر و تسبیح علاقه دارد، پدر پاسخ داد که آنها اولاً یک میراث خانوادگی و یادگاری از پدرِ پدرِ بزرگش هستند و دیگر آنکه چون قدیمی اند خیلی ارزشمندند. به همین جهت، آنها را با دقت حفظ می کند.

۷- در خانواده یا فامیل خود درباره اشیا یا رسم های قدیمی که میراث خانوادگی هستند، پرس و جو کنید. از افراد بپرسید چرا آن چیزها را حفظ و نگهداری می کنند؟ سپس نتیجه را روی یک برگ کاغذ بنویسید و در کلاس بگویید.

۸- به طور گروهی یک یا چند میراث فرهنگی مهم در شهر، روستا یا استان محل زندگی تان را شناسایی کنید و در کلاس نام ببرید.

۹- در صورتی که به اینترنت دسترسی دارید، با راهنمایی معلم به پایگاه یک موزه بروید و اطلاعات و تصاویری درباره

آن موزه یا اشیای داخل آن به دست بیاورید.

قدیمی ترین سکونتگاه‌های* ایران

درس ۱۸

موزه ایران باستان

موزه ایران دوره اسلامی

موزه ملی ایران بزرگ‌ترین، مهم‌ترین و قدیمی‌ترین موزه کشورمان است. این موزه دو ساختمان دارد که در یکی آثار به‌جای مانده از دوره ایران باستان و در دیگری آثار به‌جای مانده از ایران دوره اسلامی به نمایش درآمده است. این آثار شامل مجسمه‌ها، ظروف و ابزار و وسایلی از این دوره‌ها می‌باشد که راهنمایان موزه درباره آنها توضیح می‌دهند.

از موزه ملی ایران می‌توان به‌صورت مجازی بازدید کرد.

می‌توانید با کمک این لینک مرد نمکی را در موزه ایران باستان تماشا کنید.

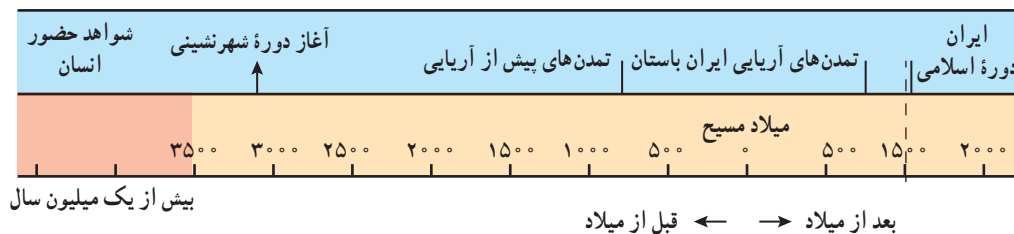

با توجه به این که علم تاریخ به مطالعه دقیق زندگی انسان‌ها در گذشته می‌پردازد، مورخان به زمان گذشته بسیار توجه دارند و آن را بر اساس حوادث و تغییرات مهم به بخش‌هایی تقسیم می‌کنند.

از آنجا که ورود اسلام به ایران، مهم‌ترین رویداد تاریخی کشور ما است، بر همین اساس مورخان تاریخ ایران را به دو دوره تقسیم کرده‌اند :

۱- تاریخ ایران قبل از اسلام که به آن دوره ایران باستان می‌گویند.

۲- تاریخ ایران دوره اسلامی که با سقوط حکومت ساسانیان و ورود مسلمانان به ایران آغاز شد و تاکنون ادامه دارد.

به این نمودار خط زمان* می‌گویند.

● آیا ایران جایگاه تمدن‌های کهن بوده است؟

باستان‌شناسان می‌گویند هزاران سال پیش، انسان‌ها از وسایل بسیار ساده و ابتدایی استفاده می‌کردند. آنها از طریق گردآوری خوراک و شکار حیوانات زندگی می‌کردند، در جست‌وجوی شکار و خوراک از جایی به جای دیگر می‌رفتند و برای محافظت از خود درون غارها به سر می‌بردند. ابزارهای انسان‌های غارنشین در این دوره از سنگ، چوب و استخوان بود و یادگارهایی از این دوران زندگی انسان بر روی دیواره غارها یا کوه‌ها برجای مانده است. امروزه هنوز آثار برخی از این سنگ‌نگارها باقی مانده است. به تصاویر زیر توجه کنید. باستان‌شناسان شواهدی از این نوع زندگی را در ایران پیدا کرده‌اند.

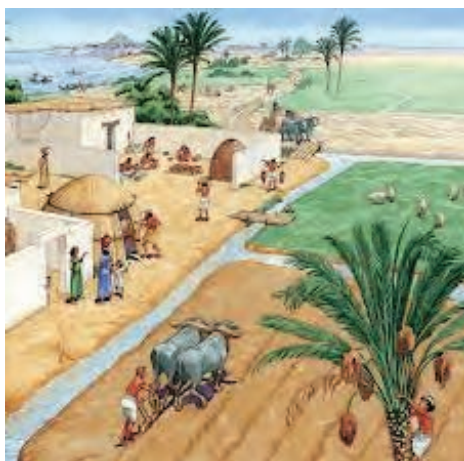
دهانه غار تاریخی هوتر (هاتر) در نزدیکی بهشهر

نقاشی‌های درون غار دوشه در استان لرستان

فعّالیت

۱- کاربرگه شماره (۱۶) بررسی شواهد (سنگ‌نگاره) را در کلاس انجام دهید.

پس از دوران شکار و گردآوری خوراک، انسان‌ها کشاورزی را یاد گرفتند و حیوانات را اهلی کردند. آنها در کنار رودخانه‌ها برای خود خانه‌های دائمی ساختند. کشاورزی موجب شد که انسان‌ها یک‌جانشین شدند و بدین ترتیب اولین روستاها در کنار رودهای پرآب و چشمه‌ها پدید آمدند.

مردم این روستاها به تدریج در ساختن ابزار و وسایل گوناگون و مورد نیاز خود پیشرفت کردند. با رونق کشاورزی، غذا به اندازه کافی تولید و ذخیره می‌شد و دیگر همه افراد مجبور به کار کشاورزی نبودند. بنابراین، عده‌ای در کارهای دیگر مهارت پیدا کردند.

تپه سیلک کاشان

در بعضی از نقاط ایران مانند تپه سیلک (درکاشان) و تپه حسن لو، (در نقده، آذربایجان غربی) ظروف و وسایلی از زندگی مردم این دوره پیدا شده است.

جام طلایی مازلیک

سفال یافت شده از تپه سیلک

برای مثال، آنها با استفاده از گل، ظروف سفالی ساختند. این ظرف‌ها ابتدا شکل ساده‌ای داشتند ولی به تدریج و با اختراع چرخ سفالگری شکل بهتری یافتند و دارای نقش و نگار شدند.

کم‌کم، داد و ستد و تجارت ابزار و وسایل رونق گرفت. انسان‌ها برای رسیدگی به کارها و نوشتن و محاسبه داد و ستدهایشان خط را اختراع کردند.

با گذشت زمان، جمعیت برخی روستاها رو به افزایش گذاشت و شهرهایی پدید آمدند که به وسیله حکومتی اداره می‌شدند. آنها قوانین و مقرراتی برای خود وضع کردند.

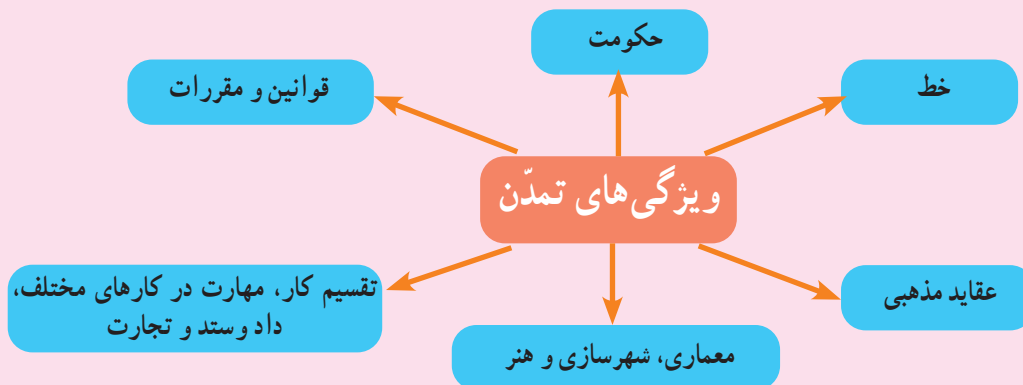
فعالیت

۲- به نظر شما اداره‌کنندگان شهر چه

قوانینی وضع می‌کردند؟ چرا؟

مردم این شهرها در هنر و معماری و ساختن بناها، پیشرفت زیادی کردند. بدین ترتیب نخستین «تمدن»‌های بشری به وجود آمدند.

بعضی از کسانی که گذشته را مطالعه می‌کنند، معتقدند «تمدن»‌ها این ویژگی‌ها را داشتند.

چشم مصنوعی و ظرف سفالی که نخستین پویانمایی (انیمیشن) دنیا به شکل بز بر روی آن نقش و در این منطقه پیدا شده است.

شواهد و مدارکی که از گذشته به دست آمده، نشان می‌دهد که در سرزمین ایران، در گذشته‌های دور، تمدن‌های بزرگی وجود داشته‌اند.

● **شهر سوخته** : در گذشته‌ای نه چندان دور، باستان‌شناسان در نزدیکی شهر زابل در استان سیستان و بلوچستان بناها و آثاری پیدا کردند و با مطالعه بر روی آنها حدس زدند که حدود پنج هزار سال پیش تمدن بزرگی در این منطقه وجود داشته است. آنها با مطالعه و کاوش بیشتر دریافتند که این تمدن بعدها به طرز نامعلوم و عجیبی (ظاهراً در اثر آتش‌سوزی) از بین رفته است و به همین علت این شهر را «شهر سوخته» نام گذاشتند.

البته حفاری و پژوهش در این منطقه همچنان ادامه دارد و باستان‌شناسان اینجا هنوز مشغول کار و مطالعه هستند. در موزه شهر زابل، برخی از اشیای به‌دست آمده، نگهداری می‌شوند. در تصاویر بالا می‌توانید برخی از آثار شهر سوخته را ببینید.

کتیبه جیرفت

عقاب جیرفت

معبد* چغازنبیل — شوش : این معبد با میلیون‌ها خشت و هزاران آجر ساخته شده است. ایلامی‌ها مانند سایر تمدن‌های باستانی، خدایان متعددی مثل خدای خورشید، خدای آب و... را پرستش می‌کردند و مجسمه‌هایی از این خدایان ساخته و در معابد خود قرار می‌دادند و آنها را می‌پرستیدند.

بازسازی سه‌بعدی زیگورات

بر روی برخی آجرها با خط ایلامی، مطالبی نوشته شده است.

جام نقره‌ای زن ایلامی

● تمدن جیرفت : حدود یک قرن پیش، باستان‌شناسان

موفق شدند یکی از کهن‌ترین تمدن‌های شرق را در نزدیکی جیرفت کرمان (در کنار هلیل رود) کشف کنند. وسایل و ظروف سنگی و مفرغی با نقش جانوران، زیگورات* و کتیبه‌های آجری از جمله این اکتشافات است. باستان‌شناسان که درباره این کتیبه‌ها تحقیق می‌کنند، هنوز موفق به خواندن آنها نشده‌اند و احتمال می‌دهند یکی از قدیمی‌ترین خط‌های دنیا باشد که تمدن جیرفت آن را اختراع کرده است. برخی از آثار این تمدن را می‌توانید در تصاویر روبه‌رو ببینید.

● تمدن ایلام* : اطلاع ما از تمدن ایلام مربوط به

اولین تحقیقات باستان‌شناسان در منطقه میان رودان و منطقه شوش در خوزستان است. آثار زیادی از این تمدن در شوش پیدا شده، اما بزرگ‌ترین اثر معماری که از تمدن ایلام به‌جا مانده، معبد چغازنبیل است. حدود هشتاد سال پیش، چند مهندس که با هواپیما به خوزستان می‌رفتند، متوجه تپه‌ای شدند و احتمال دادند که زیر آن آثار تاریخی وجود داشته باشد. آنها باستان‌شناسان را از وجود این تپه با خبر کردند. باستان‌شناسان پس از مدت‌ها تلاش با زحمت و مواظبت زیاد خاک‌ها را کنار زدند و به‌تدریج خرابه‌های «چغازنبیل» مهم‌ترین اثر به‌جا مانده از تمدن ایلام را کشف کردند.

ایلامی‌ها حدود ۳ هزار سال در این منطقه زندگی کرده و تمدن بزرگی را به‌وجود آورده بودند. آنها بر روی لوح‌های گلی، قانون‌هایی را که پادشاهان ایلامی وضع کرده بودند، می‌نوشتند. بعضی از این لوح‌ها تا به امروز باقی مانده است.

ایلامی‌ها با هنر سفال‌سازی آشنا بودند و ظروف سفالی و مجسمه‌ها و ابزارهای مختلف آنها در این منطقه یافت شده است.

۳- محدوده جغرافیایی حکومت آشوریان در نقشه زیر را پیدا کنید و مسیر حرکت سپاهیان آشور در حمله به ایلام را حدس بزنید.

۴- به نقشه این صفحه نگاه کنید و بگویید در پدید آمدن تمدن ایلام کدام رود نقش داشته است؟
با توجه به مطالبی که در فصل‌های پنجم تا هفتم خواندید، بگویید شرایط جغرافیایی این منطقه چه تأثیری در به وجود آمدن این تمدن داشته است.

۵- کاربرگه شماره (۱۷) مهرهای ایلامی را اجرا کنید.

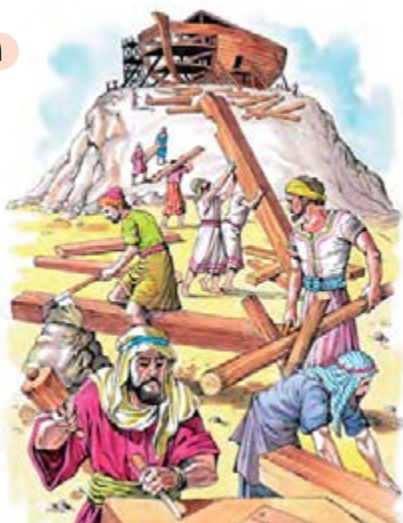
۶- نمودار «ویژگی‌های تمدن» را بخوانید. سپس به‌طور گروهی با توجه به مطالب آن و مشاهده تصاویر مربوط به تمدن ایلام، دلیل بیاورید که ایلام یک تمدن بوده است (برای هر ویژگی، مدارکی مثال بزنید).

ظهور پیامبران الهی

هم‌زمان با تمدن ایلام در ایران، در منطقه بین‌النهرین (سرزمین بین دو رود دجله و فرات) و کنار رود نیل تمدن‌های دیگری شکل گرفتند که نام و محل آنها را روی نقشه می‌بینید. این تمدن‌ها را نام ببرید و مکان آنها را روی نقشه نشان دهید.
اگرچه در این نواحی ویژگی‌های آغاز تمدن دیده می‌شد، اما در زندگی و روابط اجتماعی آنها شرایط بدی حاکم بود.
در برخی از این سرزمین‌ها شیوه حکومت فرمانروایان به نحوی بود که مردم مورد ظلم قرار می‌گرفتند. انسان‌ها به جای پرستش خداوند یکتا، خورشید و ماه یا بت‌ها را عبادت می‌کردند و گمراه بودند. اخلاق و رفتار و قانون و مقرراتی که مردم از آن پیروی می‌کردند آکنده از جهل و گمراهی، خرافات و ظلم و ستم بود.

۱

خداوند متعال در زمان‌های مختلف برای هدایت مردم و نجات آنها از گمراهی و ظلم، پیامبرانی را فرستاد. دوتن از پیامبران بزرگ الهی یعنی حضرت نوح علیه السلام و حضرت ابراهیم علیه السلام در بین‌النهرین می‌زیستند. حضرت یوسف علیه السلام و حضرت موسی علیه السلام نیز مدت زیادی در مصر به‌سر بردند. بعدها حضرت عیسی علیه السلام در زمان حکمرانی امپراتوری روم در فلسطین متولد شدند.

همه این پیامبران از جانب خداوند برای هدایت مردم برگزیده شدند. آنها با بی‌عدالتی‌های عصر خود مبارزه می‌کردند و به فرمان خداوند از حاکمان می‌خواستند دست از ستم بردارند و به آیات خداوند بیندیشند و عمل کنند. به آنها گوشزد می‌کردند که خداوند، بدکاران و ستمگران را به‌سزای اعمالشان خواهد رساند و از مردم نیز می‌خواستند تا با دوری از گناهان، رفتار نیکو در پیش بگیرند و از ظالمان اطاعت نکنند. حضرت محمد صلی الله علیه و آله که آخرین پیامبر الهی است، در نامه‌ای به پادشاه ساسانی، همین موارد را خواستار شده بود، اما او، پیام رسول اکرم را نادیده گرفت و توجهی به آن نکرد.

۲

۳

فعّالیت

۷- به تصاویر این درس توجه کنید و با همفکری یکدیگر بگویید هریک سرگذشت کدام پیامبر الهی را نشان می‌دهد.

۸- به فهرست سوره‌های قرآن کریم مراجعه کنید :

الف) نام سوره‌هایی را که به نام یک پیامبر نامیده شده، استخراج کنید و بنویسید.

ب) معنی آیات ۱۰۳ تا ۱۴۰ سوره اعراف را بخوانید. این آیات مربوط به سرگذشت کدام پیامبر الهی است؟ به‌طور خلاصه در کلاس تعریف کنید.

۹- به چند گروه تقسیم شوید. هر گروه با راهنمایی معلم درباره یکی از پیامبران الهی مطالبی گردآوری کنید. سپس نماینده گروه نتیجه تحقیق را در کلاس بخواند. از مطالعه زندگی پیامبران الهی به چه نکاتی پی می‌برید؟

واژه‌ها

بیشتر بدانیم

شواهد و مدارک: منبعی است که از طریق مشاهده و آزمایش به دست می‌آید. باستان‌شناسان پس از آزمایش برخی یافته‌ها اطلاعاتی به دست می‌آورند که به کمک آنها می‌توانند فرضیه‌ای را رد یا قبول کنند.

فرهنگ: به مجموعه افکار و عقاید، آداب و رسوم، خط، زبان و شیوه زندگی مردم گفته می‌شود.

کتیبه: لوح‌های گلی یا سنگی بسیار قدیمی که بر روی آنها خط‌هایی نوشته‌اند.

راهنمای موزه: کسی که برای بازدیدکنندگان از موزه‌ها توضیح می‌دهد و پرسش‌های آنها را پاسخ می‌گوید.

خط زمان: نموداری که بر روی آن رویدادهای تاریخی به ترتیب زمانی و به‌طور منظم نشان داده می‌شود.

سکونتگاه: به مکانی که انسان‌ها در آنجا به‌طور جمعی در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند، سکونتگاه می‌گویند.

ایلام: واژه ایلام به‌صورت عیلام هم نوشته می‌شود.

معبد: محل عبادت و پرستش.

زیگورات: بناهای خشتی و پلکانی بودند که در دوره تمدن‌های باستانی بر بلندی‌ها ساخته می‌شد و محل نیایش خدایان آنها بود. از معروف‌ترین زیگورات‌ها در ایران می‌توان زیگورات چغازنبیل در نزدیکی شوش و زیگورات جیرفت را نام برد.

به کار بندیم

۱- با کمک و راهنمایی معلم، یک بنای تاریخی شهر یا استان محل زندگی خودتان را که مردم از آن بازدید می‌کنند، انتخاب و عکسی از آن تهیه کنید.

سپس به‌طور گروهی برای حفاظت از آن مکان و نحوه بازدید از آن فکر کنید و چند پیشنهاد بدهید یا دستورالعملی بنویسید.

۲- پرس‌وجو کنید. نزدیک‌ترین موزه به محل زندگی شما، چه موزه‌ای است؟ نام و نشانی آن چیست؟ چه اشیایی در آن نگهداری می‌شود؟

۳- به همراه معلم خود از یک موزه بازدید کنید و به‌طور گروهی، گزارشی از مشاهدات خودتان را بنویسید.

شکل‌گیری امپراتوری‌های* بزرگ در ایران باستان

فصل

حوزه‌های موضوعی:

- زمان، تداوم و تغییر
- نظام اجتماعی
- فضا و مکان

در دوران باستان، حکومت‌هایی در سرزمین ما شکل گرفتند که برخی از آنها بر سرزمین‌های بسیار پهناوری فرمان می‌راندند.

یکی از این حکومت‌ها، هخامنشیان بودند که به‌عنوان نخستین امپراتوری جهانی شناخته می‌شود. هخامنشیان بر سرزمین‌های پهناور و اقوام مختلف از چین تا شمال آفریقا حکومت می‌کردند.

اداره چنین سرزمین‌های پهناوری کار آسانی نبود. اما ایرانیان باستان آن‌چنان تشکیلات اداری و نظامی را به‌وجود آورده بودند که تا قرن‌ها الگو و سرمشق برای سایر کشورها به‌شمار می‌رفت.

شما با آموختن این فصل و انجام فعالیت‌های آن درمی‌یابید:

- کدام حکومت‌های قدرتمند در ایران باستان حکمرانی می‌کردند؟
- قلمرو ایران در دوره باستان کدام نواحی را در برمی‌گرفت؟
- شیوه حکومت در ایران باستان چگونه بود؟
- ایرانیان باستان در اداره کشور، از چه ابزارها و فنون نظامی استفاده می‌کردند و چه ابتکاراتی از خود نشان می‌دادند؟

درس ۱۹ آریایی ها و تشکیل حکومت های قدرتمند در ایران

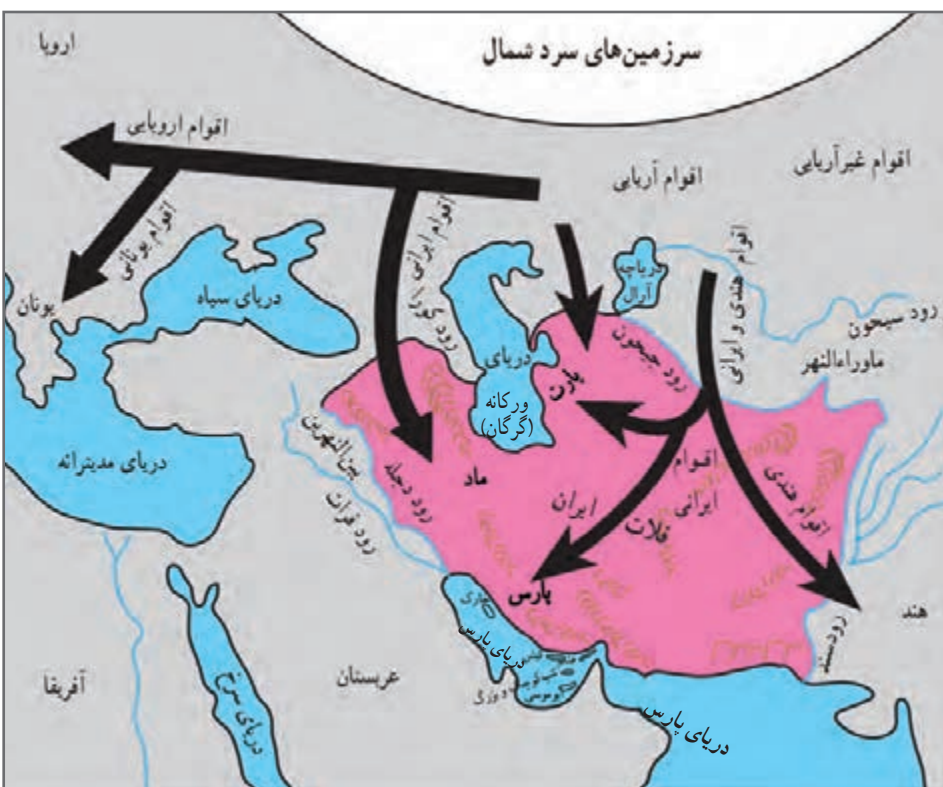
در فصل قبل خواندید که هزاران سال پیش در بخش‌های مختلف ایران، اقوام مختلفی زندگی می‌کردند و تمدن‌هایی در نواحی مختلف به وجود آمده بود.

برخی مورّخان معتقدند که حدود چهار هزار سال پیش، مردمانی کوچ‌نشین که خود را «آریایی» می‌نامیدند از مناطق شمال دریای خزر به تدریج به سمت جنوب مهاجرت کردند. آریایی‌ها دولت‌های بزرگی در ایران تشکیل دادند و صدها سال در ایران حکومت کردند.

به نقشه توجه کنید. سه قوم بزرگ آریایی؛
مادها، پارت‌ها و یارسرها بودند.

هر کدام از این سه قوم بزرگ در کدام بخش ایران سکونت گزیده بودند؟

پس از مهاجرت آریایی‌ها به ایران
سلسله*های بزرگی در ایران، حکومت کردند.

مادها، نخستین حکومت آریایی در ایران

قبایل ماد در شمال غرب و غرب ایران به صورت پراکنده زندگی می کردند. همین امر موجب شده بود که آنها ضعیف باشند و هرچند وقت یک بار همسایه های قدرتمندشان مانند آشوری ها به آنها حمله می کردند و اموالشان را به غارت می بردند.

در یکی از قبایل ماد، فردی به نام دَهِیوک^۱ زندگی می‌کرد که به دلیل خوش رفتاری و عدالت خواهی بین همهٔ قبیله‌ها محبوبیت داشت. سرانجام سران قباایل تصمیم گرفتند او را به عنوان فرمانروا انتخاب کنند.

دهیوک بر فراز تپه‌ای در شهر هگمتانه (همدان امروزی) قلعه‌ای ساخت و آنجا را به پایتختی خود انتخاب کرد. مادها به تدریج قدرتمند شدند و بر دشمنان خود غلبه کردند. بدین ترتیب حکومتی قدرتمند در ایران به دست مادها پایه‌گذاری شد.

۱- نام وی در منابع گوناگون به صورت‌های مختلفی از جمله دیاکو ذکر شده است.

منشور کوروش که اکنون در موزه لندن در کشور انگلستان نگهداری می‌شود و پژوهشگران موفق شده‌اند آن را بخوانند.

هخامنشیان، امپراتوری قدرتمند

پارس‌ها گروه دیگری از آریایی‌ها بودند. رئیس یکی از قبایل مهم پارس، فردی به نام هخامنش بود. کوروش بنیان‌گذار سلسله هخامنشیان از نوادگان هخامنش بود. کوروش توانست آخرین پادشاه مادها را در جنگی شکست بدهد و حکومت آنان را سرنگون کند.

فعالیت

۱- یک اطلس جغرافیایی به کلاس بیاورید. به نقشه قلمرو هخامنشیان در صفحه ۱۲۶ کتاب توجه کنید و سپس بگویید کدام یک از کشورهای امروزی، در زمان هخامنشیان جزء قلمرو ایران بودند.

کوروش در دوران حکومت خود، پیروزی‌های زیادی به دست آورد. او بابل (عراق امروزی) و لیدی (ترکیه امروزی) را تصرف کرد و قلمرو ایران را از خلیج فارس تا دریای مدیترانه گسترش داد.

بعد از کوروش، پادشاهان دیگری از هخامنشیان به سلطنت رسیدند که معروف‌ترین آنها «داریوش بزرگ» است. او زمانی به سلطنت رسید که در بیشتر قلمرو هخامنشیان، شورش‌ها و نابسامانی‌هایی شکل گرفته بود. داریوش با عزم و اراده با شورشیان جنگید و آنها را شکست داد و موفق شد دوباره حکومت هخامنشیان را قدرتمند سازد.

پس از این پیروزی‌ها، داریوش دستور داد تا نقش برجسته‌ای به یاد پیروزی‌های او در جنگ با دشمنان بر دامنه کوه بیستون حجاری کنند.

به طور کلی در زمان کوروش و داریوش، قلمرو جغرافیایی هخامنشیان، بیشتر کشورهای مهم آن‌روز را در بر می‌گرفته است. به همین دلیل می‌توان از حکومت هخامنشی به عنوان نخستین امپراتوری جهانی یاد کرد.

سنگ نگاره و کتیبه داریوش هخامنشی در بیستون: داریوش در کتیبه بیستون از ۲۳ ایالت تحت فرمان خود نام برده است، مانند پارس، خوزیا (خوزستان)، بابل، مصر، اریایه (عربستان)، ارمنیا (ارمنستان) و... این سنگ نگاره در نزدیکی شهر کرمانشاه قرار دارد.

۲- به تصویر نقش برجسته بیستون دقت کنید. به نظر شما چرا شاهان دستور می‌دادند چنین نقش برجسته‌هایی روی سنگ‌ها

کنده شود؟

سلوکیان، حکومتی بیگانه

در زمان هخامنشیان، جنگ‌های متعددی بین ایران و یونان رخ داد. در یکی از این جنگ‌ها سپاهیان هخامنشی آتن را برای مدت کوتاهی تصرف کردند. هنگامی که فرماندهی به نام اسکندر مقدونی در یونان به قدرت رسید، حکومت هخامنشی ضعیف و ناتوان شده بود. اسکندر از این موقعیت استفاده کرد و یونانیان را به انتقام‌جویی از ایرانیان فرا خواند. سپاهیان تحت فرمان او در چند جنگ، سپاه هخامنشی را شکست دادند و ایران را تصرف کردند. در نتیجه حمله اسکندر، بسیاری از شهرهای ایران از جمله تخت جمشید به آتش کشیده شد.

سکه با نقش اسکندر مقدونی

اسکندر علاوه بر ایران، مصر و قسمت‌هایی از هندوستان را تصرف کرد. او سرانجام در جوانی و در اوج کشورگشایی بر اثر بیماری در گذشت. پس از مرگ اسکندر، قلمرو پهناور او میان سردارانش تقسیم شد. ایران به دست سلوکوس، یکی از سرداران او افتاد. وی سلسله سلوکیان را تأسیس کرد. ایرانیان سلوکیان را بیگانه می‌شمردند و به شکل‌های مختلف با آنان مخالفت و مبارزه می‌کردند.

اشکانیان و بیرون راندن بیگانگان

همان‌طور که پیش‌تر خواندید، پارت‌ها نیز یکی از اقوام آریایی بودند. رئیس یکی از قبایل پارت ملقب به «آشک» یا «آزَشک» با هدف مقابله با سلوکیان، پارتیان و دیگر اقوام ایرانی را متحد کرد. او با استفاده از اختلافات سلوکیان توانست قسمت‌هایی از ایران را آزاد کند. مورخان وی را مؤسس سلسله اشکانی^۱ می‌دانند. جانشینان آشک به مبارزه با سلوکیان ادامه دادند و موفق شدند به تدریج سایر مناطق ایران را نیز از سلطه سلوکیان نجات دهند. به این ترتیب در زمان فرمانروایی مهرداد دوم، حکومت اشکانی به امپراتوری قدرتمندی تبدیل شد. اشکانیان به مدت چندین قرن با تمام توان در برابر هجوم سپاه نیرومند روم ایستادند و اجازه ندادند بار دیگر بیگانگان بر میهن ما مسلط شوند.

مجسمه نجیب‌زاده اشکانی در موزه ملی ایران

۱- چون لقب شاهان اشکانی، آشک بود، این سلسله به اشکانیان مشهور است.

بیشتر بدانیم

هم‌زمان با تأسیس سلسله اشکانی امپراتوری قدرتمندی در کنار دریای مدیترانه به وجود آمد که به امپراتوری روم مشهور بود. این امپراتوری قلمرو خود را به سمت شرق گسترش داد و با اشکانیان همسایه شد. رومی‌ها در طول صدها سال همسایگی با ایرانیان (در دوره اشکانیان و ساسانیان) در عین رقابت و درگیری، تبادلات فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی نیز داشتند.

فعالیت

۳- با توجه به نقشه حدس بزنید جنگ‌های ایرانیان و رومیان بیشتر در کدام مناطق اتفاق می‌افتاد؟ روی نقشه نشان دهید.

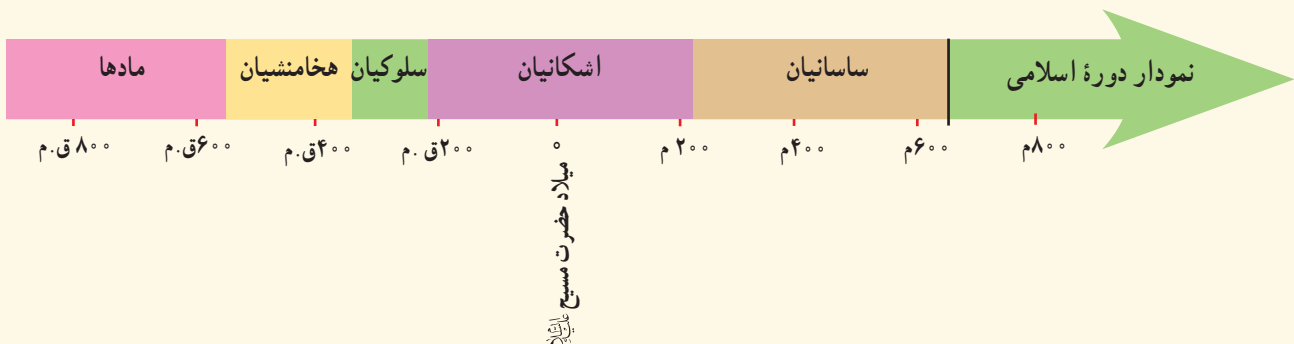
ساسانیان، آخرین حکومت ایران باستان

آخرین حکومت پیش از ورود اسلام به ایران سلسله ساسانیان است. آذرشیر بابکان از خاندان ساسان، مؤسس این سلسله است که بر علیه اشکانیان قیام کرد. یکی از مهم‌ترین پادشاهان ساسانی، شاپور اول است. در زمان او وسعت قلمرو ایران بسیار زیاد شد و ساسانیان به اوج قدرت رسیدند به گونه‌ای که توانستند امپراتور روم (والریانوس) را شکست داده و به اسارت درآورند. با حمله مسلمانان و شکست‌های متعدد سپاهیان ساسانی، سرانجام با قتل یزدگرد سوم آخرین پادشاه ساسانی به دست آسیابانی ایرانی، این سلسله در سال ۶۵۱ میلادی به پایان رسید. با ورود اسلام به ایران، دوره جدید و باشکوهی از تاریخ و تمدن ایران پایه‌گذاری و آغاز گردید. شما در سال آینده با فتح ایران و چگونگی پذیرش و علل استقبال مردم ایران از دین اسلام آشنا می‌شوید.

بنای طاق کسری که بخشی از کاخ پادشاهان ساسانی بود و امروز در کشور عراق قرار دارد. سنگ نگاره پیروزی شاپور ساسانی بر والریانوس امپراتور روم در نقش رستم، استان فارس

نکته: در سال‌های قبل خواندید که مبدأ تاریخ ما مسلمانان هجرت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله از مکه به مدینه است و به آن تاریخ هجری گفته می‌شود. مورخان برای تعیین زمان رویدادهای پیش از اسلام از تقویم میلادی استفاده می‌کنند. مبدأ تقویم میلادی تولد حضرت مسیح علیه السلام است و نشانه اختصاری آن حرف «م» است. برای تعیین زمان رویدادهای قبل از میلاد حضرت مسیح علیه السلام نیز تقویم میلادی به صورت معکوس و با علامت اختصاری «ق.م» به کار می‌رود. برای مثال ۸۰۰ ق.م، بیانگر هشتصد سال پیش از میلاد مسیح است.

فعالیت

- ۴- خواندن خط زمان: بیشترین مدت زمان حکومت مربوط به کدام سلسله است؟ کدام سلسله‌ها به ترتیب در ایران حکومت کردند؟
- ۵- الف) هم اکنون از تولد حضرت مسیح علیه السلام چند سال می‌گذرد؟
ب) از تأسیس حکومت اشکانی در ۲۴۸ ق.م چند سال می‌گذرد؟
پ) شاپور ساسانی در ۲۶۰ م. والریانوس امپراتور روم را شکست داد و به اسارت گرفت. محاسبه کنید چند سال پیش، این رویداد به وقوع پیوسته است.
- ۶- چرا مردم ایران سلوکیان را نمی‌پذیرفتند و با آنها مخالفت می‌کردند؟
- ۷- کاربرگه شماره (۱۸) قهرمانان ایران باستان را در کلاس تکمیل کنید.
- ۸- تحقیق کنید هم زمان با میلاد باشکوه حضرت محمد صلی الله علیه و آله چه اتفاقی در طاق کسری افتاد؟

درس ۲۰ امپراتوری‌های ایران باستان چگونه کشور را اداره می‌کردند؟

نوع حکومت

برای اداره حکومت شیوه‌های گوناگونی وجود دارد. در جهان باستان معمولاً کشورها به شیوه پادشاهی اداره می‌شدند. در ایران باستان نیز شیوه حکومت پادشاهی بود. شاهان در ابتدای سلطنت در حضور بزرگان کشور، تاج‌گذاری می‌کردند و در کاخ بر تخت می‌نشستند. شاه قدرت مطلق داشت و همه باید از او فرمان می‌بردند. حکومت موروثی بود و معمولاً از پدر به پسر به ارث می‌رسید. البته گاهی بر سر جانشینی شاه و به دست آوردن قدرت، اختلافات شدیدی پیش می‌آمد و حتی منجر به کشته شدن افراد زیادی و جنگ و خون‌ریزی می‌شد.

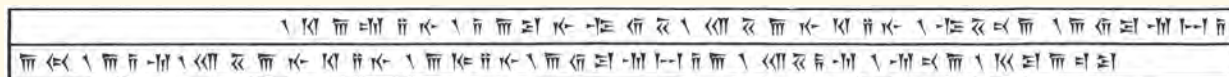
نقش برجسته داریوش در تخت جمشید

نقش برجسته بخشیدن حلقه شاهی از سوی اهورا مزدا به اردشیر ساسانی (نقش رستم)

شاهان ایران باستان خود را برگزیده آسمان و نماینده اهورامزدا* می‌دانستند و معتقد بودند که به حکم او فرمان می‌رانند. در برخی کتیبه‌های به جای مانده، جمله‌هایی که این موضوع را نشان بدهد، وجود دارد.

کتیبه داریوش در بیستون :

داریوش شاه گوید : به خواست اهورامزدا من شاه هستم . اهورا مزدا شاهی را به من عطا فرمود .

البته این عقیده هم وجود داشت که اگر شاه از مسیر قانون و عدالت منحرف شود حمایت اهورایی از او گرفته می‌شود و بزرگان و موبدان* می‌توانستند او را عزل یا برکنار کنند.

مهر سلطنت داریوش هخامنشی، طول مهر ۳/۵ سانتی متر است. در موزه بریتانیا در لندن نگهداری می‌شود. اسم داریوش روی مهر به سه خط ایلامی، پارسی و بابلی نوشته شده است.

شاهان بر همه امور کشور مانند امور اداری، نظامی و مذهبی فرمانروایی مطلق داشتند. آنها برای اداره کشور فرمان‌هایی صادر می‌کردند. این فرمان‌ها، قانون‌هایی بودند که باید در سراسر کشور اجرا می‌شدند و هیچ‌کس نباید از آنها سرپیچی می‌کرد. روی فرمان‌ها و نامه‌های مهم، مهرهای مخصوص شاه زده می‌شد.

فعالیت

- ۱- به تصویر مهر سلطنتی داریوش توجه کنید و بگویید به نظر شما چرا اسم داریوش روی این مهر، به سه نوع خط حک شده است؟
- ۲- متن بالا را بخوانید و چند مورد از ویژگی‌های حکومت در ایران باستان را بنویسید.
- ۳- نظر و رأی مردم در حکومت‌های ایران باستان چه جایگاه و اهمیتی داشت؟
- ۴- به نظر شما ایرانیان باستان چگونه می‌توانستند از بروز اختلاف در اداره حکومت جلوگیری کنند؟

بیشتر بدانیم

در دوره اشکانیان، قدرت و نفوذ پادشاهان مانند سایر شاهان ایران باستان نبود؛ چون در این دوره، خاندان‌های محلی از نفوذ و قدرت زیادی برخوردار بودند و شاهان مجبور بودند در اداره کشور با آنها مشورت کنند. در پایه چهارم ابتدایی خواندید که در این دوره، چند مجلس برای تصمیم‌گیری به وجود آمده بود. مجلس شاهی، مجلس بزرگان و مجلس مهستان. درباره این مجلس‌ها چه می‌دانید؟ به نظر شما برای چه تصمیم‌گیری‌هایی ممکن بود این مجلس‌ها تشکیل شوند؟

مقام‌های حکومتی

همان‌طور که خواندید، دولت‌های ایران باستان، قلمرو وسیعی داشتند و بنابراین برای اداره امور کشور، شغل‌ها و مقام‌های مختلفی به وجود آمده بود.

زندگی شاهان هزینه زیادی داشت. گاهی آنها صدها خدمه را به کار می‌گرفتند. اینکه درآمدهای کشور چگونه خرج بشود بستگی به نظر شاهان داشت. مخارج سنگین زندگی اشرافی در کاخ‌های بزرگ، از گرفتن مالیات از مردم تأمین می‌شد. اغلب شاهان نه تنها به ثروت‌اندوزی می‌پرداختند و به فکر آسایش مردم نبودند بلکه به آنها ظلم می‌کردند. آنها به گفته‌های پیامبران الهی توجه نمی‌کردند و مستبدانه به دنبال امیال خود بودند. البته گاهی نیز به ندرت شاهانی پیدا می‌شدند که سعی می‌کردند با عدالت رفتار کنند.

برخی مقام‌های مهم حکومتی و وظایف آنها

بیشتر بدانیم

وزیر بزرگ	مهم‌ترین مقام بعد از شاه و مسئول کارهای اداری مملکت بود.
رئیس دربار یا تشریفات	مسئول رسیدگی به کارهای کاخ شاهی (مراسم و جشن‌های مختلف، انبار و ذخیره کردن محصولات غذایی در کاخ، توزیع جیره* کارکنان، نظارت بر کار هنرمندان، صنعتگران داخل کاخ و...) بود.
منشیان و دبیران	کارهای اداری و مالی و نوشتن نامه‌ها بر عهده آنها بود و گاه به چند زبان آشنایی داشتند.
مأموران مخفی شاه	اولین بار در زمان داریوش افرادی به عنوان مأمور مخفی انتخاب شدند که به آنها چشم و گوش‌های شاه می‌گفتند. مأموران مخفی شاهان از قسمت‌های مختلف کشور گزارش تهیه می‌کردند و به شاه می‌دادند.

فعالیت

- ۵- بعضی از منشیان و دبیران به چند زبان و خط آشنایی داشتند. چرا؟
- ۶- حدس بزنید: چشم و گوش‌های شاه چه موضوعاتی را به شاه خبر می‌دادند؟
- ۷- چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی میان تصاویر مهرهای زیر می‌بینید؟ فکر می‌کنید هدف از نقش کردن این تصاویر چه بوده است؟

چند نمونه مهرهای مخصوص صاحب منصبان دوره هخامنشی

تقسیمات کشوری

به نظر می‌رسد ایرانیان از نخستین کسانی بودند که تقسیم سرزمین به بخش‌های مختلف را ابداع کردند. برای مثال، داریوش کشور را برای اداره بهتر به ۲۳ قسمت، تقسیم کرده بود که به هر قسمت ایالت می‌گفتند. برای هر ایالت یک شهربان انتخاب می‌کردند که معمولاً از مقام‌های حکومتی یا اعضای خانواده شاه بود.

پایتخت حکومت‌ها در ایران باستان

مادها	همدان (هگمتانه)
هخامنشیان	شوش (پایتخت زمستانی) همدان (پایتخت تابستانی) تخت جمشید بابل
اشکانیان	صد دروازه (دامغان) و تیسفون
ساسانیان	گور (فیروزآباد) و تیسفون

هر بخش، از مرکز فرماندهی یا پایتخت، دستور می‌گرفت و موظف بود همه کارها را طبق نظر شاه انجام دهد. مردم نیز بدون آنکه حق ابراز نظر و دخالت در امور کشور را داشته باشند، هرچه شاه دستور می‌داد، اجرا می‌کردند.

پایتخت‌ها

پادشاهان، شهری را به عنوان پایتخت انتخاب می‌کردند. پایتخت‌ها معمولاً شهرهای بزرگ و پرجمعیت بودند و شاهان در آنها کاخ‌های بزرگ و بناهای عظیم می‌ساختند.

فعالیت

- ۸- به نقشه قلمرو ایران در زمان هخامنشیان و ساسانیان توجه کنید.
- الف) قلمرو کدام حکومت وسیع‌تر بوده است؟
- ب) دور شهرهایی که در آن زمان پایتخت بوده‌اند، خط بکشید.
- ج) قلمرو این حکومت‌ها کدام کشورهای امروزی را دربر می‌گیرد؟

○ شهرهای بزرگ ■ قلمرو هخامنشیان ■ قلمرو ساسانیان ■ راه‌ها

سپاه و قدرت نظامی

سرزمین ایران به دلیل موقعیت مهم جغرافیایی، همواره از شرق و غرب در معرض هجوم دشمنان بود. از سمت غرب، دولت‌های یونان و روم به قلمرو ایران دست‌اندازی می‌کردند و از سمت شرق اقوام بیابانگرد به ایران هجوم می‌آوردند. به همین دلیل حکومت‌های ایران باستان سپاه و نیروی نظامی مجهز و نیرومندی به‌وجود آورده بودند تا از مرزهای ایران دفاع کنند. سپاه از نیروی پیاده‌نظام و سواره‌نظام تشکیل می‌شد. اشکانیان (پارتیان) در تاریخ جهان به جنگاوری مشهور بودند و مهارت زیادی در سوارکاری و تیراندازی داشتند. در دوره ساسانیان نیز سواره‌نظام زره‌پوش بخش اصلی سپاه را تشکیل می‌داد.

سواره نظام زره پوش

سواره نظام هخامنشی

سرباز پیاده

ایرانیان باستان، ابتکارات زیادی در زمینه تشکیل سپاه و فنون نظامی داشتند. بعضی از این ابتکارات برای اولین بار در ایران استفاده شد و بعدها سایر کشورها آنها را از ایرانی‌ها یاد گرفتند.

یکی از ابتکارات بزرگ داریوش هخامنشی این بود که علاوه بر سپاه معمولی، یک «سپاه جاویدان» هم تشکیل داده بود. تعداد افراد سپاه جاویدان ده هزار نفر بود که به گروه‌های ده نفره تقسیم می‌شد. به این سپاه، جاویدان یا همیشگی می‌گفتند چون هرگاه یکی از افراد از بین می‌رفت یک فرد جنگاور دیگر که ذخیره بود جای او را می‌گرفت و تعداد آنان کاسته نمی‌شد. در آن دوره، خدمت در سپاه جاویدان، بزرگ‌ترین آرزوی جوانان پارسی بود.

نقش برجسته سربازان سپاه جاویدان در تخت جمشید، استان فارس

بیشتر بدانیم

یکی دیگر از ابتکارات ایرانی‌ها، اختراع «ارابه^{*} داس‌دار» بود. این ارابه در هر سمت خود به شمشیرهای تیز و کاردهای داس‌مانند مجهز بود و هنگام حرکت از دو طرف، هر چیزی را بر سر راه اسب‌ها تکه‌تکه می‌کرد.

همچنین به دستور کوروش گردونه‌ها یا برج‌های بلند و چوبی و چرخ‌دار ساخته بودند. این برج‌ها متحرک بودند و در داخل آنها کمانداران قرار می‌گرفتند و از بالای برج‌ها در

موقع لزوم به دشمن تیراندازی می‌کردند. این برج‌ها توسط تعداد زیادی اسب کشیده می‌شدند. ایرانیان باستان نیروی دریایی داشتند و کشتی‌های آنها از خلیج پارس تا دریای مدیترانه در رفت و آمد بودند.

فعالیت

۹- پرس و جو کنید جنگ یا عملیات پارتیزانی چه نوع جنگی است و چرا به این نام مشهور است؟ نتیجه را به کلاس بیاورید.

۱۰- به نظر شما کدام یک از ابتکارات نظامی ایران باستان جالب‌تر است؟ چرا؟

امروزه نیز، سرزمین ایران به دلیل منابع و ثروت‌های فراوان و متنوعی که دارد و به دلیل آنکه مردم ایران، مسلمان و آزادی‌خواه هستند و زیر بار ظلم نمی‌روند، از سوی کشورهای مستکبر و زورگو، مورد تحریم و تهدید واقع می‌شود. ولی ایرانیان حق طلب، هیچ‌گاه در مقابل ستمگر، تسلیم نمی‌شوند.

فعالیت

۱۱- گفت و گو کنید: چرا در آن زمان جنگ‌های بزرگی بین حکومت‌ها در می‌گرفت؟ هدف از لشکرکشی‌ها چه بود؟ به نظر

شما هدف از جنگ‌ها و لشکرکشی‌ها در جهان امروز چیست؟

۱۲- با کمک معلم خود تحقیق کنید که چه کشورهایی در ۵۰ سال گذشته، بیشترین جنگ‌ها را در جهان به راه انداختند و

میلیون‌ها انسان بی‌گناه را به هلاکت رسانده‌اند؟

واژه‌ها

بیشتر بدانیم

امپراتوری: حکومت قدرتمندی که در رأس آن پادشاهی قرار دارد و بر ممالک و نواحی مختلف حکمرانی می‌کند.

امپراتور: پادشاه قدرتمندی که در سرزمین‌ها و قلمروهای وسیعی سلطنت کند.

سلسله: خاندان، افراد یک خانواده یا خاندان که یکی پس از دیگری سلطنت می‌کنند.

اهورامزدا: خدای یگانه در ایران باستان؛ اهورا به معنی آفریننده و مزدا یعنی دانا و آگاه

موبدان: روحانیون زرتشتی در ایران باستان

جیره: مقدار معینی خواربار، غذا یا کالای مورد نیاز که در زمان‌های معینی مثلاً روزانه، هفتگی، ماهانه و ... به

کسی بدهند.

ارابه: کالسکه‌ای که معمولاً دو چرخ داشت و یک یا دو اسب آن را می‌کشید. از ارابه‌ها در جنگ‌ها یا مراسم

مختلف استفاده می‌شد.

بیستون: نام بیستون از واژه بغلستان به معنی جایگاه خدایان می‌آید.

به کاربندیم

۱- اگر به مدل‌سازی و کاردستی علاقه دارید، با همکاری دوستانتان، مدلی (نمونکی) از یکی از ابتکارات

نظامی ایرانیان باستان بسازید و در کلاس یا یکی از جشن‌های مدرسه به نمایش بگذارید.

۲- با استفاده از دانشنامه شبکه رشد (www.roshd.ir) یا کتاب‌هایی که برای کودکان و نوجوانان منتشر شده

است دربارهٔ دو سردار دلاور ایران باستان که از کشور در برابر حملهٔ دشمن دفاع کردند (آریو برزن و سورنا) تحقیق

کنید و نتیجه را به کلاس بیاورید.

۳- دربارهٔ ویژگی‌های اخلاقی و هم‌چنین توانمندی‌های نظامی فرمانده دلاور و قدرتمند ایرانی، سردار سپهبد

شهید حاج قاسم سلیمانی که ناجوانمردانه توسط تروریست‌های جنایت‌کار آمریکایی ترور شد، تحقیق کنید و نتایج

خودتان را در کلاس، به اشتراک بگذارید.

اوضاع اجتماعی - اقتصادی ایران باستان

فصل ۱۱

حوزه‌های موضوعی:

- زمان، تداوم و تغییر
- نظام اجتماعی
- فرهنگ و هویت
- منابع و فعالیت‌های اقتصادی
- فضا و مکان

مورخان فقط شرح حال و اقدامات شاهان و جنگ‌های حاکمان را مطالعه نمی‌کنند، بلکه به اوضاع اجتماعی و اقتصادی، یعنی زندگی مردم و چگونگی معیشت آنان نیز توجه می‌کنند. روابط اجتماعی، چگونگی گذراندن زندگی و کسب و کار مردم در گذشته از موضوعات جذاب تاریخی است و خیلی از افراد کنجکاو هستند تا درباره آن بدانند. شاید شما هم جزء این گروه باشید. در این فصل شما با برخی نظرات مورخان درباره روابط اجتماعی و اقتصادی ایران باستان آشنا می‌شوید.

شما با آموختن این فصل و انجام فعالیت‌های آن درمی‌یابید:

- خانواده در ایران باستان چه ویژگی‌هایی داشته است؟
- روابط اجتماعی در ایران باستان چگونه بوده است؟
- ایرانیان باستان چگونه معاش خود را تأمین می‌کردند؟
- مهم‌ترین دستاوردها و ابتکارات ایرانیان باستان در فعالیت‌های اقتصادی چه بود؟

اوضاع اجتماعی ایران باستان

به طور کلی، از اوضاع و احوال مردم ایران باستان شواهد و مدارک اندکی به جای مانده است. با این حال مورخان توانسته‌اند با بررسی همین آثار به جامانده تاحدودی به اوضاع اجتماعی آن دوره پی ببرند.

خانواده

در ایران باستان، خانواده هسته اولیه جامعه را تشکیل می‌داد. ازدواج در نزد ایرانیان یک تکلیف دینی و پیمان مقدس بود. به همین دلیل اگر کسی عمداً از ازدواج سرباز می‌زد، گناهکار شمرده می‌شد. همچنین مردان، زمانی می‌توانستند مقام و منصبی بگیرند که همسر داشته باشند. در ایران باستان، پدر به عنوان سرپرست خانواده نقش مهمی داشت و اجرای مراسم مذهبی و حفظ امنیت خانواده برعهده او بود. به نظر شما چرا پدر در خانواده ایرانی نقش مهمی داشت؟

استفاده از آینه و شمعدان در مراسم ازدواج یکی از رسوم به جامانده از ایران باستان است. در آن دوره در مراسم ازدواج از آینه به عنوان نماد راستی و صداقت در زندگی مشترک استفاده می‌کردند.

ازدواج در ایران باستان معمولاً خویشاوندی و درون گروهی بود؛ یعنی اغلب سعی می‌کردند با افرادی از دودمان* خود ازدواج کنند تا با آنها هم خون باشند و خصوصیات و دارایی‌های آن دودمان را حفظ کنند. ایرانیان باستان برای فرزند پسر ارزش خاصی قائل بودند و این به دلیل ویژگی‌های اقتصادی جامعه آن روزگار بود. این موضوع به خصوص برای شاهان و درباریان که سلطنت موروثی داشتند، اهمیت زیادی داشت. در ایران باستان، خانواده‌ها بیشتر مواد مورد نیاز خود چون خوراک و پوشاک و ابزار را خودشان در خانه تولید می‌کردند. زنان در کنار مردان به نخ ریزی، پارچه بافی، قالی بافی و مشارکت در کشاورزی می‌پرداختند. خانواده‌ها همچنین مرکز تربیت و آموزش بودند و اصول و ارزش‌های اخلاقی چون راستگویی، امانت داری، میهن دوستی و وفای به عهد و پیمان را به اعضای خانواده خود می‌آموختند. پدران، شغل خود را به پسران یاد می‌دادند همچنان که مادران به عنوان کدبانوی خانواده، رسوم خانه‌داری را به دختران آموزش می‌دادند.

فعالیت

۱- متن را بخوانید. همفکری کنید و چند شباهت خانواده امروزی را با خانواده ایران باستان پیدا و بیان کنید.

زندگی روستایی و شهری

در دوره ایران باستان، اغلب مردم در روستاها زندگی می کردند و کشاورزان بیشترین جمعیت آن زمان را تشکیل می دادند. البته تعدادی قبایل نیز در گوشه و کنار سرزمین ما به صورت کوچ نشینی زندگی می کردند. تا قبل از سلسله ساسانیان، شهرهای کمی در قلمرو ایران ساخته شدند. این شهرها بیشتر محل زندگی شاهان و مأموران حکومت بود. در دوره ساسانیان، فرمانروایان شهرهای زیادی بنا کردند و جمعیت شهری به طور چشمگیری افزایش یافت.

در این شهرها علاوه بر مأموران حکومتی، صنعتگران، بازرگانان و پیشه‌وران* نیز زندگی می کردند.

بقایای شهر بیشاپور در نزدیکی کازرون، استان فارس

فعالیت

۲- کاربرگه شماره (۱۹) شهرهای ایران باستان را کامل کنید.

نابرابری اجتماعی

در گذشته‌های دور اغلب جوامع و تمدن‌های باستانی، نظام طبقاتی داشتند. در فصل قبل خواندید که پس از یک‌جانشینی، تقسیم کار اجتماعی پدید آمد و افراد در گروه‌های مختلف شغلی دسته‌بندی شده بودند.

با تشکیل امپراتوری‌های بزرگ و تمرکز قدرت و ثروت در دست شاهان و شاهزادگان و سایر مقام‌های حکومتی، به تدریج اختلاف طبقاتی در جامعه به وجود آمد و طبقات اجتماعی امتیازات و حقوق متفاوتی به دست آوردند.

بی‌عدالتی و اختلافات طبقاتی در دوره ساسانیان به اوج رسید و جامعه طبقاتی این دوره بسیار تبعیض‌آمیز بود. به طور کلی جامعه به دو طبقه بزرگان و عامه مردم تقسیم می‌شد:

۱- شاه و شاهزادگان، موبدان زرتشتی، فرماندهان نظامی و دبیران به عنوان اشراف و بزرگان شناخته می‌شدند.

۲- پیشه‌وران، بازرگانان و کشاورزان و دامداران نیز عامه مردم محسوب می‌شدند.

در این جامعه، از عدالت خبری نبود و اشراف و بزرگان از حقوق و امتیازات زیادی برخوردار بودند. آنها زمین‌ها و ثروت‌های فراوان داشتند اما از پرداختن مالیات معاف بودند. از حق تحصیل و آموزش برخوردار بودند و خود را صاحب جان و مال مردم می‌دانستند. کشاورزان با آنکه اکثریت جامعه را تشکیل می‌دادند و فعالیت اقتصادی مهم بر دوش آنها بود، از بسیاری از حقوق اجتماعی محروم بودند. شرایط تحصیل برای عامه مردم سخت و دشوار بود. بار سنگین مالیات بردوش آنها بود و در جنگ‌ها، سپاه پیاده نظام را تشکیل می‌دادند که از اهمیت کمتری نسبت به سواره‌نظام برخوردار بود. اگر کسی از جنگ فرار می‌کرد به شدت مجازات می‌شد. در این دوره، موبدان زرتشتی که خود جزء طبقه بزرگان بودند از این اختلاف طبقاتی حمایت می‌کردند و در دستگاه حکومتی نفوذ زیادی داشتند. در جامعه طبقاتی، رفتن از طبقه‌ای به طبقه دیگر بسیار سخت و تقریباً ناممکن بود؛ یعنی فرزند کشاورز می‌بایستی

تا ابد کشاورز بماند. همچنان که اشراف زادگان همیشه در گروه اشراف می ماندند. افراد از طبقه محروم نمی توانستند با بزرگان ازدواج کنند. لباس و مسکن طبقات نیز متفاوت بود. در شهرها پیشه‌وران و کشاورزان نمی توانستند در محله خاص بزرگان سکونت کنند و به ناچار در حومه* شهرها ساکن می شدند. در دوره ساسانی طبقات مختلف حتی آشکده*های جداگانه‌ای داشتند. این وضع طبقاتی بر روابط، آداب و معاشرت مردم نیز تأثیر گذاشته بود. در چنین شرایطی بود که مردم سخت کوش و حق طلب ایران، از دین اسلام استقبال کردند و مسلمان شدند، زیرا در این دین انسان‌ها در برابر خدا با هم برابرند و تنها کسانی که درستکار هستند و تقوای بیشتری دارند، نزد خدا گرامی تر هستند.

نقش برجسته کر تیر، موبد معروف دوره ساسانی در نقش رجب (استان فارس)

آشکده آذرگشنسب (تخت سلیمان) استان آذربایجان غربی

هرودوت تاریخ نویس یونانی نوشته است: ایرانی‌ها وقتی در کوچه به هم می رسیدند روبوسی می کردند و اگر با یکدیگر تفاوت طبقاتی داشتند افراد عامی می بایستی در برابر اشراف و بزرگان زانو می زدند.

در دوره ایران باستان، شاهان و شاهزادگان زندگی بسیار پرتجملی داشتند و در کاخ‌ها به خوشگذرانی می پرداختند. برای مثال خسرو پرویز تاجی داشت که مقدار زیادی طلای خالص در آن به کار برده شده بود و مرواریدهای آن به اندازه تخم گنجشک بودند. در آن دوره، تاج سنگین را از سقف آویزان می کردند و شاه زیر آن می نشست. خسرو پرویز شطرنجی داشت که مهره‌های آن از یاقوت و زمرد بود و بر تختی می نشست که از عاج فیل درست شده و نرده‌های آن از طلا و نقره بود.

آیا می‌دانید شاهنامه فردوسی یکی از منابعی است که مورخان برای پی بردن به اوضاع و احوال مردم دوره ایران باستان، از آن

استفاده می‌کنند؟

بیشتر بدانیم

حکایت خسرو انوشیروان و مرد کفشگر در شاهنامه، نکته‌های جالب و خواندنی را درباره اوضاع اجتماعی دوره ساسانی به ما می‌آموزد. بر پایه این حکایت، در جریان یکی از لشکرکشی‌هایی که سپاه ایران به مقابله با سپاه روم رفته بود، بر اثر طولانی شدن جنگ، خزانه خالی و تدارکات تمام شد. به پیشنهاد بوذرجمهر وزیر انوشیروان، شاه موافقت کرد که از بازرگانان شهر نزدیک، پول قرض کنند. یکی از بازرگانان که کفش فروش بود، پذیرفت به لشکر کمک کند اما در مقابل تقاضایی نیز از شاه داشت و به فرستاده بوذرجمهر گفت:

واژه‌ها:
بازار = رونق و شکوه، مایه عظمت
دیو = اهریمن
بازارگان بچه = فرزند بازرگان
پور = پسر
شد با درم = پول را برگرداند

آرامگاه فردوسی، خراسان رضوی

بدو گفت کفشگر کیای خوب چهر
نرنجی بگویی به بوذرجمهر
که در آن زمانه مرا کودکی است
که بازار او بر دلم خوار نیست
بگویی مگر شهریار جهان
مرا شاد گرداند آندر نهان
یکی پور دارم رشید به جای
به فرهنگ جوید همی رهنمای
فرستاده گفت این ندارم برنج
که کوتاه کردی مرا راه گنج
اگر شاه باشد بدین دست‌گیر
که این پاک فرزند گردد دبیر
به یزدان بخواهد همی جان شاه
که جاوید بادا سزاوار گاه
اما وقتی پیغام به شاه رسید پاسخ داد:
بدو شاه گفت ای خردمند مرد
برو همچنان بازگردان شتر
چو بازارگان بچه، گردد دبیر
به ما بر، پس از مرگ نفرین بود
فرستاده برگشت و شد با درم
دل کفشگر گشت پر درد و غم
چرا دیو چشم تو را خیره کرد
مبادا آزو سیم خواهی و دُر
هنرمند و با دانش و یادگیر
چو آیین این روزگار این بود
دل کفشگر گشت پر درد و غم

فعّالیت

۳- با کمک معلم اشعار بالا را بخوانید و بگویید: الف) کفشگر چه تقاضایی از شاه داشت؟ ب) شاه در پاسخ چه گفت؟

ج) از خواندن این حکایت به چه نکاتی در زندگی اجتماعی دوره ایران باستان پی می‌برید؟

۴- از نظر دین اسلام مردم برای باسواد شدن و تحصیل از چه حقوقی برخوردارند؟ حق برخورداری از سواد و تحصیل در ایران اسلامی را با دوران باستان مقایسه کنید.

اوضاع اقتصادی در ایران باستان

درس ۲۲

پیش‌تر خواندید که یکی از ویژگی‌های تمدن‌ها، داشتن اقتصاد پُروتق است. در عصر باستان، مردم سخت‌کوش ایران از منابع محیطی که در آن زندگی می‌کردند به خوبی بهره می‌گرفتند و انواع فعالیت‌های اقتصادی در این دوره گسترش یافته بود. اگرچه بیشتر منافع اقتصادی به شاهان و اطرافیان آنها می‌رسید.

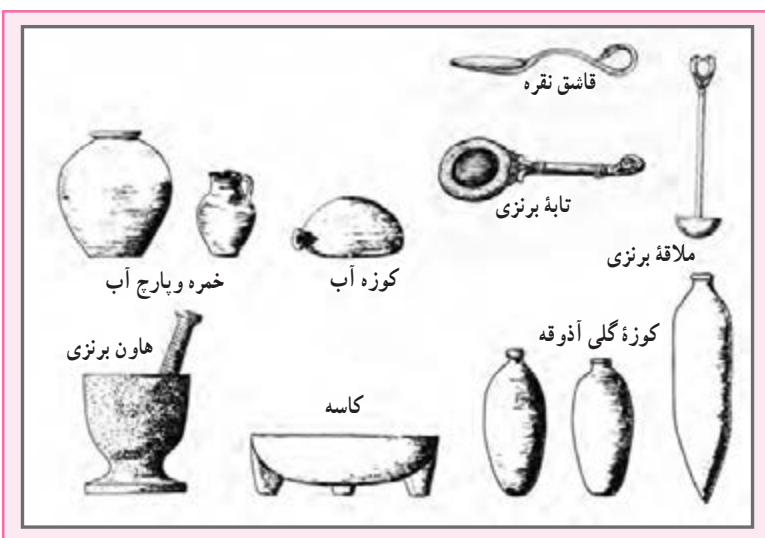
کشاورزی و دامپروری

برخی از پژوهشگران معتقدند، با توجه به شواهد و مدارک باستان‌شناسی، فلات* ایران از نخستین سرزمین‌هایی در جهان بوده که کشاورزی و پرورش دام در آن آغاز شده و حتی دانش و مهارت کشت و زرع از ایران به سرزمین‌های دیگر برده شده است. کشاورزی مهم‌ترین پیشه و وسیلهٔ معیشت در ایران باستان بود. در اوستا و کتیبه‌های آن دوره، عبارت‌هایی دربارهٔ اهمیت و ارزش کار کشاورزان دیده می‌شود. فعالیت‌های کشاورزی از طرف حکومت نیز تشویق می‌شد. در دورهٔ هخامنشیان، یونانی‌ها از تلاش‌های شاهان پارس، برای تشویق به کشاورزی حسرت می‌خوردند. گندم و جو مهم‌ترین محصول زراعی ایرانیان باستان بود. کشت پنبه نیز در نواحی مستعد رواج داشت و به همین جهت کارگاه‌های پنبه‌ریسی توسعه یافت و پارچه‌های پنبه‌ای یکی از صادرات مهم بعضی از ایالات بود. کشاورزان ایرانی علاوه بر کار کشاورزی به پرورش دام نیز می‌پرداختند.

صنعت

با آنکه فعالیت اقتصادی مهم آن دوره، کشاورزی بود، در بسیاری از مناطق ایران، صنعت نیز گسترش پیدا کرد. تهیهٔ پارچه‌های لطیف از پنبه، ابریشم و پشم و شال‌های بشمی و حریر در کارگاه‌های مَرَو، رِی، اهواز و شوشتر رواج داشت. ایرانیان در پیشهٔ نجاری، آهنگری و شیشه‌گری نیز پیشرفت کرده بودند. در دورهٔ ساسانی، ارابه‌های ساخت ایران به ظرافت و زیبایی، مشهور بوده است.

ساختن اسباب و اثاثیهٔ منزل، شمشیر، ابزارهای کشاورزی و ابزارهای جنگی مانند بازوبند و زره و نظایر آنها نیز از مشاغل آن دوره بود.

فعالیت

- ۱- همفکری کنید و پنج شغل یا حرفه از دنیای امروز نام ببرید که در جهان باستان وجود نداشته است. بگویید چرا این حرفه‌ها نمی‌توانستند در جامعه آن زمان وجود داشته باشند.
- ۲- پنج شغل یا حرفه از جهان باستان نام ببرید که در دنیای امروز هم وجود دارد. بگویید این حرفه‌ها چه تغییری نسبت به آن زمان داشته‌اند.

تجارت

در سال‌های گذشته خواندید که به فرمان داریوش اول، «جاده شاهی» ساخته شد. در آن زمان امنیت در راه‌ها برقرار و کاروانسراهایی در فاصله‌های معین بنا گردیدند. در نتیجه این اقدامات، تجارت بیش از پیش رونق گرفت. در دوره‌های بعد، این راه‌ها توسعه پیدا کردند. آیا تاکنون درباره جاده ابریشم چیزی شنیده‌اید یا خوانده‌اید؟ آیا می‌دانید چرا این جاده به این نام مشهور است؟

شرق

مجسم کنید حدود دو هزار سال پیش، یعنی در زمان اشکانیان در یکی از شهرهای صد دروازه (دامغان) ری یا هگمتانه (همدان) زندگی می کردید، در آن صورت شما کاروان هایی را می دیدید که هر روز با باری از کالاهای مختلف به شهر شما وارد و یا از آنجا خارج می شوند. این کاروان ها از راه ابریشم می گذشتند. جاده ابریشم راهی بود که چین و هند را در شرق، به اروپا در غرب متصل می کرد و بخشی از این جاده هم از خاک ایران عبور می کرد.

در آن زمان ابریشم، ارزشمندترین و پرسودترین کالای تجاری بود که از چین به ایران و سرزمین های دیگر صادر می شد. به نقشه زیر توجه کنید. کشور ایران مانند یک پل ارتباطی بین شرق و غرب قرار دارد. بنابراین، حکومت های ایران باستان به خصوص ساسانیان سعی می کردند از این موقعیت به خوبی استفاده کنند. حکومت ساسانی مانع از ارتباط مستقیم تجاری میان چین و روم (اروپا) می شد و تمایل داشت که ابریشم چینی توسط بازرگانان ایرانی به روم صادر شود و یا اینکه ابریشم خام پس از آنکه در کارگاه های ایران تبدیل به پارچه شد به روم فروخته شود.

غرب

راهنما

مسیر اصلی جاده ابریشم

البته ایران خود نیز صادرکننده کالاهای گوناگون مانند سنگ‌های قیمتی، پارچه، قالی و محصولات کشاورزی بود. ایرانیان باستان به سبب تجربه و مهارت در دریانوردی به تجارت دریایی نیز روی آوردند. در دوران ساسانی، تجارت دریایی رونق گرفت و بنادر خلیج فارس، لنگرگاه کشتی‌هایی بودند که به کشورهای دور و نزدیک ایران رفت و آمد می‌کردند.

فعالیت

۳- گفت و گو کنید : الف) چرا ساسانیان مانع از ارتباط مستقیم تجاری میان چین و هند با روم (اروپا) می‌شدند و از

این کار چه هدفی داشتند؟

ب) به نظر شما، رفت و آمد بازرگانان از طریق جاده ابریشم علاوه بر تجارت و انتقال کالاها، چه پیامدهای دیگری برای

مردم کشورهای آن زمان داشت؟

ضرب سکه

در زمان هخامنشیان برای اولین بار به فرمان داریوش اول، سکه‌ای زرین به نام «دریک» یا «زریک» ضرب شد. تا قبل از رواج سکه، معمولاً ده‌نشینان، مازاد محصولات خود را به شهر می‌آوردند و با محصولات دیگر که مورد نیازشان بود، مبادله می‌کردند. با ضرب سکه، تجارت رونق پیدا کرد؛ به طوری که بازرگانان با داشتن پول می‌توانستند کالاهایی خریداری کنند و آنها را به قیمت بیشتر بفروشند. سکه‌های زرین فقط به فرمان و به نام پادشاهان ضرب می‌شد.

حاکمان در محدوده حکمرانی خود می‌توانستند با اجازه پادشاه فقط سکه‌های سیمین (نقره‌ای) یا مسین (مسی) ضرب کنند.

هخامنشیان

سلوکیان

اشکانیان

ساسانیان

درآمدها و مخارج حکومت

در ایران باستان، مالیات، منبع اصلی درآمد حکومت‌ها بود که به صورت نقدی یا جنسی دریافت می‌شد. بیشترین حجم مالیات را کشاورزان می‌پرداختند. دامداران به نسبت تعداد دام‌هایشان و پیشه‌وران و بازرگانان نیز به میزان کالا و خدماتی که عرضه می‌کردند، مالیات می‌دادند. علاوه بر اینها، نوع دیگری از مالیات به نام مالیات سرانه وجود داشت که فقط از عامه مردم وصول می‌شد و بزرگان و اشراف از پرداخت آن معاف بودند. همچنین در جشن‌ها و مراسم به تخت نشستن شاهان، بزرگان و عامه مردم هدایایی را به پادشاه پیشکش می‌کردند. مأموران مالیاتی معمولاً نسبت به مردم سخت‌گیری و ستم می‌کردند و بیش از آنچه مقرر شده بود، طلب می‌نمودند. گاهی به دلیل خالی بودن خزانه، میزان مالیات‌ها را افزایش می‌دادند. البته در مواقعی نیز به سبب جلوگیری از شورش مردم و یا بروز خشکسالی، فشار برای گرفتن مالیات کمتر می‌شد.

نقش برجسته خدمتکاران در تخت جمشید، استان فارس

بخش زیادی از درآمدهای حکومتی صرف جنگ با دشمنان می‌شد. قسمت دیگری از آن، به مصارف شخصی شاه، شاهزادگان، درباریان و ساختن کاخ‌های مجلل می‌رسید. حکومت‌ها همچنین بخشی از درآمد را در اموری مانند پرداخت حقوق به مأموران حکومتی و همچنین احداث، نگهداری و تعمیر آتشکده‌ها، کاروان‌سراها، قنات‌ها، سدها و... خرج می‌کردند.

دودمان: تعدادی خانواده که همگی خود را از یک نسل یا جد مشترک می‌دانند.

حومه: به زمین‌های اطراف شهر، حومه شهر می‌گویند.

آتشکده: مکانی که زرتشتیان برای نیایش می‌ساختند و آتش را در جای خاصی از آن قرار می‌دادند و نیایش‌های دینی را در برابر آتش انجام می‌دادند و آتش را همواره روشن نگاه می‌داشتند.

فلات: به سرزمین‌های نسبتاً بلندی که از اطراف به زمین‌های پست منتهی می‌شوند، فلات می‌گویند؛ مانند فلات ایران. فلات‌ها دارای رشته کوه‌ها و دره‌هایی هستند.

پیشه‌ور: به صاحبان مشاغلی مانند صنعت‌گر، کاسب، دکان‌دار، تولیدکننده و... گفته می‌شود.

به کار بندیم

۱- به طور گروهی، نمایشنامه‌ای بنویسید و در کلاس اجرا کنید. موضوع نمایشنامه «وضع طبقاتی جامعه در ایران باستان» باشد. نمایشنامه را طوری بنویسید که در بخشی از آن، فردی در حضور شاه یا بزرگان از ظلمی که به طبقه محروم می‌شود، انتقاد و از حقوق آنها دفاع کند.

(کارها را بین خود تقسیم کنید و در نوشتن نمایشنامه، تمرین، تهیه لباس و وسایل لازم بایکدیگر همکاری کنید.)

۲- از افراد خانواده یا فامیل، چند نمونه مالیات‌هایی را که می‌پردازند، پرس و جو و در کلاس بیان کنید. سپس در کلاس گفت‌وگو کنید که دادن مالیات در ایران کنونی چه فرقی با پرداختن مالیات در ایران باستان دارد و برای چه مواردی هزینه می‌شود؟

فرهنگ و تمدن ایران باستان

۱۲ فصل

حوزه‌های موضوعی:

- زمان، تداوم و تغییر
- فرهنگ و هویت
- فضا و مکان
- نظام اجتماعی

کشور ایران در عهد باستان مهد فرهنگ و تمدنی پویا و شکوفا بود که از نبوغ و خلاقیت و پشتکار و همکاری اقوام ایرانی سرچشمه می‌گرفت. با مطالعه اجزای اصلی فرهنگ و تمدن ایران باستان شامل دین و عقاید، آداب و رسوم، جشن‌ها، خط و زبان، دانش، هنر و معماری، می‌توان به سبک زندگی ایرانیان باستان پی برد.

شما با آموختن این فصل و انجام فعالیت‌های آن درمی‌یابید:

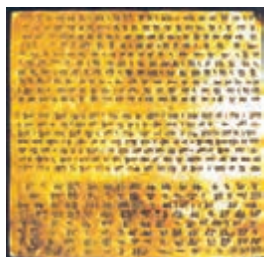
- مردم ایران باستان چه باورها و عقایدی داشتند؟ شیوه زندگی آنها در آن دوره چگونه بود؟

- خط و زبان در دوره ایران باستان چه تغییراتی را پشت سر گذاشت؟

- ایرانیان در معماری، هنر و دانش چه پیشرفت‌هایی کرده بودند؟

گج‌بری قوچ و یال - ساسانی - قوچ
نماد ایزد بهرام

درس ۲۳ عقاید و سبک زندگی مردم در ایران باستان

مورخان موفق شده‌اند با توجه به شواهد و مدارکی که از آن دوران بر جای مانده تا اندازه‌ای به شیوه زندگی مردم در ایران باستان پی ببرند. ما در این درس قرار است بررسی کنیم که در گذشته‌های بسیار دور، مردم چه باورهایی داشتند، خوراک و پوشاک آنها چه بود، چه آیین‌ها و جشن‌هایی داشتند و چگونه زندگی می‌کردند.

دین

در ایران باستان، تعلیمات مذهبی نقش و تأثیر زیادی در زندگی فردی و اجتماعی داشت. اقوام آریایی برخی از عناصر خلقت مانند آب، آتش، خاک و باد را مقدس می‌شمردند و برای آنها ایزدانی قائل بودند. زرتشت، پیامبر ایران باستان که قبل از سلسله مادها می‌زیست، در اندیشه اصلاح عقاید ایرانیان برآمد. او مردم را به پرستش اهورامزدا، خدای بزرگ و یکتا دعوت کرد.

در آیین زرتشت، اهورا مزدا، منشأ خیر و خوبی‌ها بود و همواره با اهریمن که سرچشمه شر و بدی‌ها به شمار می‌رفت، در حال مبارزه بود. زرتشت به پیروان خود سفارش می‌کرد که به منظور یاری اهورا مزدا، پندار نیک، گفتار نیک و کردار نیک را سرمشق زندگی خود قرار دهند. پس از مرگ زرتشت، پیروانش تعلیم او را در کتابی به نام اوستا گردآوری کردند. به تدریج آیین زرتشتی در میان اقوام ایرانی رواج یافت.

ایرانیان باستان، آتش را مقدس می‌شمردند. در دوره ساسانیان آتشکده‌های زیادی در گوشه و کنار ایران ساخته شدند که آثار بعضی از آنها باقی مانده است.

زیارتگاهی در استان یزد از مکان‌های مقدس زرتشتیان

بقایای آتشکده تپه میل، جاده ری - ورامین - تهران

در دورهٔ ساسانیان، اگرچه اغلب مردم دین زرتشتی داشتند و حکومت از آن دین پشتیبانی می‌کرد، اما پیروان دین‌های مسیحی، یهودی، بودایی و مانوی* نیز در ایران زندگی می‌کردند. در این دوره، موبدان زرتشتی با رواج و گسترش دین‌های دیگر در ایران مخالف بودند و نسبت به پیروان سایر ادیان سخت‌گیری می‌کردند. در دورهٔ ساسانیان دین زرتشتی، دین رسمی کشور اعلام شد.

تغذیه و آداب غذا خوردن

در فصل قبل خواندید که اغلب ایرانیان باستان، کشاورز و دامدار بودند. در آن دوره، غذای اصلی مردم، غلات مخصوصاً گندم و جو بود که آنها را آرد می‌کردند و با آن، نان و انواع شیرینی‌ها را می‌پختند. علاوه بر نان، از انواع گوشت حیوانات اهلی، گوشت پرندگان شکاری، تخم پرندگان، شیر بز و میوه‌ها و سبزیجات و شربت‌ها برای تغذیه استفاده می‌شد.

فعالیت

۱- آیا می‌توانید چند نوع خوراک که با استفاده از مواد اولیه بالا تهیه می‌شود، نام ببرید؟

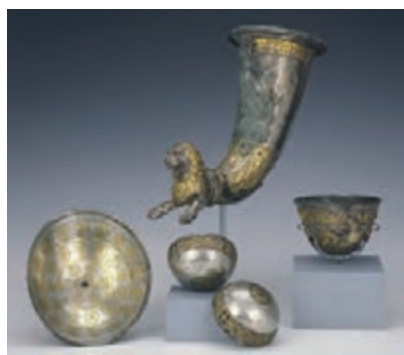
۲- چند نوع ماده غذایی نام ببرید که امروزه مصرف می‌کنید و در زمان ایران باستان موجود نبوده است. بگویید چرا این مواد نمی‌توانستند در آن دوره وجود داشته باشند؟

ایرانیان باستان برای آرد کردن غلات، آسیاب‌های آبی را ابداع کرده بودند. بچه‌ها، آیا می‌دانید بشر تا کنون از چند نوع آسیاب برای آرد کردن استفاده کرده است؟!

برخی از مورخان معتقدند که در آن دوره، بعضی مواد غذایی مانند روغن زیتون از یونان و ادویه از هندوستان به ایران وارد می‌شده است. مردم ایران باستان، با آداب خاصی بر سر سفره می‌نشستند. آنها سخن گفتن به هنگام غذا خوردن را گناه می‌دانستند. شستن دست‌ها قبل و بعد از غذا خوردن و خواندن دعای نان در ابتدا و پایان غذا از نکاتی بود که آنها بر سر سفره رعایت می‌کردند. ایرانیان باستان از ظروف سفالی، سنگی و فلزی استفاده می‌کردند.

تنگ نقره‌ای ساسانی
۱۴۵

ظروف نقره اشکانی - این پنج ظرف شامل یک ریتون بزرگ و چهار کاسه تزئین شده با گل رز است - موزه گیتی

کوزه سفالی لعابدار ساسانی - موزه پُرگامون

پارچ طلا هخامنشی - دسته‌ای با دهان شیردار که بدنه پارچ را گاز گرفته - موزه ملی بریتانیا

پوشاک

بیشتر آنچه که ما از پوشاک مردم آن دوره می‌دانیم مربوط به مجسمه‌ها و نقاشی‌ها یا تصاویری به جا مانده از آن دوره است که بر روی سنگ‌ها، ظروف یا سکه‌ها نقش بسته‌اند.

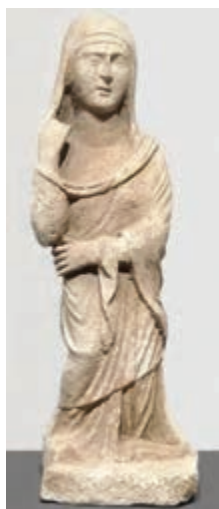
البته باستان‌شناسان نمونه‌هایی از وسایل و ابزار تولید پوشاک مربوط به ایران باستان را نیز کشف کرده‌اند.

شواهد و مدارک به جا مانده نشان می‌دهد که مردان و زنان ایران باستان به پوشش بدن اهمیت می‌دادند و از برهنگی اجتناب می‌کردند.

ایرانیان، از نخستین کسانی بودند که شلوار را طراحی کردند و پوشیدند. شلوار و بالاپوش‌های آستین‌دار و کلاه نمدی پوشاک اصلی مردان بود. زنان نیز از شلوار، پیراهن‌های بلند و نوعی سرپوش استفاده می‌کردند. لباس‌های ایرانی مورد توجه بزرگان و درباریان روم و یونان بود و اغلب سعی می‌کردند از طرح لباس‌های ایرانی تقلید کنند.

سنگ‌نگاره زن ایلامی در حال نخ‌ریسی

تندیس بانوی اشکانی

حجاری روی سنگ - تخت جمشید - دوره هخامنشی - بزرگ زادگان پارسی و مادی در کنار هم

- ۱- سرپوش استوانه‌ای ترک‌دار پارسی
- ۲- سرپوش نمدی گرد مادی
- ۳- ردای مادی
- ۴- گره شینل بالاتنه
- ۵- قوس شینل
- ۶- کفش سه‌بندی

فعالیت

۳- همفکری کنید و با توجه به تصاویر، اجزای لباس را در هر یک توضیح دهید.

۴- با توجه به این که شغل بیشتر مردم در ایران باستان کشاورزی بوده، پوشیدن چه لباس‌هایی برایشان مناسب بوده است؟

ورزش

از دیرباز مردم ایران به ورزش‌های رزمی و پهلوانی چون کشتی علاقه‌مند بوده‌اند و آیین پهلوانی در تاریخ کهن ما ریشه دارد. فردوسی در کتاب شاهنامه از دلاوری اُسْطوره*هایی چون رستم، سهراب، سیاوش، گُرْذآفرید و ... در ایران باستان سخن گفته است. هرودوت نوشته است: ایرانیان به فرزندان خود سه چیز را می‌آموختند: ۱. سوارکاری، ۲. تیراندازی، ۳. راستگویی.

سوارکاری و تیراندازی و شکار از ورزش‌های مورد علاقه مردم آن دوره بوده و پرتاب سنگ یا فَلَاحَن* و نیزه و زوبین* نیز رواج داشته است. بسیاری از پژوهشگران معتقدند چوگان‌بازی ورزشی است که ایرانیان باستان آن را ابداع کرده‌اند و سپس از ایران به سایر کشورها راه یافته است. در شاهنامه فردوسی به چوگان‌بازی اشاره شده است. در زمان هخامنشیان و ساسانیان این ورزش انجام می‌شده است. امروزه، چوگان‌بازی یکی از ورزش‌های جهانی محسوب می‌شود. در این ورزش، اسب‌سواران از یک چوب دستی به نام چوگان و یک گوی استفاده می‌کنند.

نگاره‌ای که نبرد اسفندیار با سیمرغ را نشان می‌دهد.

تصویری از بازی چوگان در ایران امروز

نقاشی خُرد نگاره (مینیاتور) از چوگان

فعالیت

- ۵- کدام یک از ورزش‌های ایران باستان در جهان امروز مرسوم است؟ چند مورد نام ببرید.
- ۶- چرا ایرانیان داشتن روحیه اخلاق‌مداری و پهلوانی را برای ورزشکاران خود لازم می‌دانستند؟

در عهد باستان مردم ایران در طی سال، چندین جشن برپا می‌کردند و شادزیستن را یک موهبت الهی می‌دانستند. واژه جشن از یِشت و یِسنه اوستایی گرفته شده که به معنای پرستیدن و نیایش است. از اینجا می‌توان پی برد که بیشتر جشن‌های آن دوره اهمیت دینی داشته و با نیایش به درگاه خداوند همراه بوده است. جشن‌ها همچنین ارتباط زیادی با تغییر فصل‌ها و شروع و پایان کار کشاورزی داشتند. جشن نوروز، جشن سده* و جشن مهرگان* از مهم‌ترین جشن‌های آن دوره بوده است.

جشن نوروز: نوروز یکی از بزرگ‌ترین و باشکوه‌ترین جشن‌های ایران باستان بوده که در آغاز فصل بهار برگزار می‌شده است. نوروز در نزد مردم آن زمان پیام‌آور نو شدن سال و رویش طبیعت و شروع فعالیت‌های کشاورزی بود. زمان پیدایش نوروز به درستی معلوم نیست، اما در برخی از کتاب‌های کهن مانند شاهنامه فردوسی، این جشن را به زمان تاج‌گذاری جمشید پادشاه اسطوره‌ای ایران نسبت می‌دهند. در عهد باستان، خانواده‌های ایرانی بر سر سفره نوروزی به درگاه آفریننده هستی دعا می‌کردند، به یکدیگر هدیه می‌دادند و شادباش می‌گفتند. شواهد و مدارک نشان می‌دهد که این جشن در زمان هخامنشیان در تخت جمشید برگزار می‌شد و پس از آن، سلسله‌های دیگر نیز نوروز را گرامی داشته‌اند. در هر یک از روزهای عید نوروز، طبقه‌ای از مردم به دیدار شاه می‌آمدند.

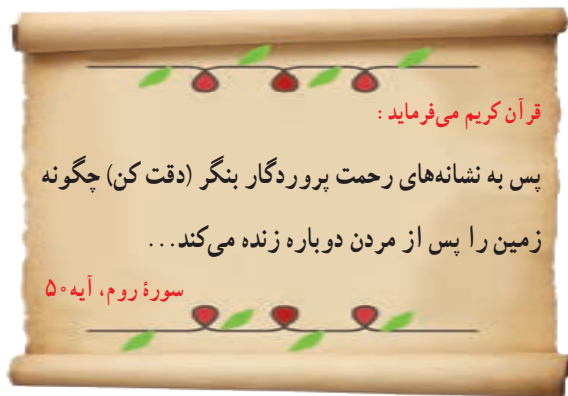

نقاشی هدیه‌آوران جشن نوروز در تخت جمشید

سنگ نگاره هدیه‌آوران لودیهای که در حال حمل پیشکش‌های خود برای پادشاهان هخامنشی هستند.

این سنگ نگاره در یکی از پلکان‌های کاخ آپادانای تخت جمشید تراشیده شده است.

جشن نوروز در زمان ما

آغاز فصل بهار و نو شدن طبیعت یکی از نشانه‌های عظمت و رحمت خداوند است.

پس از اسلام، ایرانیان، ظاهر و شکل نوروز را نگه داشتند، اما محتوا و سنت‌های آن را عوض کردند. نوروز باستانی فرصتی بود تا پادشاهان از مردم هدیه بگیرند. اما امروزه، نوروز ایرانی، سنتی مردمی و وسیله‌ای برای ارتباط قلبی میان مردم و خداوند است. مردم به مناسبت نوروز، جشن گرفته و قرآن بر سر سفره هفت‌سین می‌گذارند. آنها به دیدار بزرگ‌ترهای فامیل رفته و به یکدیگر هدیه می‌دهند. در ایام نوروز، زیارتگاه‌های مختلفی همچون حرم امام رضا (ع) از شلوغ‌ترین مکان‌ها در ایران است و همه در هنگام تحویل سال، مشغول دعا و سخن گفتن با خدا هستند.

نوروز هدیه فرهنگ ایران به جهانیان :

آیا می‌دانید که اکنون، نوروز (اول فروردین) یک روز جهانی است و علاوه بر ایران، در برخی کشورها و نقاط دیگر جهان، این روز جشن گرفته می‌شود و مراسم مخصوص به خود دارد؟ آیا می‌دانید چه کشورهایی؟

فعّالیت

۷- دعای تحویل سال چیست؟ ترجمه آن را در کلاس بیان کنید.

۸- درباره یکی از موارد زیر از بزرگ‌ترها پرس‌وجو کنید و نتیجه را در کلاس بگویید.

الف) هر یک از اجزای سفره هفت‌سین نماد چه چیزی است؟

ب) سمنو از چه چیز و چگونه تهیه می‌شود؟

۹- فرض کنید یک نوجوان ۱۳-۱۲ ساله هستید که در ایران باستان زندگی می‌کنید. با توجه به اطلاعاتی که از این

درس و درس‌های قبل به دست آوردید، یک روز زندگی خود را از صبح تا شب مجسم کنید و بنویسید. در نوشته خودتان آنچه خوردید، پوشیدید و کارها و فعالیت‌هایتان را شرح دهید. متن را به معلم بدهید یا در کلاس بخوانید.

دانش و هنر در ایران باستان

درس ۲۴

پیشرفت‌های ایرانیان در دانش، هنر و معماری، جلوه‌هایی از شکوه و عظمت تمدن کهن ایران است. زبان و خط اساس گسترش این دانش بوده است. در این درس به‌طور اختصار با این موضوعات آشنا می‌شوید.

زبان پارسی (فارسی)

از هنگام استقرار اقوام آریایی در سرزمین ایران، زبان فارسی زبان گفتاری و نوشتاری مردم این سرزمین بوده است و نویسندگان و شاعران زیادی به این زبان نوشته و سروده‌اند. البته زبان فارسی در دوره‌های مختلف تاریخی تغییرات زیادی پیدا کرده است. زبان ایرانیان در دوره هخامنشیان، «پارسی باستان» و در عصر اشکانیان و ساسانیان، «پارسی میانه» یا «پهلوی» بوده که با هم تفاوت‌هایی داشته‌اند. بعدها در دوره اسلامی زبان «فارسی دری» رواج یافت. زبان رسمی امروز ما نیز فارسی دری است که با دو زبان قبلی شباهت‌هایی دارد.

فعالیت

- ۱- برای آنکه به برخی شباهت‌های زبان امروزی با پارسی باستان پی ببرید، کاربرگ شماره (۲۰) را در کلاس انجام دهید.
- ۲- تحقیق کنید در کدام کشورها به‌جز ایران، مردم به زبان فارسی صحبت می‌کنند؟

اصل ۱۵ قانون اساسی می‌گوید:

زبان و خط رسمی و مشترک مردم ایران فارسی است. اسناد و مکاتبات و متون رسمی و کتب درسی باید با این زبان و خط باشد ولی استفاده از زبان‌های محلی و قومی در مطبوعات و رسانه‌های گروهی و تدریس ادبیات آنها در مدارس در کنار زبان فارسی آزاد است.

خط

پیش‌تر خواندید که قبل از مهاجرت آریایی‌ها، تمدن‌های باستانی ایران همچون ایلام، صاحب خط بوده‌اند. در زمان هخامنشیان، ایرانیان «خط میخی» را از اقوام بین‌النهرین اقتباس کردند و تغییرات زیادی در آن به‌وجود آوردند. کتیبه‌های به‌جا مانده از دوره هخامنشیان در بیستون و تخت جمشید به زبان پارسی باستان و با خط میخی نوشته شده است. در دوره‌های اشکانیان و ساسانیان، خط پهلوی رایج بود.

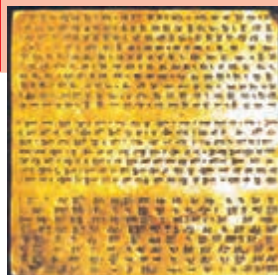
تمدن جیرفت

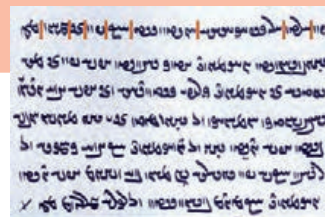
تمدن ایلام

هخامنشیان

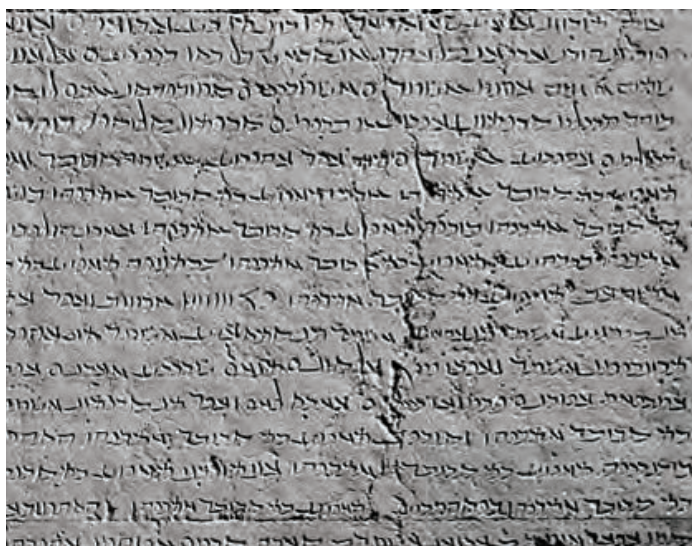

ساسانیان

فعالیت

- ۳- همفکری کنید و بگویید چه نیازهایی باعث اختراع خط شد؟ اگر خط نبود چه کمبودهایی در جوامع پدید می آمد؟
- ۴- به تصویر خط در دوره هخامنشیان توجه کنید و بگویید چرا به این خط، خط میخی می گویند؟
- ۵- به شکل خط ایلامیان توجه کنید و بگویید چه نوع خطی بوده است؟
- ۶- کار برگه شماره (۲۱) انواع خط را در کلاس انجام دهید.

کتیبه به خط پهلوی

کتیبه به خط میخی

دانش

ایرانیان باستان در علوم و فنون مختلف پیشرفت‌های چشمگیری داشتند. ساختن بناهای عظیم و محکم، سدها، پل‌ها، ابزارها و وسایل مختلف زندگی که به دست ایرانیان ابداع شده، نشان می‌دهد آنها با علوم گوناگونی چون ریاضی، هندسه، زمین‌شناسی و... آشنا بوده‌اند. ایرانیان باستان در علم نجوم پیشرفت کرده و با سنجش و تعیین زمان به خوبی آشنا بودند و چون برای فعالیت‌های کشاورزی که در فصول خاصی از سال انجام می‌گرفت به تقویم نیاز داشتند، تقویم خورشیدی (شمسی) را به وجود آوردند و سال را به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم کردند و پنج روز پایانی سال را جداگانه به حساب آوردند. این تقویم از کم‌نظیرترین تقویم‌های دنیا است. ایرانیان در پزشکی نیز پیشرفت کرده بودند و خواص درمانی گیاهان را می‌شناختند. در بخشی از کتاب اوستا از سه نوع پزشک جراح، پزشک معمولی و پزشک دعا که با دعای مقدس باطن افراد را درمان می‌کند، نام برده شده است. در دوره ساسانیان، شاپور ساسانی در شهر جندی‌شاپور (در خوزستان کنونی) مدرسه‌های پزشکی و بیمارستانی تأسیس نمود که یکی از قدیمی‌ترین مدارس پزشکی جهان به شمار می‌روند. او از دانشمندان و استادان برجسته دیگر کشورهای آن روز نیز برای تدریس در این دانشگاه دعوت می‌کرد. در این مدرسه بزرگ علاوه بر پزشکی، نجوم، ریاضیات، موسیقی، شیمی (کیمیاگری) و... تدریس می‌شد.

یک نقاشی از حضور پزشکان بر بالین یک بیمار در دانشگاه جندی‌شاپور

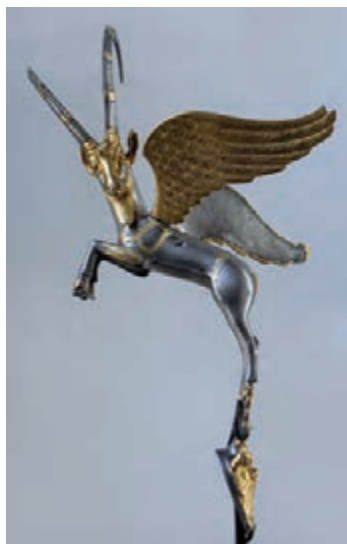

قطره چکان سفالی ساسانی که برای مصرف دارو به کار می‌رفته است.

هنر

در عصر باستان، صنعتگران و هنرمندان آثار بسیار زیبا و ظریفی به وجود آوردند. آنها در رشته‌های گوناگون چون سفالگری، پارچه‌بافی، قالی‌بافی، فلزکاری، چرم‌سازی، زرگری، کاشی‌کاری، سنگ‌بری، حجاری، قلم‌زنی، منبت‌کاری، موسیقی، نقاشی و... مهارت داشتند.

هخامنشیان

دسته گلدان بز طلایی

حجاری - کاخ آپادانا - تخت جمشید

ریتون (تکوک) شیر غزان

اشکانیان

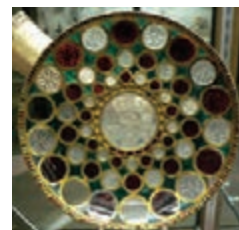

چراغ روغن سوز سرامیکی

گوشواره طلا با تزیین لعل و فیروزه - اشکانی

ساسانیان

جام خسرو - دوره ساسانی از جنس
ذر، طلا، لعل و شیشه

گچبری ساسانی

فعالیت

۷- همفکری کنید و با توجه به تصویر ابزار و وسایل در بالای صفحه، مهارت‌ها و هنرهایی را که در ساختن وسایل به کار رفته است، فهرست کنید. مثال: دسته گلدان بز طلایی: فلزکاری، کنده کاری، ...

طاق بستان - کرمانشاه

معماری: ایرانیان با توجه به شرایط آب و هوایی و مصالحی که در منطقه آنها بود، خانه‌های خود را از سنگ، چوب و خشت می‌ساختند. با تأسیس امپراتوری‌های بزرگ و ساختن شهرها به تدریج بناهای بزرگ و باشکوهی چون کاخ‌ها، آرامگاه‌ها و آتشکده‌ها ساخته شدند. برخی از این بناها مانند تخت جمشید از نظر معماری، وسعت و عظمت، شهرت جهانی دارند. علاوه بر تخت جمشید، هگمتانه، پاسارگاد، تخت سلیمان، طاق بستان و طاق کسری از بناهایی هستند که پیشرفت ایرانیان را در معماری نشان می‌دهند.

فعالیت

- ۸- به نظر شما چرا از خانه‌های مردم معمولی آن دوران نمونه‌های بسیار کمی مانده، اما بقایای کاخ‌ها، آتشکده‌ها و ... هنوز باقی است؟
- ۹- اگر کارت پستالی از بناهای ایران باستان دارید به کلاس بیاورید و روی تابلو، نصب و آن مکان را به هم کلاسی‌هایتان معرفی کنید.

بیشتر بدانیم

واژه‌ها

مانوی: به پیروان آیین مانی، مانوی می‌گفتند. مانی در زمان ساسانیان می‌زیست و با ترکیب جنبه‌هایی از دین‌های زرتشتی، مسیحی و یهودی و تغییراتی از خودش، آیین جدیدی درست کرد. اما مورد خشم موبدان زرتشتی قرار گرفت و در زمان بهرام اول کشته شد. کتاب معروف مانی، ارژنگ نام دارد که در آن نقاشی‌هایی کشیده شده است.

آیین پهلوانی: مجموعه آداب و رسوم که بر جوانمردی، از خودگذشتگی و محاسن اخلاقی همراه با ورزش و پرورش هم تأکید دارد. ورزش زورخانه‌ای بخشی از آیین‌های پهلوانی به‌جای مانده از گذشته را حفظ کرده است.

اُسطوره: داستان یا افسانه تاریخی

فَلاخَن: وسیله‌ای برای پرتاب سنگ یا سنگ‌ریزه که از پشم یا ابریشم بافته می‌شد.

زوبین: نیزه کوچکی که به سر آن دو شاخه بود و در جنگ‌ها به سمت دشمن پرتاب می‌کردند.

جشن سده: از جشن‌های کهن ایران باستان که در بهمن ماه برگزار می‌شده و مردم با برافروختن آتش بر بالای کوه‌ها و بام منازل، آرزو می‌کردند که زمین پس از گذراندن یک دوره سرما، به آمدن بهار دلگرم شود.

جشن مهرگان: از جشن‌های مهم ایرانیان باستان که در مهر ماه و در زمان پایان کار کشاورزی و برای شکرگزاری برگزار می‌شده است. امروزه نیز زرتشتیان آن را جشن می‌گیرند.

ریتون (تکوک): ریتون کلمه‌ای یونانی و واژه فارسی آن تکوک است و به ظرف‌هایی از جنس سفال یا آهن و طلا گفته می‌شود که به شکل جانوران ساخته می‌شدند. ریتون (تکوک) شیر غرآن از معروف‌ترین این نوع ظرف‌ها مربوط به دوره هخامنشیان است.

به کاربندیم

۱- به چند گروه تقسیم شوید و هر گروه یک کارت تبریک نوروز درست کنید. برای مثال، روی این کارت، سفره هفت سین را با نقاشی یا کاردستی نمایش دهید، دعای تحویل سال را بر روی آن با خط خوش بنویسید و... کارت را تزئین کنید.

۲- اگر به کاردستی علاقه دارید با توجه به تصویر یکی از بناهای ایران باستان، نمونکی (ماکتی) از یک اثر تاریخی بسازید، آن را رنگ‌آمیزی کنید و در کلاس به نمایش بگذارید.

۳- در صورتی که به اینترنت دسترسی دارید با راهنمایی معلم به پایگاه وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی یکی از استان‌ها مانند فارس، کرمانشاه، خوزستان، ایلام و... مراجعه کنید و اطلاعاتی درباره یک بنای تاریخی مربوط به دوره ایران باستان گردآوری کنید.

کاربرگه‌های فعالیت

○ کاربرگه شماره (۱) حقوق و مسئولیت ها ○

جدول را کامل کنید. نام خودتان و اعضای خانواده را بنویسید، سپس چند مورد حقوق و مسئولیت های هریک از اعضای خانواده را به طور مختصر بنویسید.

نام اعضای خانواده	حقوق	مسئولیت ها
۱- پدر		
۲-		
۳-		

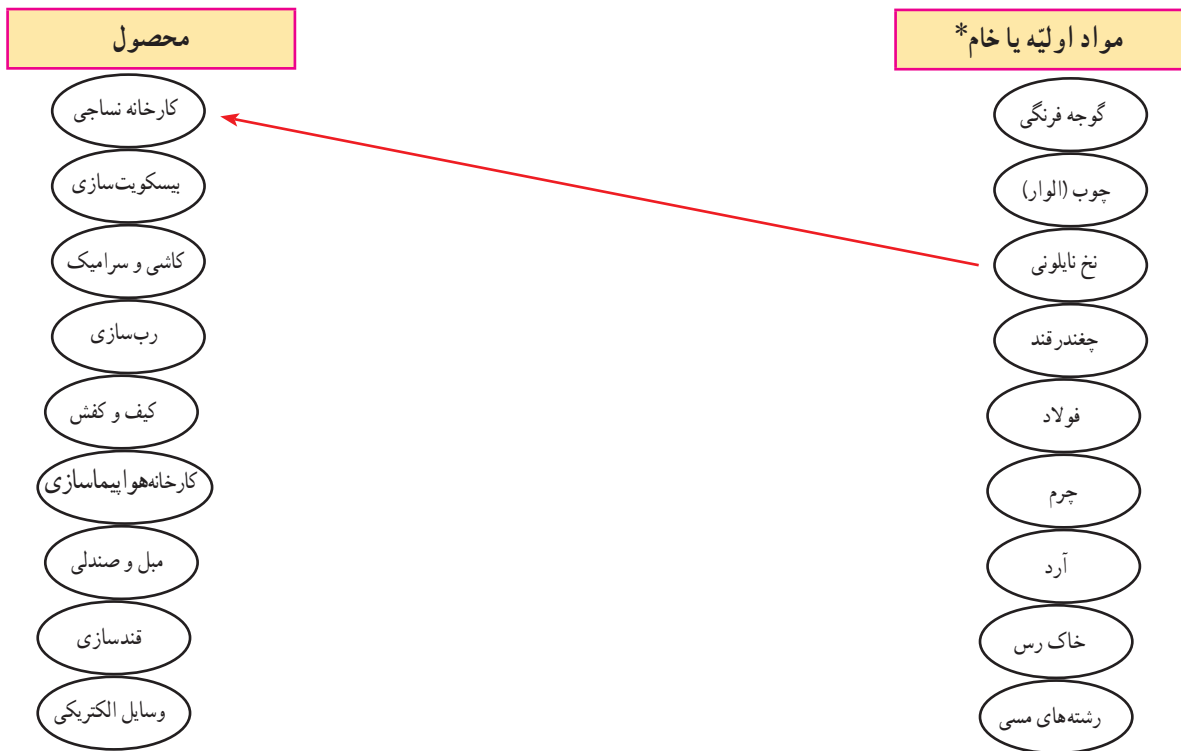
قوانین کشورم

از طریق این رمزینہ می توانید به مستندات قانونی مطالب حقوقی چهار فصل اول کتاب دسترسی پیدا کنید.

کاربرگه شماره (۲) کشاورزی، صنعت و خدمات

الف) هریک از مواد اولیه زیر مربوط به کدام صنعت است؟ با خط به هم مربوط کنید.

ب) هریک از واحدهای زیر نمایانگر فعالیت در کدام بخش کشاورزی، صنعت یا خدمات هستند؟

فعالیت	بخش	فعالیت	بخش
قالیشویی	خدمات	آرایشگاه	
تولید ماکارونی	صنعت	پرورش زنبور عسل	
پلیس + ۱۰		بیمه	
خودروسازی		خشکشویی	
تولید قارچ		نساجی	
دامداری		سیمان سازی	
میل سازی		مرغداری	
خواربارفروشی		کمپوت (خوشاب) سازی	
مهمانسرا		فوریت های پزشکی (اورژانس)	

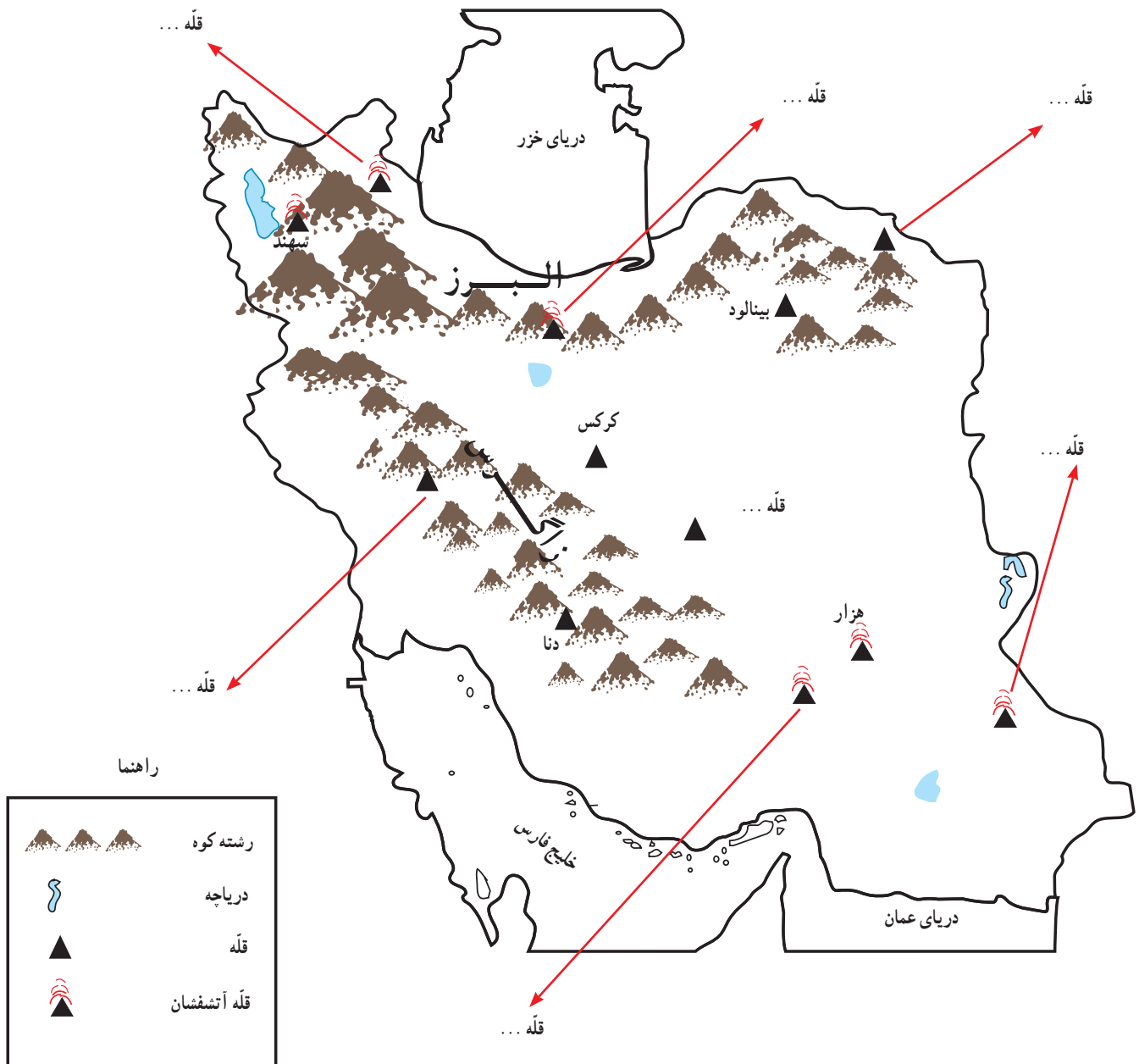
محل چسباندن نقشه تقسیمات سیاسی (کشوری) استان

با راهنمایی و کمک معلم، نقشه تقسیمات سیاسی (کشوری) استان محل زندگی تان را پیدا کرده، رونوشت بگیرید و در این محل بچسبانید. سپس به پرسش‌ها پاسخ دهید.

نقشه‌خوانی:

- استان شما چند شهرستان دارد؟ با شماره مشخص کنید.
- مرکز استان شما کدام شهر است؟
- بزرگ‌ترین شهرستان و کوچک‌ترین شهرستان استان شما کدام است؟
- شهر یا روستایی که شما در آن زندگی می‌کنید در کدام شهرستان این استان واقع شده است؟
- نام کدام استان‌ها با نام مرکز آن استان‌ها، مشابه است؟

کاربرگه شماره (۴) قلّه‌های مهم ایران

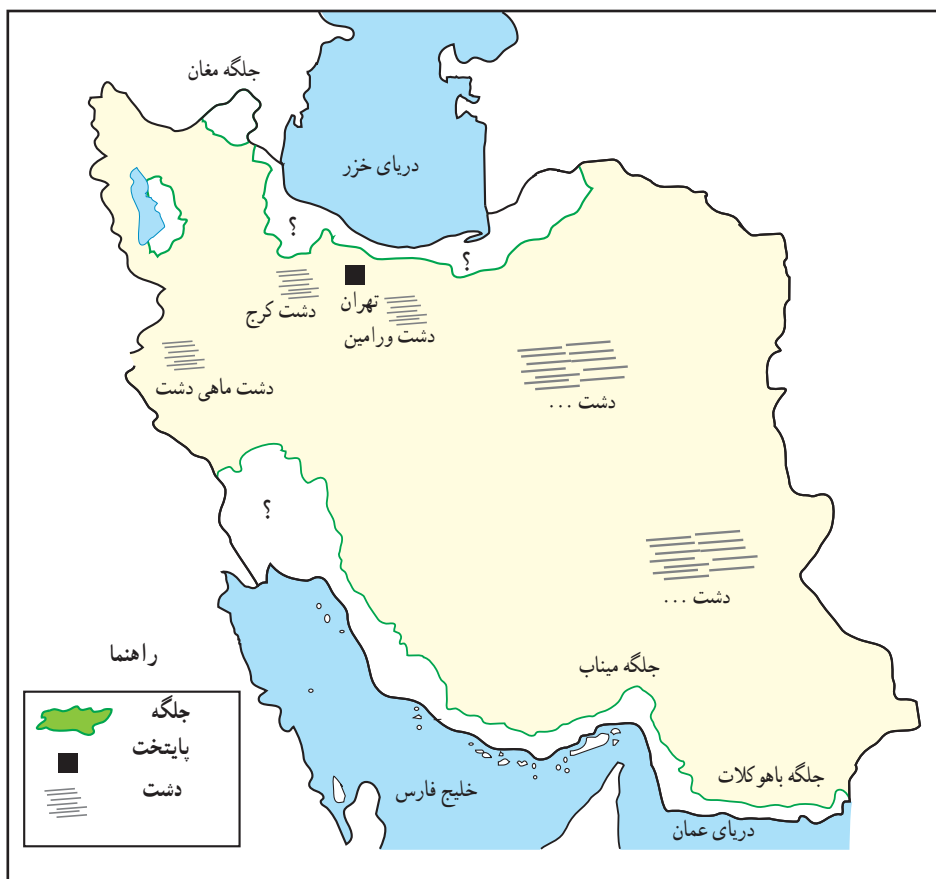
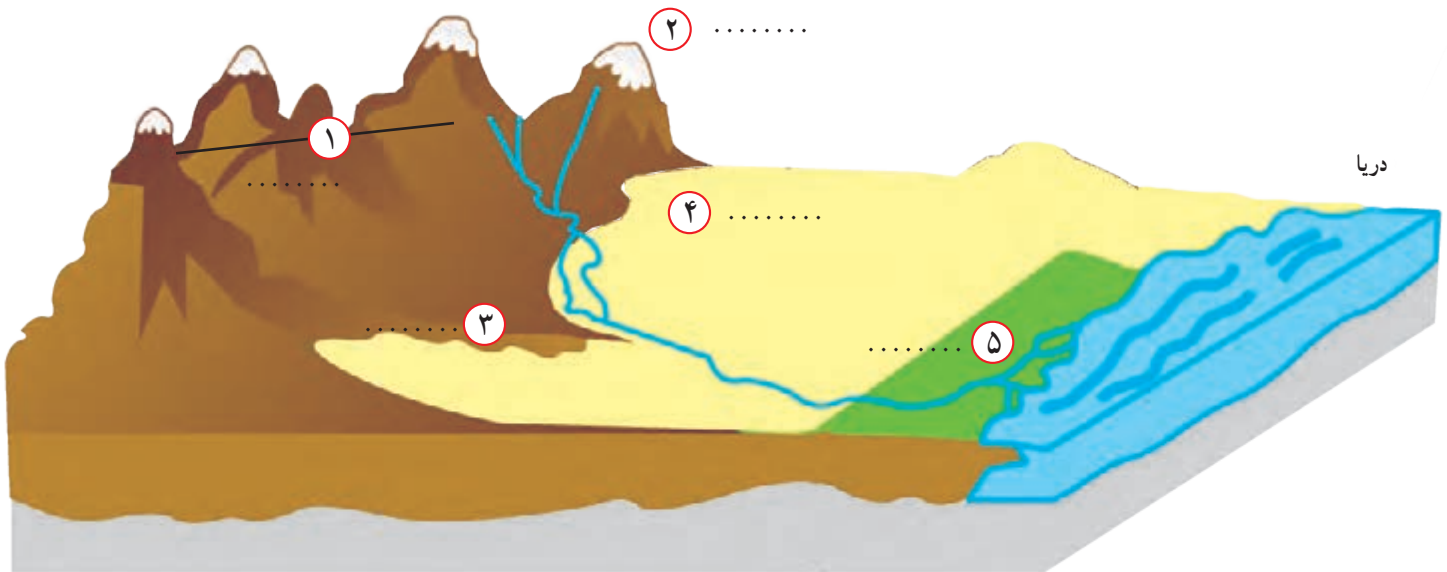
— روی نقشه نام قلّه‌هایی را که نوشته نشده است بنویسید.

— دریاها را با مداد آبی رنگ کنید.

— کدام قلّه‌ها آتشفشان بوده‌اند؟ بنویسید.

○ کاربرگه شماره (۵) دشت و جلگه ○

۱- روی مدل، کنار شماره‌ها، کلمه جلگه، دشت، کوهپایه، قله و رشته کوه را بنویسید.

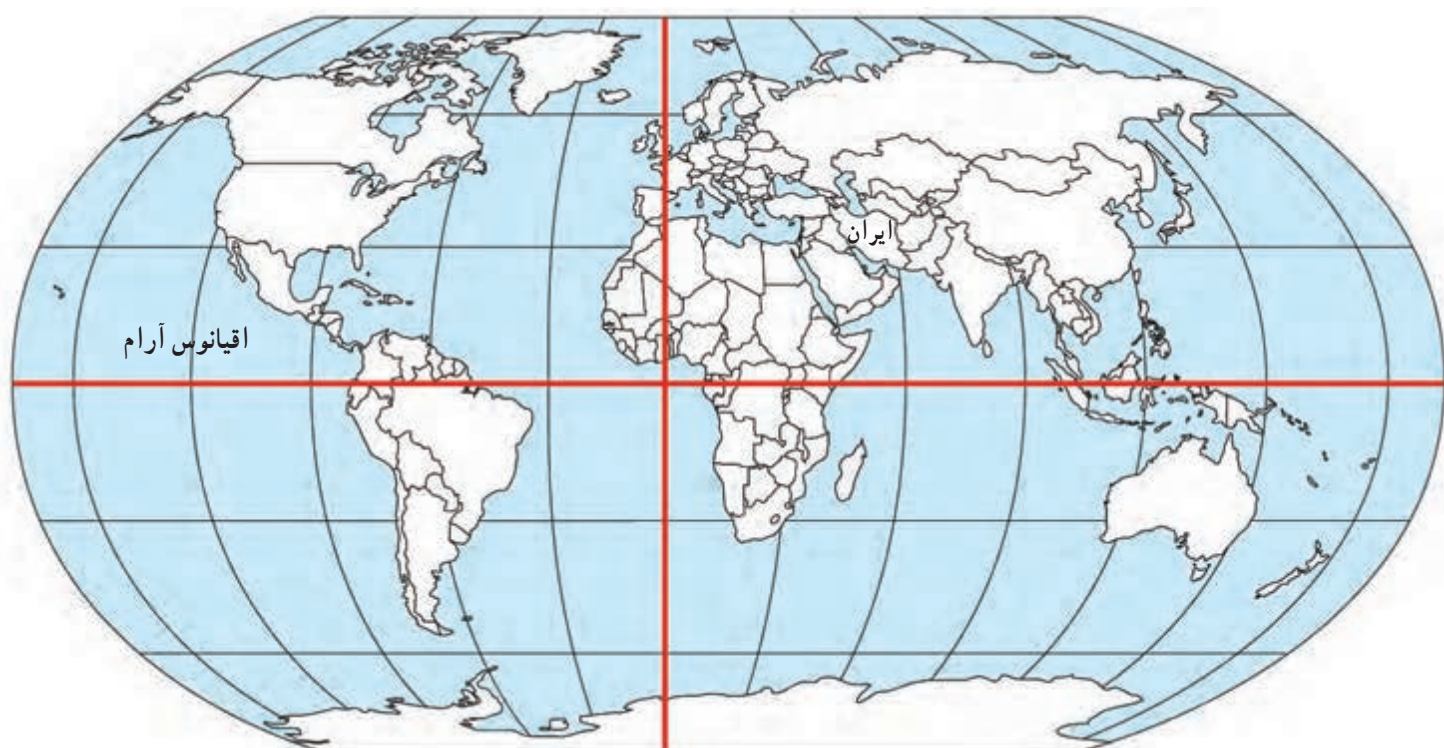

۲- نام جلگه‌ها و دشتهایی را

که روی نقشه نوشته نشده، بنویسید.

جلگه‌ها را با مداد سبز رنگ کنید.

○ کاربرگه شماره (۶) ایران در جهان ○

۱- محل کشور ایران را با مدادرنگی رنگ آمیزی و مشخص کنید.

۲- ایران در کدام قاره قرار دارد؟

۳- ایران به کدام اقیانوس نزدیکتر است؟

۴- ایران در کدام نیمکره قرار دارد؟ شمالی یا جنوبی؟

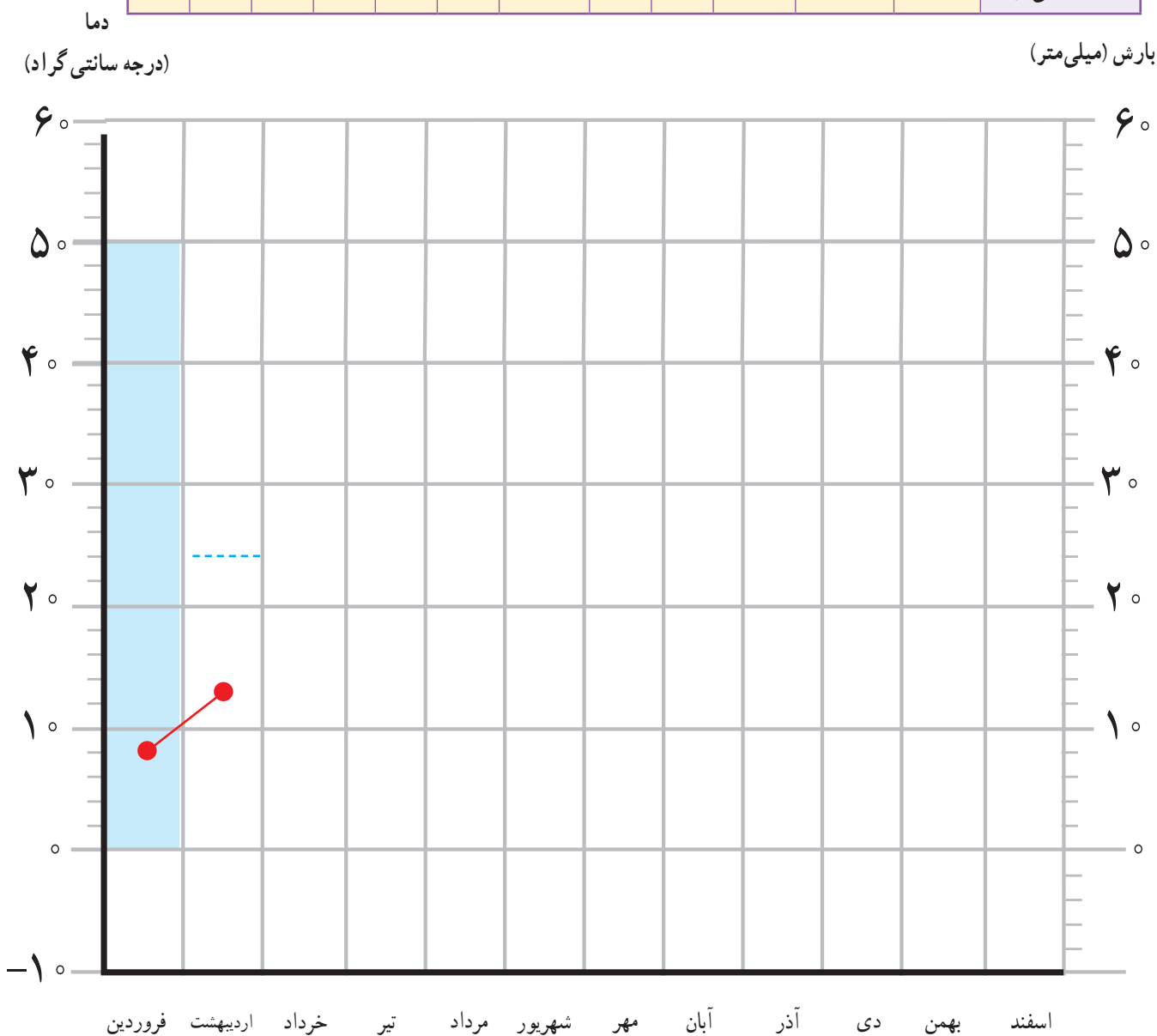
۵- ایران در کدام نیمکره قرار دارد؟ شرقی یا غربی؟

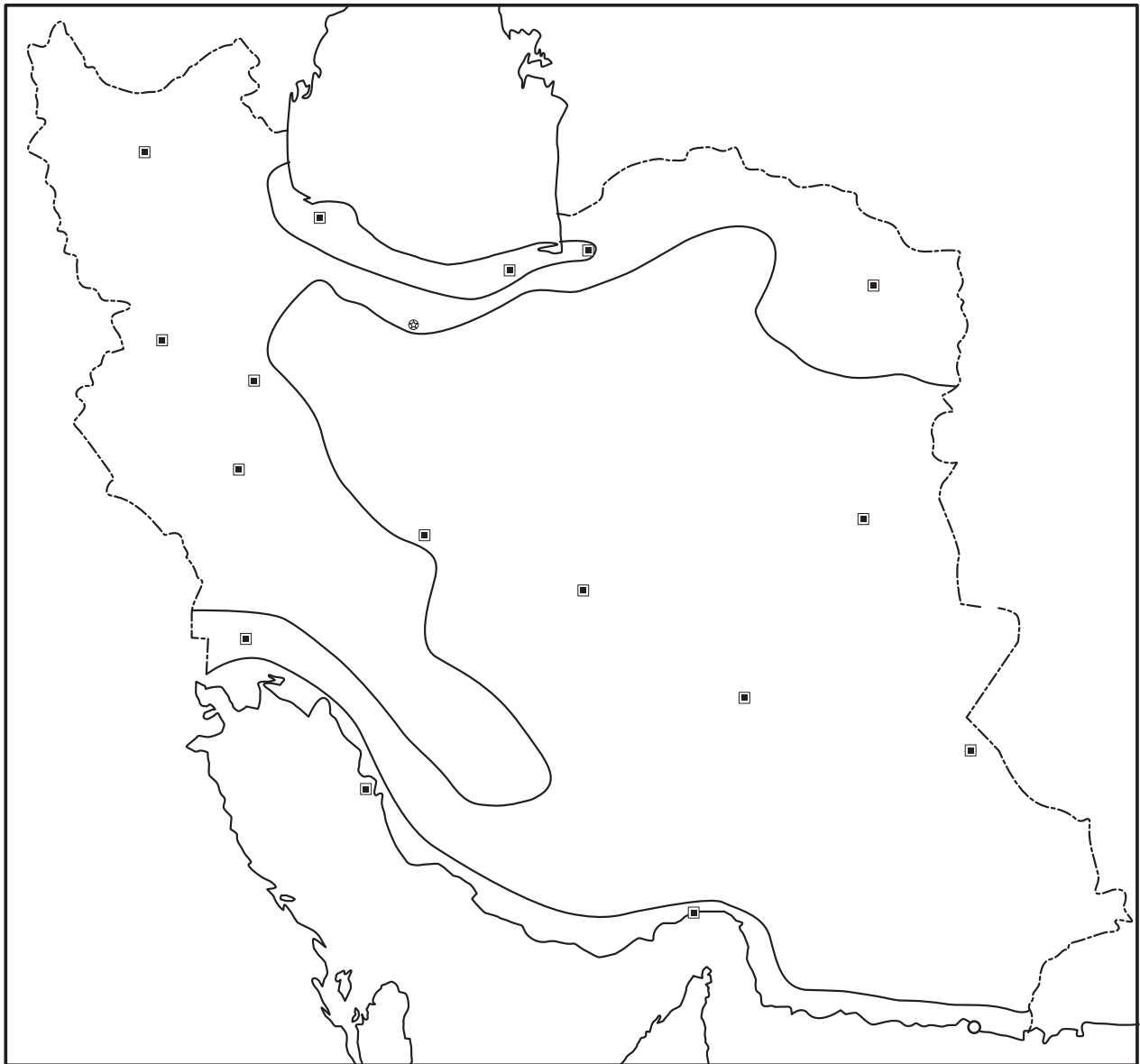
۶- نقشه را با سلیقه خود رنگ آمیزی کنید.

کاربرگ شماره (۷) نمودارهای آب و هوایی

به جدول میانگین بارش و دمای ماهانه ایستگاه شهرکرد توجه کنید و با استفاده از اعداد آن ابتدا نمودار بارش را به صورت ستونی و سپس نمودار دما را به صورت خطی کامل کنید.

ماه‌ها	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
بارش (میلی‌متر)	۵۰	۲۴	۵	۰	۰	۰	۷	۲۸	۵۲	۵۶	۵۴	۵۳
دما (درجه سانتی‌گراد)	۸	۱۴	۲۰	۲۴	۲۵	۲۰	۱۴	۸	۴	-۱	۰	۴

راهنما

- معتدل و مرطوب خزری
- معتدل و نیمه خشک کوهستانی
- گرم و خشک
- گرم و شرجی سواحل جنوب

۱- نقشه را طبق راهنما رنگ آمیزی کنید و روی آن نوع آب و هوا را بنویسید.

۲- دریاها را با رنگ آبی رنگ آمیزی کنید و نام آنها را بنویسید.

۳- از هر ناحیه آب و هوایی دو شهر مثال بزنید و نام آنها را روی نقشه بنویسید.

کاربرگه شماره (۹) بچه‌های ایران از محل زندگی خود می‌گویند

ابتدا مطالب صفحه بعد را با دقت بخوانید، سپس جدول را کامل کنید.

نام	نام شهر یا منطقه	آب و هوا	ویژگی مسکن	شغل‌ها	غذای محلی	سوغات و محصولات مهم
حامد	شهر اردکان استان یزد	خشک و بسیار گرم در تابستان				
بایرام						
منیر						
یاسمن						

بایرام

سلام، نام من بایرام است و در روستای پنیس زندگی می‌کنم. بچه‌ها، روستای ما در دامنه کوه علمدار در استان آذربایجان شرقی قرار دارد. حتماً حدس زدید که ما در منطقه سرد زندگی می‌کنیم. کوه علمدار در تمام سال پوشیده از برف است و ما در فصل زمستان با سرما و یخبندان طولانی روبه‌رو هستیم. جای شما خالی، زمستان‌ها برف بازی و درست کردن آدم‌برفی سرگرمی ما است. خانه‌های ما دیوارهای ضخیم دارد تا از نفوذ سرما جلوگیری شود اما تابستان‌ها هوای خنک و معتدلی داریم. بیشتر مردم این منطقه در دامنه سرسبز این کوه‌ها دامپروری می‌کنند و محصولات دامی و گوشت و لبنیات در اینجا تولید می‌شود. در باغ‌های این منطقه درختان زردآلو و سیب کاشته شده‌اند. غذای معروف ما کوفته تبریزی است. آیا تا به حال این غذا را خورده‌اید؟

یاسمن

سلام، من یاسمن هستم و در روستای سادات محله در شهرستان لنگرود استان گیلان زندگی می‌کنم. روستای ما بسیار سرسبز و خرم است زیرا بیشتر ماه‌های سال بارندگی داریم و به همین علت بام خانه‌های ما به صورت شیروانی است و به علت رطوبت همیشگی زمین خانه‌های ما بالاتر از سطح زمین ساخته می‌شوند. بیشتر مردم روستا در مزارع برنج کار می‌کنند و در فصل بهار و تابستان به پرورش کرم ابریشم می‌پردازند و همه اعضای خانواده در کار مزرعه با یکدیگر همکاری دارند. غذای غالب ما برنج است، اما از سبزیجات مختلفی که در مزارع خود می‌کاریم غذاهای خوشمزه‌ای مانند میرزا قاسمی، باقلا قاقق و ترش‌تره درست می‌کنیم. به علت نزدیکی ما به دریای خزر ما از ماهی‌های خوشمزه آن زیاد استفاده می‌کنیم. زنان روستای ما با ساقه‌های برنج سبد و زنبیل و زیراندازهای زیبایی می‌بافند. به روستای ما بیایید و از دیدن آن لذت ببرید و از محصولات آن مانند برنج، سیر، چای، سبزی‌های معطر و صنایع دستی به عنوان سوغات ببرید.

حامد

سلام، من حامد هستم و در شهر اردکان زندگی می‌کنم. شهر ما در استان یزد در مرکز ایران واقع است به همین دلیل آب و هوای خشک و بسیار گرمی در تابستان دارد. پدر من کارگاه تولید رب انار دارد؛ چون انار یک میوه گرمسیری است و در باغ‌های اطراف شهر ما به دست می‌آید. آش انار یکی از غذاهای محلی این منطقه و از خوش‌مزه‌ترین آش‌های ایرانی است. شهر ما دیدنی‌های بسیاری دارد. ساختمان‌های گنبدی شکل و بادگیرهای بلند و زیبا. اگرچه شهر کوچکی است اما حدود ۶۰ هزار نفر جمعیت دارد و وقتی گردشگران به شهر ما می‌آیند، صنایع دستی چون سرامیک، شمد، چادر شب و دستمال برای سوغاتی می‌خرند. شیرینی‌های محلی و بخصوص حلوا ارده اردکان هم از سوغاتی‌های معروف شهر ما است. آیا دوست دارید از شهر ما دیدن کنید؟

منیر

سلام، نام من منیر است و در آهرم یکی از شهرهای استان بوشهر زندگی می‌کنم. فاصله ما با خلیج فارس کم است و به همین دلیل هوای منطقه ما گرم و شرجی است، اما تا دلتان بخواهد از ماهی‌های خوشمزه جنوبی استفاده می‌کنیم و به همین دلیل قلیه ماهی یکی از غذاهای معمول این منطقه است. آب و هوای اینجا در زمستان‌ها معتدل و در تابستان‌ها بسیار گرم و مرطوب است و به همین دلیل در منطقه ما نخلستان‌های زیادی وجود دارد زیرا خرما یک محصول گرمسیری است. پدر من نخلستان زیبایی دارد. در فصل برداشت خرما همه ما به او کمک می‌کنیم زیرا ما بچه‌ها در فصل برداشت می‌توانیم هم به خانواده‌هایمان کمک کنیم و هم در نخلستان‌ها بازی کنیم. به همین دلیل ما فصل برداشت را بسیار دوست داریم. مادر من با خرما و آرد و گردو، خوراکی خوشمزه‌ای به نام رنگینک درست می‌کند که بسیار لذیذ است.

برخی زنان آهرم با شاخ و برگ درخت خرما سبدهای زیبا، زنبیل و زیرانداز می‌بافند. خانه‌های ما به علت گرما در وسط حیاط ساخته می‌شود تا جریان هوا در اطراف خانه پیچد و آن را خنک کند. در زمستان و ایام نوروز به شهر ما بیایید و از دیدن نخلستان‌های آن لذت ببرید.

کاربرگه شماره (۱۰) چه اتفاقاتی می افتد اگر ...؟

۱- دربارهٔ هریک از موقعیت های زیر گفت و گو کنید و پیامدهای هر موقعیت را در کلاس بگویید.

الف) اگر فردی زباله ها را در آب رودخانه ای که از کنار روستا

می گذرد، بریزد ...

.....

.....

.....

.....

ب) اگر گروهی در هنگام مسافرت در یک فضای سبز کنار جاده

توقف کنند و آنجا ناهار بخورند، سپس پلاستیک غذاها و بطری ها و زباله ها

را در آنجا رها کنند و بروند

—

—

ج) اگر گروهی از دانش آموزان به یک اردوی تفریحی در ناحیهٔ

جنگلی بروند، چای درست کنند و بخورند اما در هنگام ترک آنجا، آتش را

با دقت خاموش نکنند.

—

—

.....

د) اگر پسری تفنگ بادی پدرش را به پارک کوچک نزدیک

خانه شان ببرد و به پرندگان شلیک کند، ...

—

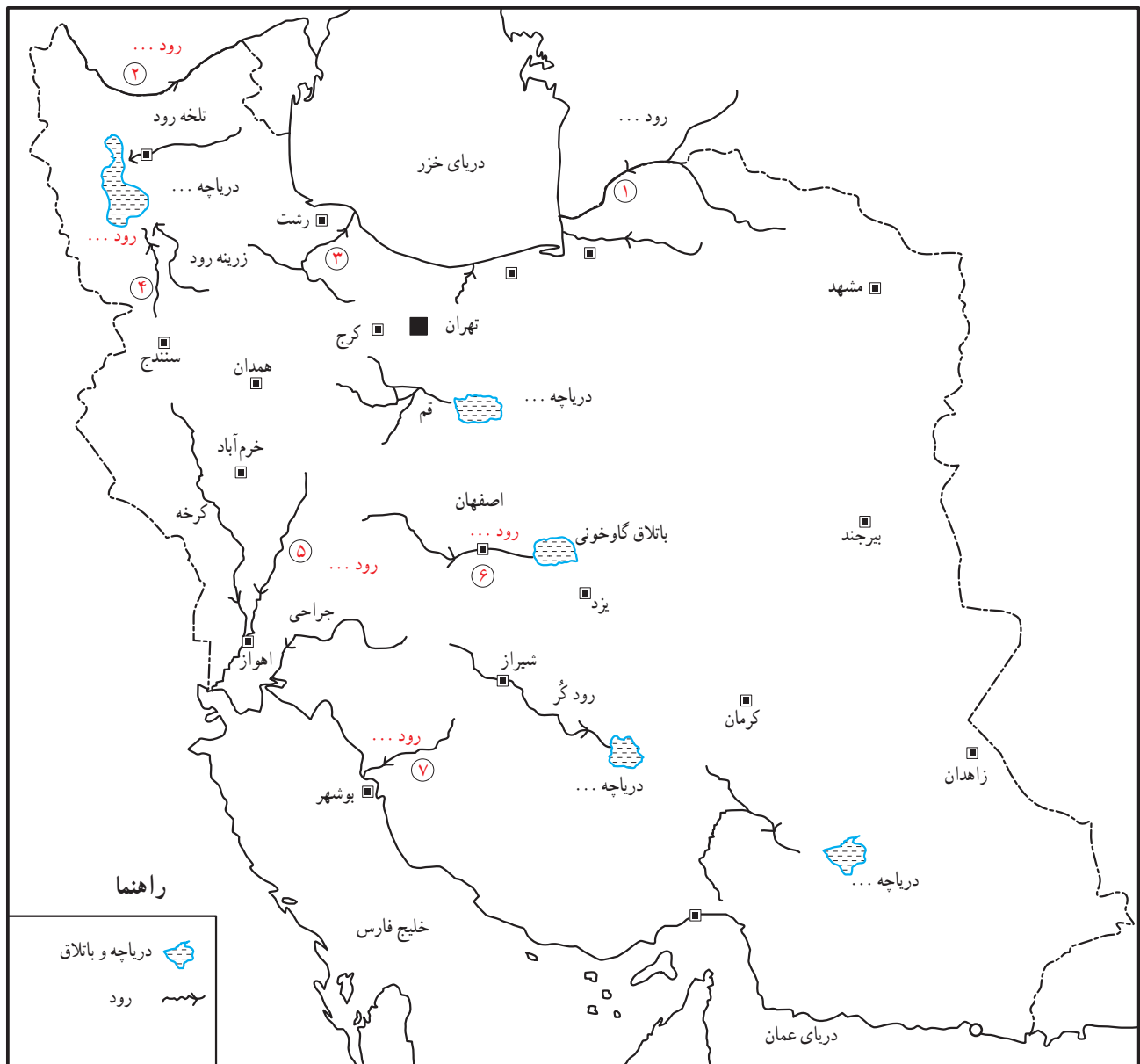
—

.....

۲- آیا به نظر شما، با کسانی که زیستگاه ها را تخریب می کنند چگونه

باید برخورد کنیم؟

کاربرگه شماره (۱۱) پراکندگی رودهای ایران

روی نقشه

- نام رودهایی را که با شماره مشخص شده بنویسید.
- نام دریاچه‌ها را بنویسید.
- نام باتلاقی که زاینده‌رود به آن می‌ریزد چیست؟
- دریاچه‌ها و دریاها و مسیر رودها را با مداد آبی رنگ کنید.
- کدام یک از رودها و دریاچه‌هایی که نام بردید، خشک یا بسیار کم‌آب شده‌اند؟ پرس و جو کنید و بنویسید.

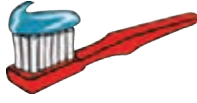
○ کار برگه شماره (۱۲) مصاحبه درباره مصرف آب ○

مصاحبه من با خانم / آقای درباره مصرف آب در زمان گذشته.

سؤال : آیا وقتی هم سن من بودید به راحتی به آب دسترسی داشتید؟ چطور؟ پاسخ :
سؤال : وقتی جوان بودید، مصرف آب در خانه شما چه فرقی با امروز داشت؟ پاسخ :
سؤال : آیا شما در خانه تان حمام و دوش داشتید؟ پاسخ :
سؤال : آیا شما در خانه تان آب گرم داشتید؟ آب را چطور گرم می کردید؟ پاسخ :
سؤال : لباس هایتان را چطور می شستید؟ پاسخ :
سؤال : آیا در زمان شما، مردم از صرفه جویی در آب یا قطع آب یا کمبود آب حرف می زدند؟ چرا؟ پاسخ :

○ کاربرگه شماره (۱۳) پیشنهاد درباره مصرف آب ○

به طور گروهی درباره هریک از این موارد پیشنهاد یا پیشنهاداتی بدهید که آب کمتر مصرف شود.

	 آبیاری باغچه
	 مسواک زدن
در موقع شست و شو دوش حمام را باز نگذاریم.	 حمام کردن
	 شستن سبزی و میوه
	 شستن اتومبیل
	 استفاده از ماشین لباسشویی
	 نظافت حیاط یا راه پله
همه ظرف ها را در یک جای بزرگ تر خیس کنیم تا در شست و شو از آب کمتری استفاده شود.	 شستن ظروف

کاربرگه شماره (۱۴) نقشه راه ها

۱- با استفاده از مقیاس خطی و یک خط کش فاصله مکان های زیر را محاسبه کنید.

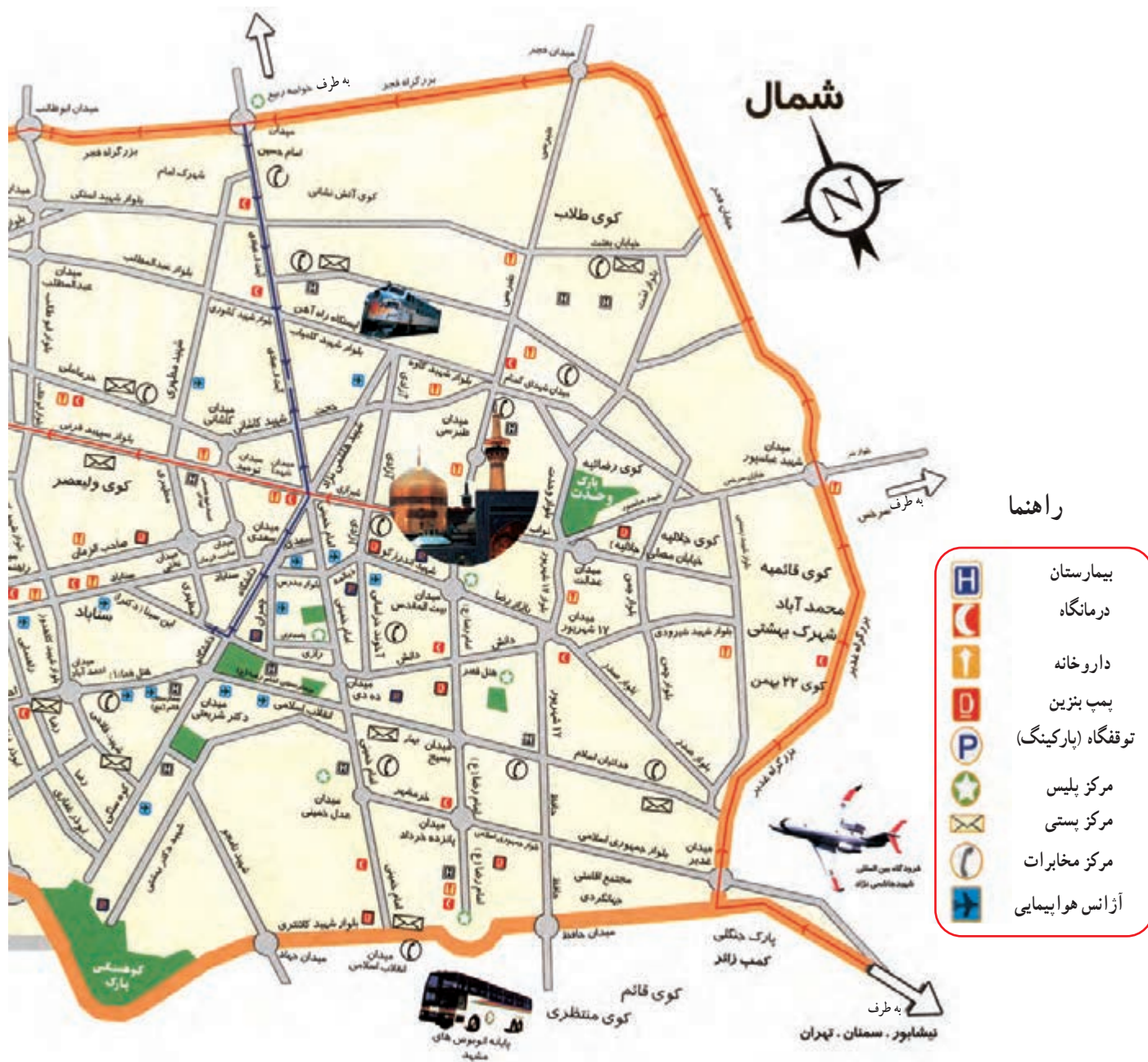
قزوین - تاکستان (..... کیلومتر)

محمدیه - قزوین (..... کیلومتر)

قزوین - بوئین زهرا (..... کیلومتر)

قزوین - هشتگرد (..... کیلومتر)

کاربرگه شماره (۱۵) نقشه شهر مشهد

به نقشه توجه کنید و به سؤال‌های زیر پاسخ دهید :

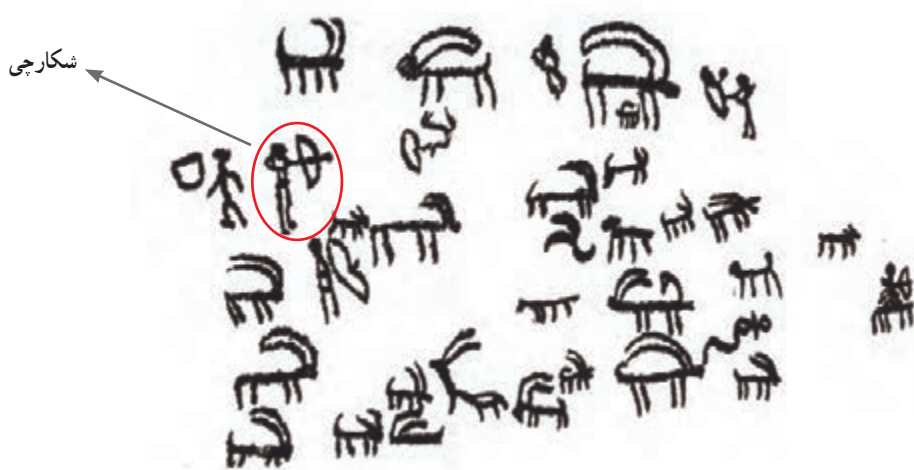
- چند بیمارستان و درمانگاه نزدیک به حرم پیدا کنید و دور آنها را خط بکشید.
- آیا حرم به پایانه اتوبوس‌ها نزدیک‌تر است یا ایستگاه راه‌آهن؟
- خیابان‌های اصلی در چهار جهت حرم مطهر را پیدا کنید و نام آنها را بنویسید.
- دو بوستان (پارک) در شهر مشهد روی نقشه پیدا کنید و دور آنها خط بکشید.

○ کاربرگۀ شمارهٔ (۱۶) بررسی شواهد (سنگ نگاره) ○

این سنگ نگاره در محل ابراهیم آباد اراک بر روی کوهی قرار دارد و متعلق به چند هزار سال پیش است. همان طور که مشاهده می کنید روی آن شکل هایی کنده شده است. به نظر می رسد، انسان های آن دوره تصویر حیواناتی نظیر سگ، بز کوهی، قوچ، گرگ، آهو، ابزار شکار و شکارچی را روی سنگ کنده باشند.

۱- دور هریک از موارد بالا را که می توانید در سنگ نگاره پیدا کنید خط بکشید.

۲- این سنگ نگاره چه مرحله ای از زندگی بشر را نشان می دهد؟

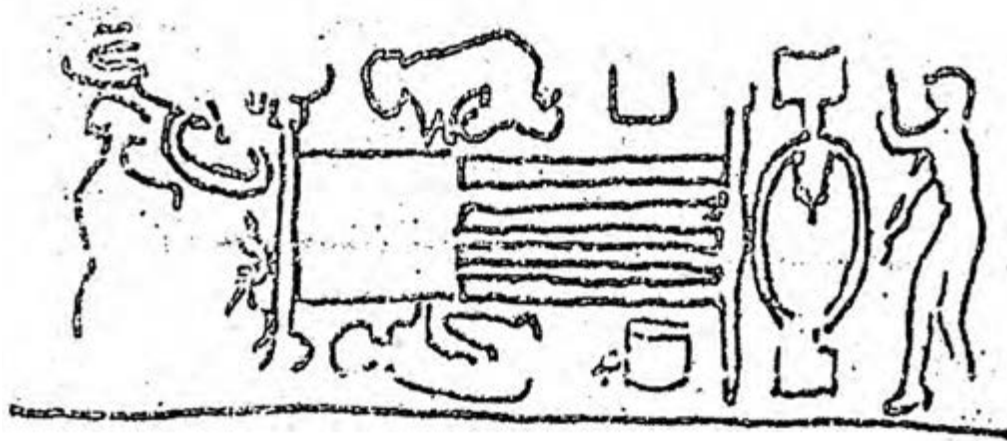
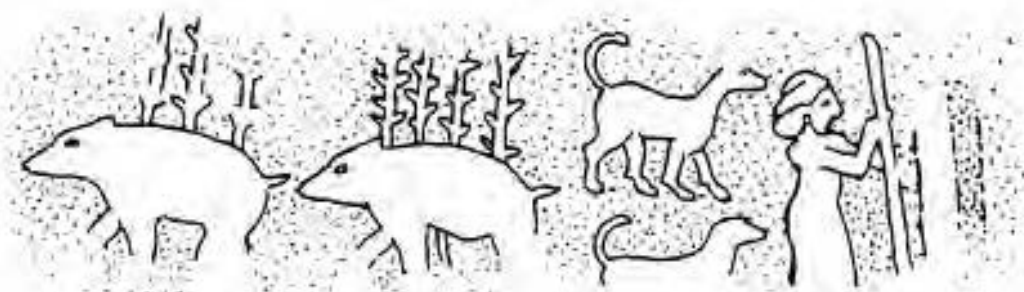
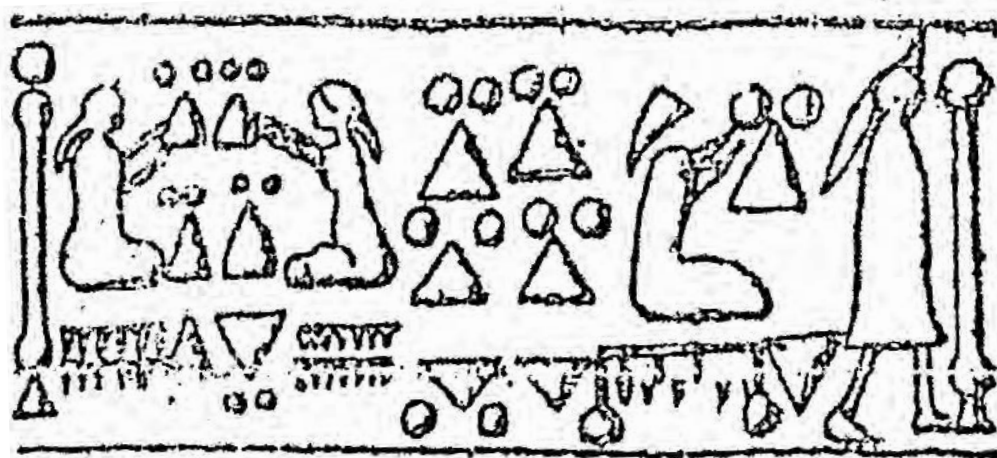

۳- به نظر شما چرا انسان های آن دوره، چنین تصویرهایی را روی سنگ ها می کنند؟ گفت و گو کنید.

ایلامی‌ها برای کارهای مختلف مثل داد و ستد و تجارت یا علامت‌گذاری روی بسته‌بندی کالاهایی که تولید می‌کردند، مهرهایی ساخته بودند. در این تصویرها، نمونه‌هایی از مهرهای به‌جا مانده از ایلامی‌ها را مشاهده می‌کنید. این مهرها مربوط به حدود پنج هزار سال پیش است که باستان‌شناسان آنها را پیدا کرده‌اند. به نظر می‌رسد روی این مهرها تصاویری از فعالیت‌ها و کارهای مختلف آنها حک شده است.

۱- حدس بزنید هر کدام چه فعالیتی را نشان می‌دهد؟

۲- تصاویر را به دلخواه رنگ کنید.

متن‌ها را بخوانید و به پرسش‌ها پاسخ دهید.

الف) با خواندن متن شماره (۱) چه چیزی درباره قلمرو ایران در زمان کوروش و عقاید او استنباط می‌کنید؟

ب) با خواندن متن شماره (۲) چه ویژگی‌های مشترکی بین سورنا و آریوبرزن می‌یابید؟ سه مورد بنویسید.

پ) از نظر زمانی، کدام یک از این دو، قبل از دیگری می‌زیسته است؟

متن (۱)

ترجمه بخشی از منشور کوروش

منم کوروش، شاه جهان، شاه بزرگ، شاه دادگر، شاه بابل، شاه سومر و اکد، شاه چهار گوشه جهان. ارتش بزرگ من به آرامی وارد بابل شد. نگذاشتم رنج و آزاری به مردم این شهر و این سرزمین وارد آید ... من برده‌داری را برانداختم، به بدبختی‌های آنان پایان بخشیدم ...

متن (۲)

آریوبرزن

یکی از سرداران بزرگ ایرانی بود. آریوبرزن یا برزین به معنای آریایی باشکوه است. وقتی در زمان داریوش سوم، اسکندر مقدونی به ایران حمله کرد، او در ناحیه پارس با چهارصد سوار و پنج‌هزار پیاده خود را به سپاه مقدونی رساند و برای دفاع از کشور با آنها جنگید و تلفات سختی به دشمن وارد کرد. سپس وقتی فهمید لشکریان اسکندر به سوی پایتخت رفته‌اند برای مقابله به آنجا شتافت و با آنکه داریوش سوم فرار کرده بود، چند روز دلاورانه در مقابل سپاه دشمن مقاومت کرد تا مانع پیشروی آنان شود. البته سرانجام پایتخت به دست اسکندر افتاد و آریوبرزن در راه دفاع از کشور جان باخت.

سورنا

سردار بزرگ پارتی از خاندان سورن بود. سورن به زبان پارسی پهلوی یعنی نیرومند. سورنا در زمان اُرد اشک سیزدهم می‌زیست. وقتی کراسوس سردار رومی با سپاهی مرکب از ۴۲ هزار نفر رومی به ایران حمله کرد، سورنای جوان به مقابله او شتافت. جنگ سختی در منطقه حزان درگرفت. سورنا در جنگ دلاوری‌های زیادی از خود نشان داد و او با یک نقشه ماهرانه نظامی و با همراهی تیراندازان چیره‌دست پارتی موفق شد سپاه روم را شکست بدهد. کراسوس کشته شد و دست دشمن از کشور ایران کوتاه گردید.

○ کاربرگه شماره (۱۹) شهرهای ایران باستان ○

۱- با توجه به نقشه صفحه ۱۲۶ و ۱۲۷ کتاب درسی نام شهرهای دوره هخامنشی و دوره ساسانی را در قلمرو ایران کنونی در

جدول بنویسید.

نام شهرهای دوره هخامنشی	رگ (ری)، ...
-------------------------	--------------

نام شهرهای دوره ساسانی	استخر،
------------------------	--------

از مقایسه دو جدول بالا چه می فهمید؟

۲- چند شهر از دوره ایران باستان نام ببرید که در ایران امروز با همان نام قبلی یا نام دیگر وجود دارند.

--

○ کاربرگه شماره (۲۰) تحوّل و تداوم زبان فارسی ○

با توجه به کلمات ستون سمت راست، در ستون سمت چپ شماره مناسب بگذارید.

فارسی دری	فارسی باستان و زبان پهلوی
داد (عدل، دادگری) ← (۸)	۱- آب
باج (خراج) ← (۴)	۲- آتر / آذر
ماهی ← (۱۲)	۳- آرتاوهیشتا
خرچنگ ← ()	۴- باژ
راسته ← ()	۵- پوسر
پیشه ← ()	۶- پوهل
خورشید ← ()	۷- خرزنگ
بهشت ← ()	۸- دات
پسر ← ()	۹- دوش خیم
اردیبهشت ← ()	۱۰- راستگ
بهمن ← ()	۱۱- کی کوات
آتش ← ()	۱۲- ماهیگ
کیقباد ← ()	۱۳- وهومن
آب ← ()	۱۴- وهیشت
پُل ← ()	۱۵- هورشید
دژخیم ← ()	۱۶- هونَر
هنر ← ()	۱۷- پیشگ
بهمن ← ()	

○ کاربرگه شماره (۲۱) انواع خط ○

۱- نوشتن با خط میخی را تمرین کنید. با استفاده از جدول الفبای خط میخی، چند کلمه از کتیبه داریوش هخامنشی را به میخی بنویسید. (از چپ به راست)

مثال: (مَن) اَدَمَ

→

(بزرگ) وَزَرَک

→...

(داریوش) رَا رَی وَاوَش

→...

(پارسی) پَرَس ای ی

→...

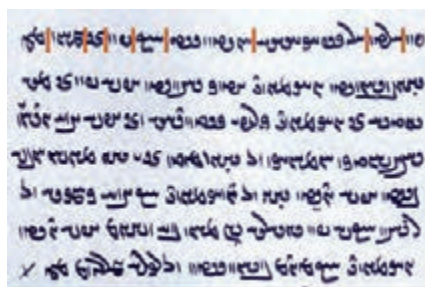
فارسی باستان	فارسی امروز
𐎠-𐎡	ز
𐎢	س
𐎣	ش
𐎤	ف
𐎥	ک
𐎦	گ
𐎧	ج
𐎨	ن
𐎩	م
𐎪	پ
𐎫	ت
𐎬	ث
𐎭	د
𐎮	ذ
𐎯	ر
𐎰	و
𐎱	ه
𐎲	ی

فارسی باستان	فارسی امروز
𐎠	ا / آ
𐎢	ای / اِ
𐎣	او / اَو
𐎤	ب
𐎥	پ
𐎦	ت
𐎧	ث
𐎨	د
𐎩	ذ
𐎪	ر
𐎫	و
𐎬	ه
𐎭	ی
𐎮	ن
𐎯	م
𐎰	پ
𐎱	ت
𐎲	ث
𐎳	د
𐎴	ذ
𐎵	ر
𐎶	و
𐎷	ه
𐎸	ی

۲- نوع هریک از خط‌های زیر را بنویسید و بگویید در زمان کدام سلسله یا تمدن از آن استفاده شده است.

(خط)

(خط)

(خط)

معلّمان محترم، صاحب نظران، دانش آموزان عزیز و اولیای آنان می توانند نظر اصلاحی خود را درباره مطالب کتاب های درسی از طریق سامانه «نظرسنجی از محتوای کتاب درسی» به نشانی «nazar.roshd.ir» یا نامه به نشانی تهران - صندوق پستی ۴۸۷۴ - ۱۵۸۷۵ ارسال کنند.

سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی